

Expres

Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România

cultural

Anul VIII, nr. 11-12 (95-96), noiembrie-decembrie 2024 • Apare lunar

40 pagini

Carmen-Maria Mecu

**Un mare învățat,
o mare conștiință: psihologul
Nicolae Mărgineanu**

SUPLIMENTUL ZIGURAT

**Redacția vă urează Crăciun
tihnit și sărbători fericite !**

Arcașii

În noaptea cea clară ne-am adunat cu toți
Pe insula rotundă din lacul din pădure ;
Purtam armuri ușoare și coifuri ca irozii
Și-n liniștea nocturnă doar gesturile dure

Rupeau perdeaua moartă a razelor de lună
Înșiruiți în linii, volute schimbătoare
Și stoluri ordonate, o mistică străbună
Ne porunca-n tăcere lunara vînătoare.

Era un cap de bour întunecat cu totul,
Cu o privire țintă ce mă făcea să sufăr,
În jos, un fel de barbă mai albă ca omătul,
Iar între coarne, galben, strălumina un nufăr.

Tîrziu, la fiecare, la un anume ceas,
Era sortit, în cercul cu semn voievodal,
Să intre cu cununa și arme de arcaș :
O singură săgeată, săgeata de cristal.

Îngenuncheat în cercu-mi și copleșit de steme,
Eu mi-am țintit săgeata, o singură săgeată,
În nufărul acela
Iar peste mări de vreme,
Pe insula rotundă, în noaptea de zăpadă

Mihai Ursachi

Liviu Ioan STOICIU Am parte de ciudățenii	3	Liviu ANTONESCU Alexandru Mușina, poetul cu	15
Costantin COROIU Vârsta unei capodopere	4	minte teoretică	
Gellu DORIAN Câte feluri de români sunt?	4	Ioan ADAM Epilog la „Jaful secolului”	16-17
Adrian Alui GHEORGHE Timpul și „cealaltă		Virgil DIACONU <i>Poesis</i>	18
realitate”		5 Livia COTORCEA Petru Caraman și literatura	
Diana VRABIE Gabriela Adameșteanu sau semantica	6	populară	19-20
unei tetralogii		6 Nicolae TZONE „Stea dublă scăpărătoare, geniul	
Carmelia LEONTE <i>Poesis</i>	7	Dumneavoastră poetic și liric”	22
Nicolae MECU Lovinescienele Gabrielei Omăt(II)	8	Mihaela AIONESCU <i>Poesis</i>	23
Mihaela GRĂDINARIU Radu Florescu:		Eugen MUNTEANU Răstimp parizian, 1997-2000	
solomonarul prezentului continuu	9	Jurnal epistolar (XXVI)	24
Lucian SCURTU <i>Poesis</i>	11	Magda URSACHE Harta care ne mai doare?	28
Vasile FLUTUREL Dulci amăgiri prin cuvânt în		Victor DURNEA N. Carandino, memorialist (I)	33-34
imperiul singurătății	13	Adrian Dinu RACHIERU Marin Mincu, polemistul	
Marcel MUREȘANU <i>Poesis</i>	14	intratabil (II)	35
		Constantin PRICOP Un scriitor născut în Iași:	
		B. Fundoianu (I)	36

**„Religia este cea mai inteligentă specie a gândirii. Un om inteligent nu se poate să nu-și pună
la un moment dat problema religioasă. Altfel, înseamnă că s-a prostit pe drum.” Al. Paleologu**

Expres cultural

Director fondator și coordonator: Nicolae PANAITTE (npanaite@gmail.com)
Redactor-șef: Constantin PRICOP (constantin.pricop@gmail.com)
Secretar general de redacție: Victor DURNEA (victordurnea@yahoo.fr)

Colegiul de redacție: Ioan ADAM, Radu ANDRIESCU, Adina BARDAȘ, Gellu DORIAN, Florin FAIFER, Vasile FLUTUREL, Adrian Alui GHEORGHE, Mihaela GRĂDINARIU, Dan Bogdan HANU, Emanuela ILIE, Gabriel MARDARE, Nicolae MECU, Cătălin MIHULEAC, Flavius PARASCHIV, Ioan RĂDUCEA, Cristina SCARLAT, Gheorghe SIMON, Liviu Ioan STOICIU, Diana VRABIE

CUPRINS

Liviu Ioan STOICIU Am parte de ciudățeni 3
Nicolae PANAITTE Semne și înfățișări 3
Constantin COROIU Vârsta unei capodopere 4
Gellu DORIAN Cîte feluri de români sunt? 4
Adrian Alui GHEORGHE Timpul și „cealaltă realitate” 5
Diana VRABIE Gabriela Adameșteanu sau semantica unei tetralogii 6
Carmelia LEONTE *Poesis* 7
Nicolae MECU Lovinescienele Gabrielei Omăt (II) 8
Mihaela GRĂDINARIU Radu Florescu: solomonarul prezentului continuu 9
Const. MIU Simbolistica Hanului 10
Lucian SCURTU *Poesis* 11
Traian D. LAZĂR Tristeți mirate 12
Ioan ȚICALO Socoteala făcută la lumină 12
Vasile FLUTUREL Dulci amăgiri prin cuvânt în imperiul singurătății 13
Marcel MUREȘANU *Poesis* 14
Liviu ANTONESCI Alexandru Mușina - poetul cu minte teoretică 15
Dan Bogdan HANU Post(st)ări 15
Ioan ADAM Epilog la „Jaful secolului” 16-17
Christian W. SCHENK Arta în timp de război 17
Virgil DIACONU *Poesis* 18
Livia COTORCEA Petru Caraman și literatura populară 19-20
Daniel Ștefan POCOVNICU Lăcomia amăgirii 21
Dionisie VITCU Vesica piscis 21
Nicolae TZONE „Stea dublă scăpărătoare, geniul Dumneavoastră poetic și critic” 22
Mihaela AIONESEI *Poesis* 23
Eugen MUNTEANU Răstimp parizian, 1997-2000. Jurnal epistolar (XXVII) 24
Leo BUTNARU Căutătorul de răspunsuri 25
Codruța VANCEA Poezie 25
Elena PURUȘNIUC Reflecții lirice clasice? 26
Andrei PATRAȘ „Plasa de siguranță” 26
Carmen FOCȘA De către cine vor fi învățați românii... limba română 26
Florentina CHIFU Poezie 27
Lucia BIBARȚ Poezie 27
Magda URSACHE Harta care încă ne mai doare 28
Lucian GRUIA Eva Constantinescu - Ecouri 102 sonete/ Echoes 102 Sonetts 29
Adrian Vasile IFTIME Poezie 29
Antoaneta MACOVEI In memoriam Maria Platon 30
Ștefania HĂNESCU Revista revistelor 30
Otilia ARDELEAN Poezie 31
Aurora POPESCU Poezie 31
Flavius PARASCHIV Noi, carnivorii 32
Emanuel VASILIU Les films de Cannes à Iași 32
Ioan RĂDUCEA Apele viselor 32
Victor DURNEA N. Carandino, memorialist (I) 33-34
Adrian Dinu RACHIERU Marin Mincu, polemistul intratabil (II) 35
Constantin PRICOP Un scriitor născut în Iași: B. Fundoianu (I) 36

e-mail: exprescultural.iasi@gmail.com
www: exprescultural.ro
[facebook.com / exprescultural](https://facebook.com/exprescultural)
ISSN: 2537-5989

Felix AFTENE, CHEMAREA

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista pot depune sumele în contul:
RO04BTRLRONCRTOPC2450901 – Banca Transilvania Iași

Revista poate fi procurată din rețeaua de librării SEDCOM LIBRIS Iași, S.C. DIF PRESS S.R.L., precum și de la sediul redacției din strada Trei Ierarhi, nr. 2, et. 1, Iași, cod 700028

Abonamente:

Pe adresa redacției, prin mandat postal, în contul revistei.
108 lei / an + 39,60 lei taxe poștale,
54 lei / 6 luni + 19,80 lei taxe poștale.

Vă rugăm să scrieți pe mandatul postal sau pe documentul de plată adresa poștală completă și perioada de abonare.

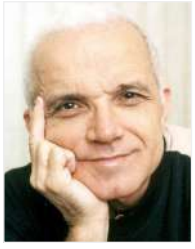
Ilustrăm prezentul număr cu lucrări
ale artistului Florin Marin.

Nr. 11-12 (noiembrie-decembrie 2024) apărut cu sprijin de la
bugetul local.

* **Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine
în întregime autorilor.**

* **Rugăm colaboratorii să ne trimită textele
doar pe adresa: exprescultural.iasi@gmail.com,
până pe data de 10 a lunii în curs; articolul trebuie să aibă
maximum 7.000 de caractere și să fie în format Word.**

dtp: bornaz.lucian@yahoo.co.uk

Liviu Ioan STOICIU

Am parte de ciudățeni

Ce e destinul la unul ca mine... Există un destin pentru fiecare, nu? Eu, fatalist din fire, cred că da. Creștin fiind, sunt contrazis de Biserică: „În Biserica Ortodoxă nu există predestinație de sus în jos, ci ea atârână întru totul de bunăvoința omului”. Dacă apelez la un filozof mai popular, aflu că „Destinul nu e legat numai de prezența lui Dumnezeu în tine, e legat exclusiv de libertatea oamenilor de a decide într-o direcție sau alta” (Gabriel Liiceanu). Oricum am lua-o, suntem în mâinile lui Dumnezeu. Mai exact, după o viață de om, trecând prin atâtea suferințe, poți să spui resemnat că „așa ți-a fost scris” și *Dumnezeu cu mila*. Rămânând mereu valabilă Rugăciunea Inimii: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul” (cu sfatul Arhim. Teofil Părăian: „Important e să fii angajat în rugăciunea aceasta, în metoda aceasta de curățire a sufletului”).

Viața e grea, destinul nu te iartă, oricâtă bunăvoință și libertate de a decide ai tot avea (a demonstrat-o și Iisus), necazul e cel mai bun exemplu de învățăminte, că după ce trece el (dacă trece cu bine), ești o clipă fericit că ai scăpat iar – deși poate fi vorba de probă de cinism dus la extrem, sau de cruzime. Vorba celui pe care l-am pomenit, Gabriel Liiceanu: „În imaginea mea, Iisus este omul care a înțeles că întâlnirea unui om cu moartea, adică nedreptatea de a te naște, de a intra în viață cu o condamnare la moarte

în buzunar este suprema cruzime imaginabilă. Știți, o pisică nu își privește moartea în ochi. Nimeni, în afară de om. Or, asta e, e teribil.” Eu, unul, nu-s impresionat de moarte, ci de atotsuferință (de o viață; eu n-am știut să mă bucur de viață) – dacă a murit (animal domestic sau om)? E în regulă, a scăpat de toate grijile (conștient sau nu). În plus, pe poezii care mor mai tineri eu îi invidiez – destinul le-a purtat noroc, ei rămân tineri în posteritate, dacă nu sunt uitați. Sigur, nu e chiar atât de simplu. Am și eu destinul meu. La 23 de ani, în 1973, am mai mărturisit, am avut șapte tentative de sinucidere (considerând că mi-am ratat viața și nu mai merită nimic), nu mi-a folosit la nimic, din contră, suferința supraviețuirii a crescut până la cer atâția ani care aveau să urmeze – destinul (Dumnezeu) nu m-a lăsat, trebuia să devin întâi „poet” (glumesc) și apoi să mor. La 73 de ani, în 2023, rămas fără iluzii, am așteptat să plec într-o lume mai bună, în sfârșit – cu un an în urmă, în 2022, am anunțat solemn pe coperta a patra a volumului de versuri „Luare aminte”: *Chiar așa, mi s-a ghicit anul morții: 2023 (moarte violentă, probabil accident de mașină), nu-mi mai amintesc de cine și când; mi-am cumpărat loc de veci în cimitirul din Adjud, să fiu alături de ai mei; azi, în noiembrie 2024, rămas totuși în viață, caraghios, mă tem că se deteriorează cripta fără mine acolo.*

N-am murit în 2023 dar, curios, de anul trecut am parte de ciudățeni – de parcă e cineva nevăzut (de rea credință) care vrea să-mi ia identitatea (anulând puterea îngerului meu păzitor; lasă că mi-a fost furat numele, profilul de „pagină” pe Facebook de hackeri) sau să mă trimită în spitalul de nebuni din motive de supărare personală (adică să mă izoleze și față de mine însumi). Aventura mea poate fi o pildă pentru urmași, mai știi? Sunt pedepsit fără să știu de ce (că eu chiar nu mai „păcătuiesc”, din nici un punct de vedere; stau în singurătatea mea și contemplan lumea, pașnic). Pentru mine, mari ciudățeni, venite în avalanșă din anul în care eu am crezut că mor (considerând că am trăit prea destul, cu tot felul de sușuri și coborășuri), le iau pe rând. Reamintesc, din 2014 stau flotant la Brașov, unde am sperat să-mi găsesc liniștea, izolat, la marginea de sud a

municipiului, la gard cu pădurea și animalele ei sălbatice, la baza munților Postăvarul și Piatra Mare (la 650 metri), n-am idee unde e granița dintre ei. Până în 2013 am îndurat, timp de 17 ani, calvarul cărciumii de sub apartamentul meu de la etajul 1 (un „pub” israeliano-irlandez, de neimaginat, care ocupa parterul și mezaninul blocului din Piața Unirii, din București), cu muzică dată la maximum non-stop și mirosuri infecte de la terasa și de la bucătăria ei, tremurau pereții și stăteam mai tot timpul cu geamurile închise. Consideram că aici era gura iadului, un loc blestemat. Cum de am rezistat nervos 17 ani, n-am nici o explicație, dar nu e greu de înțeles că în fiecare zi numai nu m-am urcat pe pereți de neputință, umilință, suflet negru, bătaie de joc. Am venit la Brașov, au trecut zece ani de când locuiesc aici retras, și din 2023 am luat seama că răul răzbunător din Piața Unirii

din București mi-a luat urma și că-mi poartă ghinion și locul din Brașov, de unde scriu acum. Ciudățeni, spunem, una după alta, din 2023: 1) Am rămas fără internet (fără de care nu mai pot să fac față vremurilor), din tot cartierul numai eu fiind anunțat că fibra optică îngropată e întreruptă, că trebuie spart asfaltul pe trotuar 30 de metri de la caseta DIGI la adresa mea, dar primăria nu dă aprobare pentru spart asfaltul; de un an și jumătate am internet wireless de la vecini și un router mobil

la care plătesc abonament, cu emisie întârziată, slabă. 2) Rămân fără laptop (strict necesar, nu e greu de înțeles, pentru scris și citit), luni la rând pierzând texte, până ce un service îi dă de capăt în 2023; numai că din octombrie 2024 încoace am iar probleme insurmontabile cu el, mi-a făcut dispărute alte și alte poeme culese și pagini de jurnal; că „salvează”, inclusiv pe stick USB, imprevizibil; trebuie să cumpăr alt laptop, dar cine să mi-l configureze? 3) În 28 septembrie 2023 îmi sunt furate toate economiile, 25.000 euro, din conturi BCR de către hackeri; până azi poliția brașoveană n-a dat nici un semn, n-am recuperat nimic, deși în extrasul de cont e trecut contul unde „au plecat” banii. 4) În 6 mai 2024 îmi distrug mașina pe partea dreaptă într-un parapeț metalic ieșit în alee, la intrarea peste un podeț din cartierul unde locuiesc; numai cine nu are mașină nu știe ce înseamnă stresul legat de repararea ei și de costuri, într-o Românie cu servicii anapoda. 5) Incredibil, pe când eram cu Doina Popa la Suceava, la Festivalul Labiș, în 5 octombrie am fost anunțat de vecini că am, acasă, parterul inundat de către centrala termică; apa e până la glezne și a ieșit în marchiză, curge șiroaie. Cine a mai pomenit să fii inundat (și când nu ești acasă!) de centrala termică? Instalatorului chemat să vadă ce e cu centrala termică mi-a spus că nu are altă explicație decât că o mână nevăzută a deschis robinetul ei de apă... Am găsit parchet, uși, mobilă umflată, pereți umezi – a trebuit să schimb parchetul în sufragerie și să văruiesc tot parterul, am aruncat din lucruri. Un adevărat dezastru moral pentru mine... Las la o parte durerile fizice adăugate acum (cervicale și lombare, continui). Toate aceste cinci puncte fac parte din destinul meu, firește. Atrăgeam atenția pe blog (www.liviuioanstoiciu.ro), în jurnalul lunar că: *M-am mărturisit la Suceava, într-o chilie, că simt prezența diavolului, că el mă asuprește și că n-am nici o posibilitate să scap; „e un chin care te va ispăși până la urmă, trebuie să înduri”, mi-a spus călugărul-preot – dar ce greșeli („păcate”) am eu de răscumpărat prin suferință? M-am izolat la Brașov, fără viață literară, stau în banca mea, mă închin la Dumnezeu, ce am de ispășit? Enigmă.*

Nicolae PANAITE

Semne și înfățișări

Timpul care ni s-a dat, comparat cu veșnicia, în toată dimensiunea lui, nu e mai mare decât vârful unui ac. Dar să reținem ce spune textul biblic prin „vremea s-a scurtat”: se înțelege că durata vieții noastre, spațiul nostru de mișcare și sfera de acțiune sunt reduse, scurte și înguste. Psalmistul zice: „Iată că zilele mele sunt cât un lat de mână, și viața mea este ca o nimica înaintea Ta.” Este scurt răgazul care ni se oferă când trebuie să-l slujim pe Dumnezeu.

Acesta este adevărul. Îl credem și îl mărturisim cu toții, e tot atât de bine cunoscut ca un proverb știut, totuși, puțini dintre noi dovedesc, prin comportarea lor, că ar pătrunde acest adevăr elementar. De multe ori suntem conștienți de starea rea a altora, dar credem că propriul nostru timp nu este la fel de limitat ca al lor. Convinși fiind că noi avem suficient timp și spațiu, ne întrebăm mirați: *cum pot fi ceilalți oameni atât de nepăsători cu timpul lor?*

De fapt, trăim cu ideea că toți oamenii sunt muritori, cu excepția noastră. Acest gând începe să-și facă loc când vedem clar că puterile ne părăsesc din ce în ce mai mult. Ca ființe, suntem foarte slabi și vulnerabili, expuși tuturor pericolelor. Iar ca speță omenească, ni s-a destinat o perioadă bine stabilită a traiectului nostru existențial. Și noi vom fi măturați de valul mării...

Ce ar răspunde un înger întrebat ce crede el despre viața noastră? Ar spune, fără îndoială, că și-aduce aminte faptul că de când a fost creat primul om, Pământul și-a schimbat locatarii continuu. Suprafața planetei noastre a cunoscut multe rase și popoare, care, pentru un timp, s-au menținut la suprafață, apoi au dispărut sub spuma apelor. Îngerul va mai spune: „toți acești oameni au durat puțin timp pe pământ, ca niște zboruri. La fel ca iarba de pe pajiște, până la urmă toți s-au veștejit și s-au stins”. În sfârșit, dacă nu aveți ocazia să întâlniți vreodată un înger, puteți discuta cu unul dintre copacii dintr-o pădure seculară. El va mărturisi că au trecut sute de ani până când o mlădiță a devenit copac, umbrind cu a sa coroană de jur împrejur. Da, stejarul și ulmul, de pildă, ne pot spune că omul este doar un copil al zilei de astăzi. Vreți și părerea oamenilor? Întrebați-l pe un bătrân ce crede despre viață. Îți va confirma și el că, pe vremea când era copil, credea la fel că are timp în fața lui. Zilele i se păreau nesfârșit de lungi și era fericit la aniversări, care îi aminteau că mai trecuse un an. Dorințele și ambiția îl împingeau să se desprindă de tărâmul copilăriei, aruncându-se în vârtejul vieții. Acum acești ani i se par un vis minunat. De-a lungul perioadelor furtunoase ale vieții, prezentul îl tulbură întotdeauna pe om. Îl înțelege mai bine după ce l-a trăit. Parcă ieri a fost, când a trecut pragul casei părintești pentru a-și începe ucenicia în viață. Își amintește de acest moment cu multă duioșie, pomenind de el ca de ceva ciudat. Da, ieri parcă a fost când s-a căsătorit; copiii lui, acum, iată-i oameni maturi, nepoții i se urcă pe genunchi și-l strigă: „bunicule!”. Când era copil, și bunicul lui îl strângea la piept pe el, bunicul de azi. Veți constata repede că nu exagerez nimic în aceste afirmații. Condeiul meu dă glas simțămintelor pe care le încerc.

Închei gândurile de acum cu o reflecție semnată de Emil Cioran: „Nu vă panicați în fața celor care vă dușmănesc și care încearcă să vă facă rău. Nu-i dușmăniți și nu vă băgați în luptele lor murdare. E mai onorant să pierzi o luptă rămânând OM decât să o câștigi decăzând de la calitatea de om. Oricum, la un moment dat dușmanii vor obosi și vor avea propriile necazuri, proprii dușmani care să încerce să le tulbure liniștea. Fiindcă nimic nu rămâne neplătit în viața asta... primești ce oferi, ai ce meriți, pentru că răutatea înseamnă slăbiciune, și nu putere... Înseamnă cădere, și nu mărire. Și e o înfrângere, niciodată o victorie. Întristat este sufletul meu în lumea în care oamenii trăiesc pentru a se face nefericiți unii pe alții. Cum de există oameni care mai pot respira după ce au făcut pe alții nefericiți?”

Constantin COROIU

relecturi subiective

Vârsta unei capodopere

Într-o seară de toamnă, era 13 noiembrie 1884, dramaturgia românească și teatrul național intrau într-o nouă eră. Au trecut de atunci 140 de ani. În acea seară de toamnă târzie bătea ora astrală când capodopera lui Ion Luca Caragiale – *O scrisoare pierdută* – își începea glorioasă carieră. Actualitatea ei, despre care s-a tot vorbit și se vorbește pe bună dreptate, sau, cu o formulă a lui Dumitru Radu Popescu – „înfricoșătoarea ei contemporaneitate”, sunt tot mai frapante, pentru că zi de zi proliferază hoția, lașitatea, trădarea, demagogia, prostia fudulă, politicianismul, lichelismul, parvenitismul, agramatismul și toate ismele posibile. Și nu doar în spațiul românesc, dar aici parcă mai abitir decât oriunde. Contrar unor preziceri false, precum cea a lui E. Lovinescu, Caragiale se dovedește a fi, ca și Cehov de pildă, mereu contemporan cu noi, cei de ieri, de azi și de mâine, încât a spune că personajele și situațiile tragicomice din dramaturgia lui Caragiale, dincolo de identificări localiste, sunt universale e un loc comun. Dar nu e mai puțin

adevărat că ele exprimă înainte de toate specificul nostru național. Există în critica românească câteva propoziții – ale lui Maiorescu, Ibrăileanu, Călinescu – fundamentale privindu-l pe Caragiale, oricâte grile de lectură și oricâte viziuni regizorale, unele grotesc caricaturale, ar suporta opera dramaturgului. Una dintre ele – memorabilă și de neclintit – aparține lui Mihail Ralea: „Caragiale, cel mai național scriitor, cel care a înțeles mai bine firea noastră, ne-a lăsat și acest aspect: românul care nu-și pierde cumpătul în fața crizei”. În treacă fie zis, la atâtea crize și tranziții pârjolitoare, asta i-ar mai lipsi românului: să-și piardă și cumpătul. Sau simțul umorului. Deși există momente când ar fi necesar, imperios necesar să și le mai piardă... Dumitru Radu Popescu, un mare scriitor cu o prodigioasă experiență de creație, dar și un fin comentator al spectacolului teatral, mi se pare că adâncește caracterizarea lui Mihail Ralea, privind cumpătul în fața crizei, atunci când observă: „Personajele lui Caragiale nu participă direct la istorie, ci la parodiarea istoriei. Ele nu varsă o picătură de sânge pentru libertate, fraternitate, țară și alte bazaconii despre care se pronunță în solemne bufonerii. Caragiale trebuie citit «pe dos» – și interpretat solemn! Ceea ce dă naștere unui comic cumplit”. Sintagma „comic cumplit” vrea să zică trist, ba chiar mai mult decât atât, așa spune tragic. Că așa stau lucrurile ne atrage luarea aminte tot Dumitru Radu Popescu într-un eseu al său, intitulat *Cimitirul eroilor literari*:

„Tache, Mache, Rică Venturiano, conul Leonida au ieșit din cărți și din piese și au pășit cu vigoare în fața noastră cea de toate zilele adaptându-se din mers la noile sugiurări și schimbând trăsura cu elicopterul... Matusalemici, ei sunt morții noștri vii, plini de elanuri tinerești! În comediiile lui Caragiale, firește, nu moare nimeni, fiindcă nimeni nu se bate pentru vreo idee... Toți se bat doar pentru interesele țărișoarei noastre dragi – dragii de ei! Prefecți, polițai, cațavenci, farfurizi, trahanachi, agamitzi, ei trăiesc mereu fericiți, într-un climat electoral beat de eternitate, ei nu mor, ei nu pot muri, ei îmbătrânesc mereu, ei sînt morții noștri vii, eterni, ei sînt doar din ce în ce mai ramoliți și mai vicleni, și tot mai puternici, căci nu uită să adune scrisorele pierdute, dosărele găsite, fișe economice, pentru orice eventualitate – ca să le dea: pac! la jurnal! – ei sunt dinastiile noastre nobile, dinastia Farfuridi, dinastia Brânzovenescu, dinastia Dandanache, ei sunt nemurirea noastră cea de toate zilele...”

Cu ceva mai mult de o lună înaintea premierei din 13 noiembrie 1884, adică la 6 octombrie, Caragiale citea *O scrisoare pierdută*, am putea zice în avanspremieră absolută, la Iași, cu prilejul unei sărbători a Junimii, în prezența marilor figuri ale faimoasei societăți, între care Vasile Alecsandri. Tot la un banchet al Junimii Nenea Iancu citise cu aceeași vervă *O noapte furtunoasă*. De notat că în ajunul celei dintâi reprezentări de la Teatrul Național din București la care avea să asiste și regina, citește *Scrisoarea* și la palat, unde se duce însoțit de Titu Maiorescu. Cu totul neobișnuit este însă ceea ce s-a petrecut la Iași, la Junimea, unde, după ce Caragiale, cu enormul său spirit histrionic, s-a transpus în pielea fiecărui personaj, severul, cinicul, sarcasticul P.P. Carp, care îl urmărise fascinat, i-a

făcut autorului poate cel mai insolit elogiu: „Am crezut până astăzi că eu sunt cel mai mare om din România; acumă văd că ești tu!”.

La premiera absolută a *Scrisorii pierdute* de la Naționalul bucureștean, succesul a fost literalmente răsunător, Caragiale fiind chemat de mai multe ori la rampă pe valorile ropotelor de aplauze. Peste puțin timp *O scrisoare pierdută* era pusă în scenă și la Teatrul Național din Iași, unde, deși „cumplit de prost jucată”, după aprecierea lui Alexandru Vlahuță, a plăcut totuși pretențiosului public din capitala Moldovei. Pe Caragiale l-a interesat, se pare, în mod deosebit ecoul piesei sale aici, la Iași. Nutrea pentru Iași, unde avea și câțiva foarte buni prieteni, sentimente speciale, în primul rând de admirație pentru viața lui culturală și pentru rolul său catalizator privind creația sub zodia spiritului critic care a constituit tema unui eseu al lui Ibrăileanu devenit clasic: „...și eu, cu sufletul, sunt mai mult ieșean decât bucureștean, deși de felul meu sunt ploieștean”, mărturisirea, în stilul său inimitabil, sentimentalul părinte al „dinastiilor noastre nobile”.

Cu vreo șase luni înainte de spectacolul de la Junimea, Caragiale, încurajat și de prietenii săi, prospectase condițiile de a se stabili pentru o vreme la Iași, unde intenționa să înființeze și o berărie... Oricum, pe acest arnăut îl atrăgea, contrar structurii și temperamentului său eminent sudic, Nordul pe care, credea G. Călinescu, îl asocia cu confortul și siguranța vieții. Autoexilul său la Berlin s-ar explica având în vedere și o asemenea irezistibilă atracție. Răspunzând la întrebarea pe care singur și-o pune – de ce s-a stabilit Caragiale la Berlin? – G. Călinescu răspundea: „Omul are peste 50 de ani, a trăit o viață strâmtorată, vrea în fine să ia puțin aer european. E la mijloc și puțină sperietură de orient și se constată că, prin chiar alegerea țării și orașului, pe scriitor îl atrage latura confortabilă a vieții, civilizația... Nu știa nemțește mai deloc și literatura lui n-are mai nimic germanic. Funcționează, la Caragiale, impulsul de migrație al rasei. Și, curios, în timp ce trupește se transporta spre nord, sufletește se cobora în acel orient în care declarase că nu s-ar fi dus pentru nimic în lume, pentru că acolo <<n-are siguranța vieții>>”.

Având „instinctual oroare de solitudine”, Caragiale este un spirit plebeu. Mai important e că acest spirit în care, cum scria Nicolae Iorga la moartea marelui scriitor căruia îi creiona un antologic portret, – „s-au luptat întotdeauna, într-un conflict tragic, care l-a sfâșiat, instinctele clasice cele mai sigure cu pornirile romantice cele mai cutezătoare”, este cel mai consecvent și, totodată, paradoxal, cel mai imprezvizibil personaj al lumii caragialiene. De aici, între altele, și incompatibilitatea sa totală cu Eminescu, nordicul, care, neputând să accepte lejeritatea orientală, faptul că la București, la porțile Orientului, tot ceea ce începe tragic eșuează în comic, de fapt în derizoriu, risca să pară lipsit de umor și, oricum, incapabil, ca și Maiorescu de altfel, să guste glume ale lui Caragiale de genul: „Kant al tău este un moftangiu...”, sau alintături de o superbă ipocrizie precum: „În țara asta dac-ai scris o piesă de teatru, nu poți să bei o bere liniștit”.

În țara asta, pe care, în pofida tuturor acuzațiilor ce i-au fost aduse prin vreme, inclusiv cea de tot stupidă că ar fi un fanariot ingrat care ne-a denigrat *pour toujours*, Caragiale a iubit-o. A fost și este în continuare, prin geniala sa operă, devastator cu moftangii elitiști, astăzi câtă frunză, câtă iarbă, cu parvenii din clasa dominantă, care îl agasau până la suferință cu prostia lor fudulă, cu impostorii sau cu ciocoi din parlamente și guverne – pe toți aceștia nu putea să-i suporte! –, dar a iubit România profundă. Și a iubit mai ales limba română. De la Berlin el trimitea acest strigăt tulburător: „Trăiască frumoasa și cumintea limbă română. Fie-n veci păstrată cu sfințenie această scumpă Carte-de-boierie a unui neam călit la focul atâtor încercări de pierzare!”.

Nu e greu să ne imaginăm cât de sarcastic ar scănteia astăzi condeiul lui Caragiale care, cu vorbele lui Iorga „cântarea de o sută de ori cuvântul pe care-l cobora pe hârtie”, dacă ar putea să vadă ce s-a ales din „scumpa Carte de boierie” a acestui neam pentru care „încercările de pierzare” sunt din ce în ce mai numeroase și mai devastatoare.

Gellu DORIAN

Câte feluri de români sunt?

Dacă moldovenii de dincolo de Prut, din numita Basarabie, lăsată moștenire urmașilor-urmașilor-urmașilor de Ștefan cel Mare, primită la rândul lui moștenire de la înaintașii lui, se consideră români, luând în calcul că vorbesc limba română, după cum au arătat alegerile de anul acestea, cât și referendumul pentru integrarea în Uniunea Europeană, dar și după modul cum au votat în turul II la președinție, s-ar părea că se împart în vreo trei feluri: cei care au votat pentru integrare și Maia Sandu, cei care au votat pentru orientarea spre Est și Alexandr Stoianoglo și cei care au stat deoparte (cam vreo 45% din populația R. Moldova). La rândul lor și cei care sunt deja integrați în UE, pe filiera cetățeniei române, dau și ei o altă categorie – cea a lămuriiților, și încă una, cea a ipocriților, adică a celor care, deși având orientare rusă, rusofilă, au obținut cetățenia română și au ajuns în lumea occidentală de unde, sub un paseim, sincer sau deghizat și el, aduc în față aerul bolșevic al trecutului în care, pasămite, le-a fost mai bine. Ei, și aici îi putem regăsi pe falșii români care au în conștiința lor păcatele unor activități de diverse naturi, de la spionaj sovietic, acum rusesc, la angajamente față de fostul KGB, acum FSB, cu diverse grade sau zeloși față de bunicii bolșevici, care le-au spus povești cu eroul Alioșa și Tătuțul Stalin. Pe unii dintre aceștia, cei mai abili și foarte patrioți în noua lor cetățenie, cu drepturi depline, îi putem descoperi și la noi, la muncă fiind, în diverse funcții de conducere, fiind, la vedere, adevărații români, plini de merite și extrem de abili. La un loc alcătuiesc un conglomerat de sentimente și stări naționaliste, care, într-un fel tradițional, se aseamănă cu ceea ce este pentru occidentali națiunea română – o populație, nu un popor. Și acest lucru s-a văzut și acum la recente alegeri din R. Moldova, o parte a României de Est, cum îi spun unii cu îndreptățită opinie.

Acestor categorii, destul de eterogene, dar și eteroclite, li se adaugă și românii de acasă, din țară și ei foarte divizați, așa cum i-a prin schisma de după 1990 sau cum i-a educat fosta clasă comunistă, defunctă sau împrăștiată acum în toate categoriile sociale, ca să nu le zic clase. Și aici împărțirea în mai multe categorii se poate vedea, nu numai la alegeri, unde orientările sunt desprinsă dintr-un amalgam ideologic, sau mai curând dintr-o struțocămilă, ci și în modul de conviețuire, acasă și aiurea în lume. În lume zic, pentru că e impropriu să spui Diaspora românilor plecați de acasă și aciuți prin diverse țări, aceasta fiind o definiție încetățenită încă de pe vremea lui Nabucodonosor al II-lea, regele Babilonului, când Ierusalimul a fost distrus, iar comunitățile evreiești s-au împrăștiat peste tot în lume, chiar dacă este acceptată mai nou și o a doua definiție de *grup etnic aflat în afara granițelor țării de origine*. Dar să acceptăm că românii din afara granițelor României li se poate spune că sunt din Diaspora, pentru a-i putea categorisi mai ușor. Ei bine, aceștia, în ultima vreme s-au orientat spre o falsă ideologie naționalistă, promovată de o persoană ivită din bulionul mizer al clasei politice românești. Felul acesta de români se deosebește de moldovenii din Diaspora, tot români în fond, dar cu o orientare spre vest, nu spre est cum par a fi cei ce se iau după declarațiile sonore ale acelei false iubitoare de țară. Însă marea masă de români de acasă, după treizeci și cinci de ani de libertate și democrație, fie ea și dâmbovițeană, nu a înțeles nici la această oră, de mare semn de alarmă, că alegerile nu sunt ale celor ce sunt aleși, ci ale lor, ale celor ce aleg. Nu e tot una să trimiți în fruntea țării un ins nepregătit, lipsit de orientare identitară, ori un erzaț cu iz comunist, deghizat în mare democrat, și a trimite un om de reală valoare, care să fie responsabil și de aerul pe care-l respiri tu ca alegător, cetățean al țării în care ai trăit toți ai tăi și vor trăi cei ce vor veni după tine. Și astfel putem descoperi cea mai perdantă categorie de români, cea a alegătorilor de profesie, dar fără a cunoaște cu adevărat ce trebuie să aleagă și ce aleg, categorie pe care se bazează politicienii din rândul cărora au ieșit în frunte în ultima vreme cei mai slab pregătiți, ba chiar și fără o conștiință de români autentici. Acești alegători sunt cam în proporție de 35% din populația României, alegători care ies la vot ca la defilare, spunând, că așa se spune, *ăștia sunt cu ei defilăm*. Dacă avem o astfel de clasă politică, lor li se datorează. Dar și celelalte categorii de români, cei în expectativă, cei care nu ies la vot, și lor li se datorează în egală măsură ceea ce avem acum în fruntea țării. Dacă aceste categorii s-ar contopi în una singură, cea a românilor responsabili de viața lor și cea a urmașilor lor, alta ar fi fața României, iar românii s-ar putea unii între granițele întregii României, fără a se numi în diverse feluri, ci asta doar pentru a se ști că sunt moldoveni, ardeleni, munteni, bănățeni, dobrogeni, bucovineni, așa cum belgienii, de exemplu, sunt flamanzi și valoni. Dar nu, la noi orgoliile sunt cele care mențin această împărțire a românilor în mai multe categorii, în așa fel ca până la urmă celui căruia îi va reveni sarcina să refacă puzzle-ul național îi va fi imposibil sau foarte greu.

Când Ștefan cel Mare a fost întrebat atunci când urma să facă din Moldova o adevărată țară, cu ce va face acest lucru, el a spus că pentru asta s-a împrumutat de la stră-stră-nepoții lui, care vor primi de la el o țară bogată și frumoasă. Ce țară este aceasta acum, cea a strănepoților marilor noștri domnitori, dacă în ea se cuibăresc atât de multe feluri de români?

Timpul și „cealaltă realitate”

După un roman în care timpul este, realmente, personajul principal, „Trei femei, cu mine patru”, apărut în anul 2023, cu un remarcabil succes de critică și de public, Hanna Bota vine cu o carte care are un titlu sugestiv, „De-a timpul” (*Editura Tracus Arte, 2024, 72 p.*). Sugestia este străvezie, toată viața este un joc „de-a timpul”, în măsura în care știm să îi dăm greutate, să-l valorizăm, să-l transformăm, eventual, în amintiri. Impresia generală este aceeași, avem de a face cu o tiranică recuperare a „spațiului memoriei”, copilărie sau adolescență, cu texte reflexive sau autoreflexive, micile scenarii dramatice imaginate sau trăite te smulg de sub efectul narcozei melancoliei, așa cum ar presupune întoarcerea în trecut, de obicei idilic. O retorică expansivă, recuperatorie, paradoxală adesea, provoacă pe cititorul obișnuit cu mai toate experimentele poetice: „Să ne jucăm de-a timpul,/ mi-a spus bătrânul:/ iei din dreapta o clipă/ și o muți în partea stângă./ Toată viața, ca Sisif, rostogolești/ dintr-o parte în alta bolovanul./ Momentele din stânga au fost trăite./ cele din dreapta urmează./ Tu, la mijloc, ești balanța/ hotărând ce-ți place și ce nu.../ (...) Ai vrea să oprești,/ ce mult ai vrea să oprești/ balansarea,/ dar ai aflat că nemișcarea/ e chiar moartea” (*De-a timpul*).

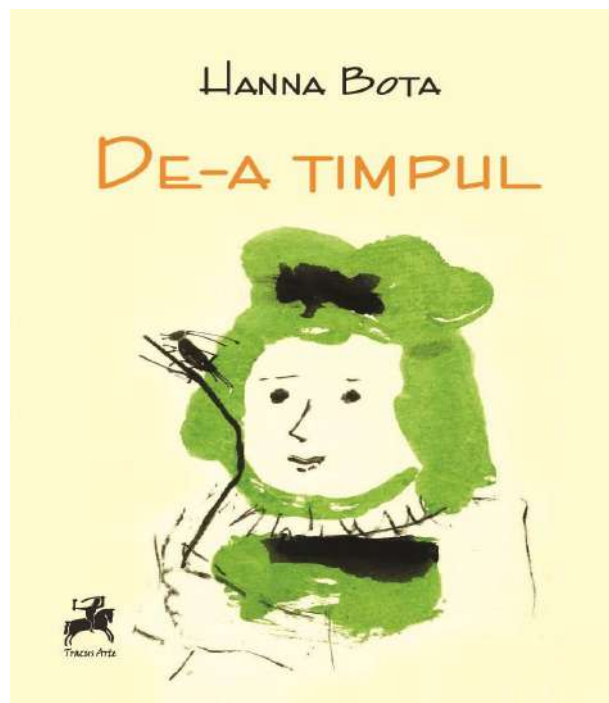
Ceea ce e limpede e că singura modalitate de transcendere inversă a timpului sau pătrunderea în universurile paralele se poate realiza doar prin calea pe care o oferă... visul. Sau imaginația. Sau cuvântul. Deocamdată sunt singurele posibilități de depășire a vitezei luminii. Basmul românesc folosește adesea expresia „iute ca gândul”, potențând călătoria personajului cu o energie nu îndeajuns de bine exploatată: „Timpul poate fi desenat/ are o formă precisă// arată ca o pâlnie rotunjită/ ca o cupă cu gura în jos/ (poate de aceea conținutul se scurge)/ așa spunea omul acela din cărucior/ el descria universuri închise, deschise/ în care fie ne vom aprinde/ înghesuți unul în altul,/ fie ne vom risipi/ pierduți în imensități de spațiu,/ în gol// așa m-am gândit:/ dacă voi reuși să întorc cupa timpului/ adică să-i schimb forma/ dacă voi putea opri revărsarea/ universul va înceteni/ ca o peliculă ruptă a unui film vechi// (...) ce gând infantil, aud judecata celor din jur./ ce nesăbuintă, mi-ar spune oricine:/ se poate să aveți dreptate./ nu știu cum se întoarce pâlnia timpului,/ dar știu sigur că reușita nu ține de fizică,/ ci de cuvânt” (*Forma timpului*).

Dar legile naturii nu se schimbă nici atunci când se schimbă sensul timpului. Aceasta înseamnă că o privire înapoi în timp, ne relevă același tablou ca o privire înainte. Circularitatea timpului determină o reversibilitate dătătoare de iluzii, astfel cel creat urmează celui încrețit și cel încrețit urmează celui creat, iar pietrele (pământul) sunt „baza de susținere” pentru că acest ciclu să aibă infinitudine pentru că timpul este legat de concretețea Terrei. Cei cinci pomi din rai, așa cum au „citiți” specialiștii, sunt identificați cu cele cinci simțuri care fac realitatea vie, pentru că în afara simțurilor realitatea nu are substanță, nu are individualitate. Suntem ființe de carne și ființe psihice, granița dintre ele este foarte subțire: „Am o pătură/ în alb-negru -/ sunt desene/ cu forma creierelor unor genii// țin minte că/ Einstein si-a donat creierul/ să-i fie cercetat după moarte// eu dorm într-un girus/ al lobului său temporal// noaptea visez că mă plimb/ pe alei neuronale/ și văd ideile cum se nasc/ zboară, se ciocnesc/ le adun cuminte într-un coș// visez cum dimineța/ mi le scot din buzunare// doar teoria/ timpului relativ îmi dă de furcă -/ în rest,/ nici o schimbare,/ totul e ca înainte de culcare// ca înainte de a scrie/ poemul acesta// ca înainte de a mă naște// înainte” (*Vis lucid*).

Geometrizarea timpului prin imprimarea formei spațiului este o preocupare veche a omului. Astfel, grecii au remarcat că diagonala pătratului de latură 1 nu poate fi calculată exact, ci doar aproximată, aproximarea presupune un proces temporal fără sfârșit, deoarece eroarea poate fi micșorată oricât, nu însă și eliminată. Totuși realitatea, geometrizată sau nu, nu suprimă distanța. Dacă Aristotel, spre deosebire de Platon, ne învață că inteligibilul este sezizat în cadrul unei estetici, și nu al unei dialectici, dacă el substituie astfel conceptului unei ordini ideale viziunea unei ordini reale, nu este mai puțin adevărat că această ordine - ca și frumusețea ființei iubite, ca și spațiul nemuririi, al tineretii fără bătrânețe - nu se oferă intuiției noastre decât din depărtare. Desigur, această distanță nu mai este distanță infinită și ireală prin infinitatea ei, care ne separă de o altă lume; dar, în interiorul acestei lumi, ea ne separă de o regiune pentru care nu este suficientă o conversiune ideală

ca să ne apropie de ea. Așa cum sugera Parmenide, că „viziunea este prezența în absență”, ea garantează apartenența subiectului și a obiectului la aceeași lume, dar nu face decât ca separarea lor să fie și mai acută și, poate, mai dureroasă. Iată cum apare această idee la Hanna Bota: „Secanta este o linie dreaptă/ care taie un cerc în două/ desparte un plan de altul/ un câmp de altul/ pe noi de noi/ pe hanna nr. 1 de hanna nr. 2// oare să urăsc secantele/ sau să le iubesc?/ fără ele am fi fost împreună/ fără ele am fi toți împreună/ de-a valma/ ca-n lada de gunoi/ în tomberonul în care se aruncă totul// fără să desparti plasticul de hârtie/ sticla de resturile de pâine// odată inventată secanta/ în inima mea/ atriul drept s-a despărțit de cel stâng/ ventriculul de ventricul/ plânsul de plâns/ țările Schengen de cele de rând// o geometrie a relațiilor/ care ne face pe toți/ să dăm mereu cu zarul/ să ne-nțercăm norocul/ ca-n jocul de nu te supăra frate/ când ți se scoate pionul din rând/ și-o iei de la capăt/ musai zâmbind// secanta îngerească/ ne învață zborul/ secanta dracului/ s-o ardă focul” (*Secanta*).

Neantul e o cădere în timp, nemurirea e o cădere în sine. Neantul pare impur, pentru că îi înghite și îi încapă pe toți; nemurirea e (mai) pură, pentru că e individuală, e „aseptică” pentru că nu e întâmplătoare, e îndelung pregătită, gândită. Neantul e o criză a speciei, nemurirea e o mistică individuală. Nici în Rai

nu se intră „la grămadă”, ci individual. În ambele însă, așa cum o dovedește practica, nu se intră decisiv decât prin moarte. Moartea nu e o poartă, nu e neapărat un prag, cât este o intrare în repaosul universal, sinonim cu „confortul” nemuririi. Iar diferența dintre nemurire și clipă stă în echilibrul fragil dintre două bătaii de inimă, pare să spună Hanna Bota: „El avea trup lung/ hlamide străvezii purta./ Rezmătat de zidul cetății noastre/ ne măsura trecerea:/ secole și milenii în mersul soarelui/ fazele lunii/ nașterea speciilor/ ridicarea imperiilor/ ruginirea viilor/ creșterea troienelor/ topirea ninsorilor/ paharul de vin dus la gură/ beția de după și claritatea de apoi/ destrămarea și iar încropire// Ea era Clipa./ scurtă ca zbaterea unei pleoane./ purta fustă albă, îi flutura eșarfa:/ ea atât de scurtă era/ încât/ pleca și se-ntorcea/ fără să i se simtă lipsa./ Într-o continuă vibrație/ se unduia pe sine/ murind și trăind/ amețită și limpede deopotrivă/ tot alta era/ deși aceeași părea să fie// Eu, la mijloc,/ cu el de-o parte/ cu ea de cealaltă/ strivită ca bobul de strugure/ călcată în teasc/ și roind/ ferecată într-un palat de sticlă/ etichetată cu negru și auriu// Mă port prin lume/ trecând și rămânând/ trecând// rămânând” (*Timpul și Clipa*).

Într-o străveche fabulă hindusă se vorbește despre o omidă, care, simțind apropierea sfârșitului existenței sale de omidă și sosirea îndelungatului somn de crisalidă, își cheamă toți prietenii. „Mă întristează ideea - spune ea - că trebuie să mă despart de o viață plină de speranțe, care îmi promitea atâtea realizări în viitor. Cosașul îngrozitor mă va cosi în floarea tineretii, iar prin aceasta, natura își dovedește cruzimea ei. Adio, scumpii mei prieteni, adio, pentru totdeauna. Măine nu voi mai fi”. Și își dădu sfârșitul, înconjurată de prietenii întristați. O omidă bătrână spuse: „Sora noastră ne-a părăsit. Vom avea aceeași

soartă. Vom fi cosite una după alta de cruntul distrugător, precum iarba din pășuni. Noi credem că vom învia din nou, dar e posibil ca aceasta să fie doar o speranță deșartă...”. Doar un fluture care trecea pe deasupra răsse superior privind acest cârd de omizi care nu știau să vadă dincolo de condiția lor imediată. Reflexul acestei rezolvări mitice se regăsește în unul dintre cele mai frumoase poeme din carte, care trebuie reluat în întregime pentru înțelegerea jocului de planuri, „Semănătorul de porumb - nașterea unui mit”: „Într-o zi mama/ punând boabele de porumb în mâna copilului/ l-a învățat cum să le semene// de-atunci/ în fiecare zi copilul a plantat porumb/ dezmițând boabele/ rugându-se pentru ploaie/ iar zeul ploii îl asculta/ rugându-se pământului pentru rod/ și pământul îl asculta/ până ajunse bătrân/ și nu se mai putea ridica de pe prispa colibe/ tot la porumb visa și atunci/ iar boabele creșteau mari în visele lui// când unul din sat aruncă sacul cu grăunțe/ și nu mai voi să planteze porumb/ plecând să caute cuibul soarelui -/ toți l-au numit nebun vrăjitor haimana leneș visător/ i-au ars traista pe rug/ i-au tras hainele pe roată/ i-au umplut bordeiul cu gunoie/ l-au pălmuit l-au scuipat l-au plâns și răstignit/ pentru că/ nimeni nu poate face altceva/ decât au făcut strămoșii și strămoșii lui mai înainte// vecinul nostru de cu zori alerga la birou/ să facă tranzacții/ se ruga zeului banului să-i dea cât de mulți/ și zeul asculta/ venea acasă la nevastă cu banul strâns cu grijă/ și-și dorea tot mai multe tranzacții/ se îngropa în ele/ nevasta îmbătrânită îl trimitea la birou să facă bani și mai mulți/ până omul nu s-a mai putut ridica din pat/ dar visa la teancuri de bani/ acoperind ca o pătură urmașii lui nenăscuți// într-o zi/ unul de-alături închizând biroul/ s-a pornit să descopere cealaltă față a universului/ să vadă dansul cuantelor/ să pipăie particule subatomice/ să deschidă traiectorii noi neuronilor/ să descopere cealaltă realitate/ toți l-au numit vrăjitor îndrăcît leneș visător/ i-au ars laptopul învechit/ i-au tras costumul ponosit pe roată/ i-au umplut biroul cu hârtii mototol/ l-au pălmuit l-au scuipat l-au plâns și l-au răs/ pentru că/ nimeni nu poate face altceva/ decât au făcut toți cunoscuții lui/ decenii la rând// și-am rămas prea mulți semănători de porumb/ cu stele deasupra/ magneți uriași cântând melodiiile cuantelor”.

A fost odată e, în poezia din volumul „De-a timpul”, o invocare a unui nume al timpului, în forma consacrată de „trecut”, în care se plămădesc toate celelalte forme pe care le autorizăm prin simpla noastră prezență. Niciun fapt din prezent nu ar avea logică fără existența acestui *a fost odată*, teren al unei fertilități irepresibile pentru *creșterea timpului*. Numind acest timp *odată*, nu facem decât să ne întoarcem la el, în el; întoarcerea este însă una paradoxală: în vreme ce timpul nostru individual se dezvoltă în viitor, memoria noastră numește și aduce pentru *a trăi*, în prezent, *un timp imemorial*. Această ocurență a momentelor temporale dovedește caracterul aleatoriu al *timpului vieții*, faptul că suntem situați pe o orbită pe care punctele sunt interschimbabile. Dacă *timpul* este înscris într-o formă geometrică sau într-un complex de forme, într-o *mandala* bunăoară, atunci individul co-există în orice moment cu toate punctele de pe orbita devenirii: „(...) cum se poate mâna un cerc/ fără să cadă?, mă-ntrebam// Exista un secret:/ trupul meu firav/ mâna/ și roata/ trebuiau să devină un întreg/ o monadă/ echilibrând în aliniere/ rostogolirea, pasul, mișcarea// Spre sfârșitul verii/ cercul a scăpat:/ s-a tot dus fără mine/ învățase rostogolirea./ echilibrul perfect/ părea mânat de aceeași unire./ cerc-mână-trup de fată în alergare -/ furase ceva din mine/ poate chiar întreagă/ roata mă luase cu ea// n-am mai găsit-o/ pierdută în lanul de grâu/ sau în râpă să fi nimerit/ recunosc, mi-a fost teamă că/ poate a crescut mare și a trecut granița// azi/ trec prin gaura cercului/ înapoi/ făcând naveta între atunci și acum/ anulez timp, spațiu și legi// roata eternei reînțoarceri/ funcționează și invers...” (*Cercul*).

De remarcat structura de monolog a poemelor în care confesiunea este întreruptă uneori de „accidente lirice”, metafora e rară, banalitatea e studiată, amănuntul ocultează ritualul spunerii. Avem de a face, de fapt, cu un imaginar în care obiectele și ființele imaginate capătă la un moment dat o identitate precisă, un bold al literelor le fixează pe un zid peste care lumina reflectorului trece fără milă. Mai mult, poemele încearcă să refacă o cale de întoarcere la paradisul pierdut, care ar putea fi o grădină a raiului, dar în care nu știm încă dacă vreun grădinar și-a mai exersat grija.

Diana VRABIE

Gabriela Adameșteanu sau semantica unei tetralogii

Una din vocile esențiale ale literaturii române, Gabriela Adameșteanu și-a încheiat, în anul 2022, tetralogia dedicată Letiției Branea, destinul căreia a putut fi urmărit vreme de aproape cinci decenii, dacă luăm în calcul că primul volum, *Drumul egal al fiecărei zile*, a apărut în 1975, urmat de *Provizorat* (2010), *Fontana di Trevi* (2018), *Voci la distanță* (2022).

În primul volum, scris la persoana a I-a, *Drumul egal al fiecărei zile*, avem de a face cu un bildungsroman, care prezintă devenirea, evoluția protagonistei adolescente Letiția, timorată pe alocuri de tristețile mamei sale, de vecinătățile ingrate, de sărăcie, de lipsa tatălui arestat, protejată de unchiul său, un substitut patern, modelată de lecturi din Dostoievski, care se maturizează intelectual și emoțional odată cu plecarea la studii din provincie în București, odată cu pierderea unchiului Ion, cu transformarea cuibului părintesc, cu revenirea tatălui și odată cu inițierea erotică prin prezența lui Petru Arcan, lectorul universitar râvnit.

Cu *Drumul egal al fiecărei zile* are loc, în fapt, intrarea în scenă a memorabilei Letiția Arcan Branea, care completează în chip fericit galeria personajului nostru feminin postbelic, fiind protagonistă întregii tetralogii, căreia îi vom urmări urcușurile și căderile, tribulațiile launtrice și cele sociale. Adevărat că importanța ei este ușor estompată în ultimul roman al tetralogiei, unde nu mai este personaj central, ci operează de la distanță, fiind confidenta Andei Dragomir.

Semnificația titlului *Drumul egal al fiecărei zile* ne este sugerată, între altele, în capitolul al treilea, „un drum egal al fiecărei zile care poartă semnele nereușitei”, care ne trimite la banalul comun, la faptul mărunț, insignifiant, care doar, în ansamblu, prinde sens. De altfel, toate cele patru romane pot fi citite prin grila incursiunilor în geografia formelor mărunte ale realității cotidiene, dincolo de care încolțește sensul.

Instalată la București, în cămin, Letiția și colegile ei citesc în fiecare zi, prin geam, lozinca, „Citiți zilnic „Scânteia””. Aceasta apare ca un refren sugestiv ce indică drumul cenușiu al acelor zile, care arătau la fel, în epoca comunistă. În *Voci la distanță* apare percutant piesa celor de la ABBA, „The winner takes it all”, sugestie fină, legată de destinul Letiției, ființă flexibilă, adaptabilă, determinată, cu o psihologie mobilă, cu o inteligență practică, învingătoare de cele mai multe ori pentru că știe să se ridice și să o ia de la capăt cu fermitate.

Într-un mediu scindat oarecum între cei care pot face compromisuri (a se vedea cazul lui Petru Arcan) și cei care nu-l pot face, unchiul Letiției, Ion Silișteanu, adolescent din provincie, aparent prea puțin pregătit pentru intrarea în viață, alege, defensiv și cerebral o cale de mijloc. Având sensibilitate, e frapantă cerebralitatea ei, chiar din primul roman: „o să înțeleg și-o să sufăr cât trebuie mai târziu”, zice ea la un moment dat, după pierderea unchiului său. E ceva camusian în modul ei de raportare la viață... Prin toate antinomiile ei, care îmbină gesturile de lașitate cu cele de minim curaj, iresponsabilitatea cu asumarea, volubilitatea cu circumspecția, devine un țesut viu, un personaj vibrant autentic.

Dacă Hortensia Papadat-Bengescu, în interbelic, ne propunea prin ciclul Halippilor o întreagă galerie de personaje feminine - ariviste, familiste, bastarde, adulterine, amfitrioane - o explorare a feminității prin prisma „trupului sufletesc”, tetralogia Gabrielei Adameșteanu tot o radiografiere a ipostazelor feminine ne propune, dar, lucru destul de complex, dezvăluite printr-un singur personaj, în care întâlnim și femeia iubită/trădată, femeia care iubește / care se lasă doar iubită, femeia înșelată și

cea care înșală, femeia pasivă și cea exuberantă, femeia tânără și cea aflată în pragul bătrâneții.

Letiția se desprinde greu de orașul ei de provincie, cu care legase o relație intimă, noul spațiu al capitalei participă la transformarea ei, îi reflectă stările, le potențează. Putem restabili, în baza reperelor reale, Calea Victoriei, gara din București, căminele studențești etc. chiar un București real al Letiției Branea. Vom descoperi în întreaga tetralogie elemente de geoproză, în care este valorificată subtil relația omului cu locul, un loc concret, autentificabil: „Parc-o văd, în fusta ei pantalon, cu un rucsăcel în spinare, plimbându-ne peste tot: la Cascada Urlătoarea, la Cotă, prin Zamora, să admirăm Crucea de pe Caraiman, pe Valea Cerbului - trasee ușoare, de vară, picnicuri, împreună cu cupluri de muniști și copiii lor...” (*Voci la distanță*).

Despre Gabriela Adameșteanu s-a vorbit ca despre un prozator mai ales auditiv („celebra ureche” a scriitoarei) și, apoi, vizual. Prin grila unei senzorialități mixate sunt redată cele mai sensibile stări, de pildă, intimitatea durerii, întâlnirea cu moartea, memorabilă fiind scena unchiului mort din *Drumul egal al fiecărei zile*: „După atâta timp, casa mirosea încă a moarte. Tre-

cuse prin ea și lăsase în urmă tăcerea, dormea lui goală și candela care ardea, noapte de noapte. Mirosul de flori amestecate, de lumânări și de tămâie și urmele de parfum dulceag umpleau camerele prin care pașii ne sunau bubuit și străin”. Se relevă în toate romanele tetralogiei o inedită stilistică a senzorialității, care împletește nu doar auditivul cu vizualul, cum s-a remarcat frecvent, ci și olfactivul, tactilul: „Zăceam doar așa, știam bine clădirea veche, băncile negre ca după foc, scrijelate adânc și scârțâind la fiecare mișcare, aerul prea cald, mirosind a sobă încinsă cu cărbuni, a panțofi și a răsuflări înghesuite...” Această poetică a senzorialității vine să sublinieze intimitatea relației noastre cu locul, cu obiectele, capacitatea noastră de a ne conecta cu ele, în cele din urmă.

În al doilea roman al tetralogiei, conceput la persoana a III-a, *Provizorat*, avem de a face cu o poveste de dragoste, frumoasă și tristă și, totodată, cu o frescă socială a secolului al XX-lea românesc, cu tot ce a presupus, din perspectivă politică, acesta. O regăsim pe Letiția, bine instalată în București, căsătorită cu Petru Arcan, dorind să evadeze însă din această căsnicie nefericită în brațele lui Sorin, ambițiosul său coleg, un frate mai degrabă decât partener de cuplu, care nu-i oferă și el decât certitudinea unui provizorat. Totul stă sub semnul provizoratului, o Românie în derivă, sentimente în derivă, cupluri, relații în derivă, aflate și ele sub semnul trecerii, a provizoratului.

Printre registre este strecurat faptul că Letiția scrie un roman. E sugerată, prin urmare, ipostaza gidiană a personajului care scrie un roman în romanul care se derulează în fața noastră. Anda din

Voci la distanță, partea a doua, *Folderul Andei*, se apucă și ea de scris povestea Castelului din urbe, emițând judecăți asupra scrisului. Letiția pierde ore întregi la telefon cu Anda care îi livrează date pentru romanul ei, *en train de se faire*.

Apare, începând cu cel de-al doilea roman și tema migrației și emigrației, a exilului. În *Voci la distanță*, tema e și mai conturată, și mai actuală. Letiția este stabilită în Franța, fiica Andei, Delia, plecată în Franța, Liviu, fiul, emigrat și el etc. Se relevă necesitatea recuperării identității, a identității fracturate, traumatizate în contextul emigrației din secolul al XXI-lea, pentru că toate personajele par să se întrebe într-un final: „Cine sunt eu?”

În al treilea roman, *Fontana di Trevi*, narațiunea din nou se desfășoară la persoana I-a, o regăsim pe Letiția revenind din exilul francez în România de astăzi, în ideea de a-și recăștiga moștenirea confiscată a familiei. Găsește totul schimbat, prea puțin în bine, câștigă doar cine își face loc cu coatele sau își schimbă la timp alianțele politice. Proasta comunicare cu Sorin și avortul devin motive recurente, o disociere între trup și suflet peste care se așterne imaginea simbol al căutării fericirii, aruncând strâmb o monedă în Fontana di Trevi.

Tetralogia are imaginea unui cerc închis edificator, un ciclu de viață, care se încheie prin *Voci la distanță*, primul roman fiind unul al adolescenței, următoarele două ale tinereții și maturității, ultimul, al senectuții. Romane ale adolescenței, tinereții și maturității avem numeroase în literatura noastră, scrise în coduri diferite și impresionante ca stilistică, ale bătrâneții însă... mult mai puține. În *Voci la distanță* descoperim o întreagă poetică a senectuții, nu neapărat a celei lipsite de speranță, ci a unei bătrâneți complexe, din care nu lipsesc micile bucurii, dar și boala, confortul material, dar și izolarea, prietenii, dar și însingurarea care e, poate, cea mai pregnantă marcă. „Bătrânii Morar sunt singuri după moartea fiicei, Anda e singură, rămasă văduvă, cu copiii departe. Letiția e singură într-un cuplu formal etc. Peste toate personajele coboară și șocul pandemic care amplifică solitudinea. *Voci la distanță* devine prin accentele plasate asupra diverselor forme de solitudine, o metaforă a singurătății.

Voci la distanță e o carte despre familie, despre cuplu, despre copii, despre relația părinti-copii, dar și relația fraților. O întreagă epopee genealogică și un interes pentru scotocirea în trecutul familiei. E despre nevoia recuperării memoriei familiei care ține de nevoia de a ne înțelege pe noi înșine, de recuperarea memoriei noastre individuale.

Chiar dacă romanele tetralogiei sunt scuturate de ornamente stilistice, o anume sobrietate fiind identificabilă și la nivel de construcție a personajelor, dar și a stilului, există foarte multe momente intenses emoționale, inclusiv în ultima carte. Și tocmai aceasta sobrietate stilistică fac aceste episoade și mai intense autentice. Totul se concentrează pe actul enunțării, pe limbaj, remarcându-se printr-o ancorare în actualitatea transpusă epic cu finețe, uneori printr-o subtilă ironie. În același timp, chiar dacă unele voci exegetice au susținut că naratoarea mai degrabă descrie decât analizează, avem de a face cu pagini excelente de analiză psihologică care patinează casant, delicat, așa cum se întâmplă în scena descoperirii feminității care o sperie pe Letiția din primul roman: „M-am trezit, inundată de o bucurie care nu semăna cu nimic din ce știusem până atunci. Trecând prin geamul gofrat de la antreu, lumina făcea multe culori, albastre și roșii, încercam să nu uit bucuria din somn, dar o pierdeam, în soarele tot mai cald, clipă de clipă...”

Să nu tulbur moartea statuii care ai fost

Dumnezeu sfințind apele

L-am surprins pe Dumnezeu sfințind
apele.
Le lua dintr-o palmă și le puneă în
alta, cum mi-aș strecura eu printre voi
șoaptele.

Se bucura și era chiar sfios
De parcă n-ar fi vrut să vedem că și-a
îmbrăcat sumanul pe dos

Ca să ne fie nouă cald, și nu lui.
Era ghiduș, umbla hai-hui.

Vino, Doamne! Că parcă începuseși să
spui ceva!
Se face noapte și mă tem că vei uita.

Când să-l caut, Dumnezeu era înconjurat
de ape.
Nu știam ce să fac... M-am gândit că-i
trebuie o punte sau pe cineva mai aproape,

Căruia să-i vorbească, să nu-i bată inima
prea tare.
Era ca un miel neobișnuit de mare.

În același timp, mi-am zis: Cum aș putea
să fiu tocmai eu
Salvatoarea lui Dumnezeu?

Am întins un picior. Apa era rece.
Dumnezeu cu privirea părea a mă petre-
ce.

Am retras piciorul, căci era târziu
Și nu pot suporta cerul străveziu.

Cerul precum apele care-au fost sfințite.
Eram însetată și m-am rugat lui: Dă-mi
un pahar cu apă, Mărite!

Statuia

Dacă te-ai ascuns la vedere, s-ar putea să
nu te gădesc.
Viața se subție, oamenii vorbesc
Că te-ai smuls din piatră și ai devenit

bărbat.
Era o statuie în piață, peste noapte i s-au
luat

Capul și soclul și tot ce mai avea,
Nu și inima, căci aceea oricum nu bătea.

A fost prinsă din brațe gesticulând,
Dar un vers, o vorbă frumoasă nicicând.

Acum trecem smeriți pe lângă locul golit.
Pare că totul începe cu un chip cioplit.

Fericită e pasărea care nu există!
Puiul ei e mort, are numele pe o listă

Ținută la piept în buzunarul unei statui.
S-a ascuns! S-a ascuns! Țipătul nimănui

Răzbate prin piața atentă, sfărâmicioasă.
Eu merg tiptil, mi-am lăsat pantofii aca-
să

Să nu tulbur moartea statuii care ai fost,
Și din care te-ai smuls, pierzând ultimul
adăpost.

Fotografia

Se făcea că intram într-o fotografie
În care Isus promitea că învie.

Acolo deprindeam limba și gesturile
mute,
Ca într-o școală a cuvintelor vândute.

Și ce mulțime! Dar toți eram goi,
Așteptam să învie și Isus din noi.

Ne evitam privirile de nedescifrat.
Din teamă, totul fusese voalat.

Era un apus, uitasem să vă spun,
Lumina se descompunea ca și cum

Dincolo de ea ar mai fi fost ceva de văzut,
O străfulgerare aparte sau un nou înce-
put.

Umbrele aveau un limbaj sărac.
Pe ascuns, îmi făceau semne și mie să tac.

Nu se admite trăirea abisală
Când toată lumea e bidimensională.

Imperativul gestului revolut,
Sărutul unui chip de lut...

Iubirea parcă se face mai mare
Când cealaltă față a ei e trădare,

Îmi spuneam în gând și mergeam greu,
Știam că, dintre toți, Iuda sunt eu.

Vietatea

Isuse, ai coborât pleoapele peste mine,
cumva?
Căci mă simt de parcă pielea mi s-ar lua.

Urc pe nervuri aproape vegetale
În timp ce mă acopăr cu pleoapele tale.

Dar nu e bine! Mă doare
Întreaga lume mult mai tare.

Isuse, vin cai morți să se adape
Dintr-un vârtej ce pare vietate

Căci se cutremură, respiră greu...
Ce spui? Vietatea aceea sunt eu?

Dar taci... Mi-am trimis umbrele către
tine,
Să le alini, să le faci bine.

Erau zece și nouă înapoi au ajuns,
În timp ce ultima așteaptă răspuns.

Știe că, dintre toate, o iubesc cel mai tare,
Nu vrea să revină cu mâinile goale.

Trup de miere călătorind invers,
Viitorul și trecutul le îmbină într-un vers.

Isuse, dacă o întâlnești cumva,
Să nu te miri că poartă pielea mea.

Lovinescienele Gabrielei Omăt (II)

Ediția din 1998 a *Memoriilor* lui E. Lovinescu, comentată în prima parte a prezentei cronici (v. „Expres cultural” / septembrie a. c.), nu a fost o apariție întâmplătoare. Ea se înscria într-un amplu proiect, nemărturisit ca atare, dar iute deduc-

tibil. Acesta privea nu numai opera în sine a criticului, dar și impactul ei în epocă și în posteritate; în principal, reacțiile la autonomismul estetic și la tezele sincronismului și ale modernismului. Trunchiul din care s-au desprins toate ramificațiile cercetărilor lovinesciene ale Gabrielei Omăt l-a constituit vastul și laboriosul șantier al ediției E. Lovinescu, „Sburătorul”. *Agende literare*. Rolul ei de căpetenie avea să devină vizibil în curând (într-un trio care mai coaliza eforturile, știința și priceperea lui Alexandru George, eseist cu solide și deseori „de nișă” cunoștințe de istorie literară și culturală, istorie politică etc.,

și ale Margaretei Feraru, reputată ca editoare a lui F. Aderca, Pompiliu Constantinescu, N. Davidsescu, Izabela Sadoveanu și Ion Trivale). Dificila misiune asumată de Omăt fusese evaluată din capul locului de Monica Lovinescu, care aliindu-și-le pe Oana Orlea și Rodica Iulian, se încercase anterior în descifrarea și adnotarea *Agendelor*, dar, tustrele, lăsaseră mâinile în jos, neputincioase în fața colosului dublat de sfinx. Pentru cititorul din afara laboratorului ediției însă, locul central al Gabrielei Omăt s-a clarificat o dată cu apariția în aparatul critic a notelor redactate de ea, care difereau din ce în ce mai simțitor față de cele din primul volum, alcătuite de Alexandru George. Spunând aceasta, nu urmăresc să strecur idea unui decalaj de nivel valoric, ci să relev doar o disociere tipologică. Notele lui Alexandru George la textul primului volum, concentrate, lapidare, exacte, sunt majoritar fișe de dicționar îmbogățite cu informații despre locul scriitorului respectiv în sistemul planetar circumlovinescian. Doar rareori ele lămuresc situația în speță, „punctuală”, la care se referă notația diaristului. Cele două colege vin cu un concept diferit de adnotare a textului. Cât o privește strict, notele alcătuite de Gabriela Omăt se transformă în veritabile studii de istorie literară în care, mai întâi, informația factuală tinde spre exhaustivitate. Sunt studii ale unor cazuri puțin sau deloc cunoscute în istoria noastră literară (din ignoranță, ignorare, minimalizare, desconsiderare etc., fiecare după cum devine...), al căror temei documentar îl constituie în primul rând periodicele, iar finalitatea le stă în completarea spațiilor albe din bibliografia operei lui Lovinescu și, concomitent, din biografia sa literară. Al doilea obiectiv l-a constituit mai completă și mai adecvată aprehensie a legăturilor mentorului cu frecventatorii cenaclului sau ale criticului de direcție modernistă cu restul lumii literare. Pornind de la un fapt anume, investigația este dusă atât de departe, încât, păstrând relația istorică și logică cu punctul de pornire, nota care se extinde pe mai multe pagini culese cu *petite* ajunge să capete aspectul unui (sub)capitol de istorie a literaturii și a vieții literare interbelice, cu tot ce presupune acest lucru: în principal, cu aserțiuni sprijinite ferm pe date reale (evocarea acrobioasei documentări în periodice îmi devine din nou incontornabilă) și cu interpretări având în spatele lor perspectiva istoricului literar, capacitatea lui de valorizare în *context*. Concomitent, comentariile adoptă și privirea-evaluare dinspre prezent spre trecut, de nu chiar acronică, proprie criticului literar. E o perspectivă – trebuie neapărat spus – flancată de un psiholog fin, care veri-

fică explicațiile date de antecesorii personalității lovinesciene și / sau ni le livrează pe ale sale. Am numărat paginile de note și comentarii purtând la sfârșitul lor, între paranteze, inițialele G. O. Ele ajung la aproximativ 1000, culese cu corp

11, în formatul 20, 5 / 13 cm. „Scuturându-le” de notele tip dicționar (enciclopedic sau de scriitori), cum și de cele limitate la indicarea sursei, ar rămâne din aceste pagini materia a trei volume de, să spunem, „precizuni de istorie literară” constând în descoperiri, scoateri în vedetă, reinterpretări, puneri la punct ș. a. m. d. O atare operațiune de extragere chirurgicală și apoi de transformare a prodigioaselor „note și comentarii” în cărți de sine stătătoare ar pecetlui (și legaliza definitiv!) aceste pagini drept creații *de autor* și s-ar institui, implicit, și într-o replică: dată celor ce se înfruptă din ele, cu mențiunea că, atunci când participă la acest festin, aceștia sunt datori ca măcar să citeze numele celei care le-a pus, „pe tavă”, copioasele și variatele „feluri”.

Într-un *Cuvânt de încheiere* plasat la sfârșitul volumului 6 (2002), scris și semnat exclusiv de ea, Gabriela Omăt face o serie constatări care prin subsidiaritatea lor ar lăsa fără suport real considerațiile mele de mai sus. Referindu-se la audiența de care avuseseră parte până atunci *Agendele*, ea scrie câteva rânduri, amare – în brevitățile lor austeră: „Cei care le-au citit au fost puțini; cei care le-au «gustat» și mai puțini; cei care au sesizat excepționalul lor interes documentar sunt abia câțiva”. Marea editoare se înșela totuși, cum s-a înșelat și ulterior, persistând în opinie. În realitate, cota de lectură și implicit de interes (și de interese diverse) a *Agendelor* a crescut mult și ea se află mereu în urcare. Sincronic, glozele mele de mai sus, cu privire la festinul oferit de ediție, au crescut și ele în validitate; și nu conțesc a crește.

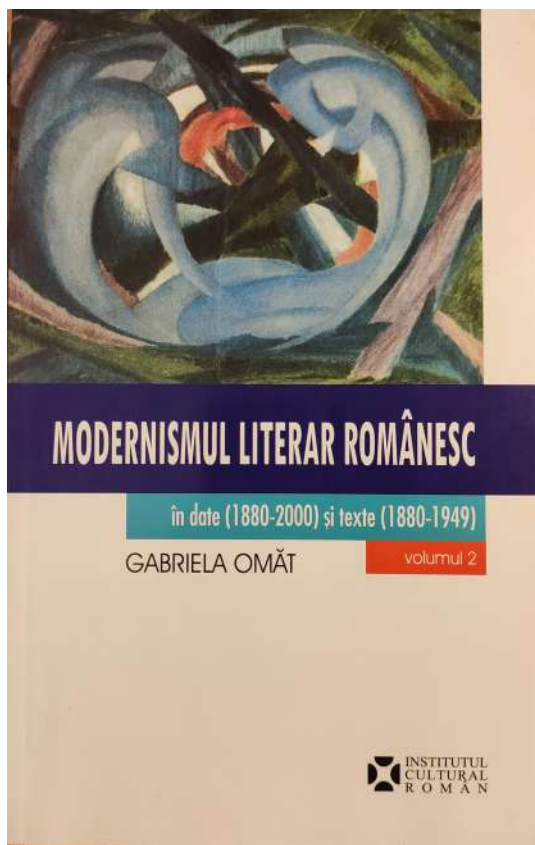
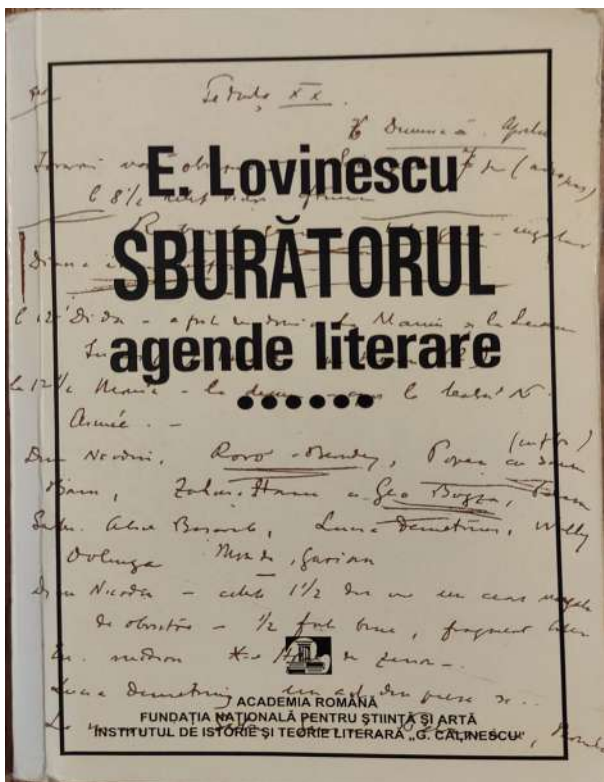
Tot în amintitul cuvânt final, Omăt sintetizează semnificațiile diverse, dar congruente, ale *Agendelor literare*. Este o caracterizare memorabilă, făcută de omul care a străbătut mai mult decât pas-cu-pas întregul jurnal de cenaclu, făcând escale ce depășesc cu mult adăstările din mersul trenurilor de ediție. Iată, în efigie, semnificația extraordinară, insolitei scrieri diaristice: „Pentru istoricul literar de tradiție, o bancă de date fabuloasă, cum este cea depozitată în meticolosul «jurnal» lovinescian, ar fi fost împlinirea aproape neverosimilă a noțiunii de document ideal. O cronică a vieții literare, a spiritului public, a mutațiilor de mentalitate, a consacării canonului, proiecte, polemici, programe și controverse, idiosincrasii și afinități, alianțe și trădări, prietenii și dușmăni, campanii de susținere și cabale de denigrare, veleități, succese și ratări, referințe bibliografice-surpriză (nu doar privind-l pe E. Lovinescu, dar și pe numeroși alți scriitori) sunt toate depozitate în «agende», concis, totuși prodigios. Cripțată de cele mai multe ori, fracturată și evident subiectivă, toată această «pulbere informativă» cotidiană (expresia e a lui E. Lovinescu însuși) se ordonează, sub magnetul unui centru sau altuia

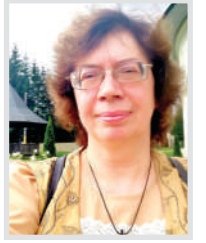
de interes, în configurații revelatoare. Și nu în ultimul rând, un pitoresc, e drept, mai mult latent, dar deseori scânteind frapant pe textura uscată a notelor, pulsează în «agende» pretutindeni”. Este o definiție a textului comentat și în același timp un eșantion semnificativ pentru gândirea și expresivitatea de critic literar autentic proprii... editoarei.

Din șantierul atât de cuprinzător-ramificat al *Agendelor literare* au ieșit două cercetări autonome, însă ombilical legate: ele de lucrul la ediție și ele între ele. Una dintre lucrări a văzut antum lumina tiparului: impunătoarea antologie *Modernismul literar românesc*, apărută în 2008 la Institutul Cultural Român, în două volume însumând exact 1000 de pagini format 23 / 16 cm. Reperul noii lucrări este, de departe, tot E. Lovinescu, numai că modernismul teoretizat de el în termeni definitorii pentru cultura noastră este prins acum într-o rețea de altă anvergură decât cea din notele la *Agende*. Prin această largire, Omăt urmărește două obiective principale, care se vădesc complementare: 1) construirea unui „model integrator al conceptului de modernism în spațiul românesc, cu referință la mentalitatea și conștiința estetică a propriilor protagoniști, a propriului public, în spiritul propriului timp” și 2) „studierea efectului involuntar asupra subiecților culturali, fie ei ostili modernismului” (cu termenul lui Compagnon, „antimodernii”). Corpusul de texte antologate este organizat pe aceste două mari teme. Din perspectiva autoarei, am avea de-a face și aici doar cu un „studiu de etapă”; însă, zicem din nou, ce etapă!, „Am regândit – declară autoarea – antologia modernismului românesc ca pe o *deschidere de dosar*, care să pună în atenția interpretelor așteptați mulțimea de provocări ale subiectului, *pornind de la petele albe de pe harta cunoașterii lui*”. Iar în finalul *Cuvântului introductiv*: „...am alcătuit cartea de față în primul rând pentru a pune în evidență *câte mai sunt de făcut* ca să cunoaștem cum se cuvine un fenomen de anvergură și însemnătatea modernismului” (s. m.). Realitatea este că, asemenea tuturor întreprinderilor de anvergură în care s-a angajat, Gabriela Omăt pornește și în acesta de la dezideratul schimbării majore de perspectivă, al ieșirii din rutină și de sub mecanica autorității idolilor. În discursul ei, nici urmă de frondă sau de orgoliu al descoperitorului de noi pământuri. O dovadă a acestei atitudini este refuzul de a se angaja în elaborarea de teorii și interpretări înainte de largirea și adâncirea documentării, cum și de recitarea – de grevată de (pre)judiciile tradiției – a întregii materii.

Teza de doctorat întocmită sub îndrumarea lui Paul Cornea (consultabilă la BCU București sub cota T 859/O-52-1), intitulată *Lupte literare interbelice. Polemici, campanii și controverse asupra canonului literar românesc în secolul XX, deceniile IV-V*, îl are ca „protagonist” pe E. Lovinescu, în toate capitolele: 1) „Polemica în jurul «Adevăratului Eminescu» (1934-1936)” (Lovinescu ca „victimă a mitului eminescian”), 2) „Polemica în jurul *Istoriei literaturii române contemporane. 1900-1937* de E. Lovinescu”, 3) „Polemica în jurul «Manifestului Cercului Literar de la Sibiu», concluzie a bătăliei canonice interbelice (1943)”. În ce privește obiectivele și metoda, reîntâlnim pledoaria autoarei pentru „reinstalarea în *concret*”, în „*context*” (s. m.), care „distribuie accentele în mod specific, prin secvențe de discurs rămase în plan secundar, fie că aparțin, sau nu, liderilor” (p. 287).

Cu vorba lui Tudor Vianu despre Junimea, toate făptuirile Gabrielei Omăt pornesc dintr-un exemplar „sflu de temeinicie”. Al recuperării și al reîntemeierii.

Radu Florescu: solomonarul prezentului continuu

Cu un parcurs auctorial original, cu voce lirică personală în literatura română actuală, poetul Radu Florescu hălăduiește la răscrucele dintre munții albaștri ai singurătății creatoare și văile întunecate ale Plângerii, însă mereu în căutarea sinelui pierdut și a semnelor presărate de trecerea inexorabilă a timpului. În continuarea debutului editorial de la Editura Junimea (în antologia *Incantații*, cu grupajul *Poeme singure*, 1989), drumul întretesut cu volume de succes și numeroase premii literare se împlinește anul acesta prin acordarea distincției *Scritorii Lunii Septembrie* în cadrul Galei Naționale „Scritorii Anului 2024”, manifestare de prestigiu ajunsă la a noua ediție (Iași, noiembrie 2024), fiind în compania unor nume de referință ale culturii române: Vlad Russo, Alexandru Călinescu, Marian Drăghici, Horia Alexandru Căbuți, Alexandru Budac, Vitalie Ciobanu, Ion Pop, Vladimir Tismăneanu, Ioana Pârvulescu, Andrei Pleșu, Bedros Horasangian.

Radu Florescu se vedește a fi, de la un volum la altul, un poet aspru, al cărui discurs surprinzător de puternic generează redutabile linii de forță, rămânând un însingurat nonconformist, introspectiv și sensibil, despre care Al. Cistelean afirmă că își taie versurile cu precizie și siguranță. *Poetul găsește întotdeauna drumul scurt spre stare și o atacă într-un limbaj minim și eficient. El nu o construiește, ci o definește. Lirismul său e unul de raport, cu o inventivitate ce se consumă cu precizia desenului, nu în fascinație. Sub enunțul rece și indiferent, de greșier, poetul lucrează în culori tari și în contraste violente.*

Ritualuri de îmbătrânire a sufletului (editura Rocard, Băbana, 2024), volumul pentru care a primit distincția de anul acesta, reprezintă un jurnal întortocheat, tensionat, o spovedanie a unui contemplativ fără leac, o sumă de notații ale experiențelor zilnice și silnice, amprintate de moartea ce își lasă rădăcinile peste tot, însă nu doar rădăcinile, ci și semințele puternic roditoare ale disoluției: *o lume nouă se cuibărește în capul tău / și crește prin puterea minții tale. / o dimineată liturgică desparte / viața de moarte / dar astăzi / numai dragostea ta / coboară din cer. cu mâna stângă / înfășoară în jurul tău / anii / zilele săptămânii / pământul fertil. / cu mâna dreaptă / desenează în apa din câni / chipul tău cât un bănuț / care se împarte la toți.*

Aparent disparate, poemele fără titlu curg dintr-unul într-altul, clocotind, dând pe dinafară, împărțind singurătăți, frici, spaime și tăceri, disperări gradate, pendulând între confesiune și exorcizare, adunându-se într-un tot unitar, coerent și profund, traversat de o înclăstare dramatică între forță și fragilități suprapuse, între straturile și substraturile diferite ale interiorului zbuciumat: *luni nu. marți nu. miercuri și joi sigur nu. / duminică ai ajuns la capătul călătoriei / și nu te mai miră nimic. / nici măcar oasele tale sfărâmate cu ani în urmă / sau luna plină care / împarte / pentru totdeauna / casa în două. / din întunericul camerei privești pe fereastră / și nu simți încă izbăvirea / auzi doar cum se rup singure / crengile cireșilor / pline de flori / care nu mai vor rodul.*

Singurătatea în doi (*Trupul tău o adunătură de morți uitați sub pământ. / toate astea se întâmplă cu voia femeii din casă / care în fiecare zi pune pe masă / o bucată de cer / învelită în ziar. bucuria ta / o călătorie în zori / peste marginile zdrențuite ale gurii*) pipăie cu degete oarbe un gol ontologic, umplut însă cu visul unei noi libertăți: *ai putea face din zilele săptămânii / o scară care să urce la cer. Cu luciditate amară, sunt enumerate cojile acestei libertăți iluzorii: numele care suferă de uitare (ca în miticul Macondo), pașii repetitivi, șovăielnici, ce se pierd între lumile de aici și cele de dincolo, între vietile de aici și celelalte, acolo unde ploile ți-au îngropat tâmpla.*

Între antinomice repere (aici și dincolo sunt doar una dintre perechi...), moartea își păstrează

ză intactă capacitatea de seducție, ea *locuiește ascunsă în trup, practicând cu o virtuozitate aparte o formă rară de artă / realitatea cu zimți / realitatea foarfece*, decupând siluete scufundate într-un somn încețoșat, fără început și fără sfârșit. Cine va ridica sau va prăvăli piatra de pe solzii acestui somn? ne întrebăm împreună cu autorul, anticipând o moarte și o înviere concomitente, ca reverberațiile unui clopot scăpat din închisoarea zvonitei.

Risipind energii vitale în căutarea Golgotelor interioare ori exterioare, acest zbucium vibrațional duce la căderea *aripilor mari de pasăre* și la îmbrăcarea cămășii unei fragilități asumate, croită la pachet cu coroana de spini înfloriți (*din lujerii morții / cei vii împleteau coronițe / dar tot nu a fost de ajuns. / acum tu porți pe față / semnul înfrângerii / și ei au numai cuvinte de laudă.*)

Surplusul de materie al lumii este înlăturat cu putere, eul poetic scuturându-se de toate cele ale trupului, inclusiv de frică (*un animal fără contur*), ori de verbele care apasă asupra conștiinței: a lua, a înhăța, a pofti, tot atâtea etichete ale omului învins, ale omului sfârșit,

căruia i se ridică bariere dimpotrivă din toate colțurile ființei, purtând pecetea înfrângerii, căci *numai moartea te găsește învingător / când plonjează în tine / cu atâta precizie.*

Timpul se usucă, se sfarogă ca o foaie dintr-un calendar învechit (*azi e duminică. într-un colț al camerei / ard fără flacără / zilele săptămânii*), împrăștiindu-și cu dărnice otrăvurile, ca răspunsuri la interogații existențiale fundamentale. Măcinat de o moară fără saț (*moartea ca un animal de casă / roade pe dinăuntru / până trece de vene*), poetul strigă în pustie (*îngerul tău / prea tânăr / prea grăbit / prea ocupat / te-a lăsat baltă*), îngrozit de faptul că viața trăită poate fi și a altcuiva. Din nou antinomic, în același timp înlăuntru și înafară, urcând în *case din lemn / de cireș amar* și pogorându-se (*sub pământ bunele maniere dispar*) în pământul săpat cu palmele goale, alteritățile concomitente traversează frământate granițele lăuntrice ori de față ce se estompează până la ștergere. Înseși interioarele (*peretele camerei / ca o piele de bivoli bine întinsă*) caută cu disperare o cale de ieșire, de izbăvire, interstițiile dintre lumi au parte uneori de deschideri (*azi am pus masa / am rânduit scaunele / am deschis ușa*), dar supraviețuirea e posibilă

doar într-un univers cu o mare încărcătură dramatică: *În munți femeile singure poartă în batiste / câte un petic de cer. / noaptea desfac nodurile / să vadă îndeaproape cum răsar stelele. / privește de sus casele lor / par adâncite-n lumină. // tu privești de pe margini și știi / că într-o secundă totul se poate schimba. // în jurul tău raiul dă în floare / îți arată drumul cel bun. dar totul are un preț. / în munți femeile singure cântă un psalm / și toate au vocea ta.*

Din paginile cărții, irump aleatoriu reprezentări de o picturalitate impresionistă, în care același unic personaj, moartea, e *un câmp alb și pur, așteptând și ea, alături de poet, o zi de duminică cu ploi reci / și flori roșii*. Imaginile intens colorate, rânduite precum covoarele țesute deasupra unei lăzi de zestre de la Borca (lumile sunt străbătute de *un soare roșu / cât inima unui copil pe patul de moarte*) alternează cu inserții monocromatice, ajutând la rezidirea unei lumi doar în alb și negru. Ritualic, gustând *fragii negri*, poetul se transformă în potirul care îi cuprinde pe toți cei dragi, pahar de lumină și de cuminecare, aducându-și aproape și tatăl, *tăietorul de lemne care taie pădurile de piatră din cer. Cei dinlăuntru tău îți poartă numele / au de partea lor țipătul și pereții subțiri / ai unui acoperiș subred. / noaptea când te apropii / simți bucuria lor până la os / simți cum caută prin gândurile tale / o breșă / un cuvânt potrivit / ca semn de mulțumire. // dar cei care dorm adânc în mintea ta / nu mai au nume. // ei visează / întinși în iarba din fața casei / iarba / care îi strigă pe nume.*

Viziuni hipnotice, fulgurante (*noaptea cade ca o ghilotină / pe gâtul grifonului*) alegă caleidoscopice pe sub pleoapele închise (*alții trăiesc în ochi, beau lacrimile*), visele însumând mai mult de un veac de singurătate, solitudine sfâșiată de intersectarea cu alte regnuri, într-o simbiotică reconstrucție: *Inima ta se umple cu pești / pasări de baltă / și urlet de câini. Izbăvirea de bântuiala printre nuanțe ale spaimelor vine totdeauna de pe malul celălalt, indiferent că este vorba de o apă, de un mormânt sau de calea dintre două târâmuri.*

O cohortă de îngeri (îngeri salahori, îngeri cu unelte pe umăr, îngerul care pânzește ori îngerul sperios) pare să vegheze asupra ritualurilor de trecere, ferindu-l de *ghearele tinere ale nopții*; uneori, îngerii se metamorfozează în șarpele de casă, privit cu simpatie, acceptat, el este cel care-l avertizează pe poet de forțarea unor limite: *între timp ai atins marginea. Fruntariile existențiale sunt, însă, într-o continuă mișcare, și, în ciuda ferestrelor bătute în cuie și a altor spații securizante, poetul se simte mereu urmărit, vânat, hăituit, întinzând cu încrâncenare înspre cerul înstelat *palmele pline de sudoare / cotrobăind după lucrurile vechi*. Drumurile toate conduc înspre un fals refugiu, unde existența e ștearsă cu meticulozitate de cineva nenumit, toți și toate, inclusiv moartea (care are, lăcomă, *botic cald*), caută o cale de scăpare (*a venit seara / și sub casă / moartea sapă tunele*). Alte toposuri, aflate la convergența dintre cer și pământ, posedă paradoxale elemente regenerative (*iarbă, rădăcini, copiii din flori ai morții, câmpul de urzici*), anticipând un cer nou și un pământ nou: *Măine pe dealul din spatele casei / vei fi departe de orice gând. / în urma ta pământul / nu va avea limite.**

Volumul, ce continuă cutreierările printre metafore din cărțile anterioare, se vrea citit și recitat, într-un ritual personal de lectură și recuperare a sinelui sfâșiat. Radu Florescu așterne pe hârtie un concert polifonic, în care instrumentele muzicale sunt completate de corzile arzânde ale sufletului, într-un pelerinaj cathartic, ce își desfășoară harta ca o punte, unind trecutul fără nume, răsucit într-o spirală, alătura cu viitorul indecis, înspre un prezent continuu, cel al poveștii fără sfârșit.

Symbolistica hanului

În literatura română, hanul este un topos ce capătă semnificații particulare, în funcție de opțiunea estetică a scriitorului care abordează acest motiv literar în proza sa.

Bunăoară, la Caragiale, hanul din narațiunea **La hanul lui Mânjoală** este pus în legătură cu puterile malefice pe care le-ar deține stăpâna. Narațiunea rezumativă din incipit sporește ambiguitatea în privința felului cum aceasta a reușit să păstreze hanul: „... ce a făcut, ce a dres, de unde era cât p- aici să vînză hanul când trăia bărbatu-său, acum s-a plătit de datorii (...) și încă spun toți că trebuie să aibă și parale bune. Unii o bănuiesc că o fi găsit o comoară... alții, că umblă cu farmece.” (s.n.). O asemenea posibilă explicație o dă, la final, socrul protagonistului, pocovnicul Iordache: „Și m-a pus să-i povestesc iar istoria (...) pentru a nu știu câta oară. Pocovnicul o ținea întruna că în fundul căciulii îmi pusese cocoana farmece și că iedul și cotoiul erau totuna (...) – Era dracul, ascultă-mă pe mine (...) Întâi te dă pe la bune, ca să te spurce și pe urmă știe el unde te duce... – Da' dumneata de unde știi? – Asta nu-i treaba ta, a răspuns bătrânul; asta-i altă căciulă!” Din răspunsul evaziv al bătrânului, putem totuși lesne înțelege că și acesta avusese de-a face cu stăpâna hanului și cu farmecele acesteia.

Trebuie avută în vedere evoluția protagonistului – coconul Fănică, plecat în pețit – în funcție de două momente: **în timpul șederii la han și când rătăcește, pe viforniță**, în tentativa sa de a ajunge la moșia viitorului socru. Fănică poposește la han, cu intenția de a mânca și de a-și odihni calul, însă va constata că „În loc de o jumătate de ceas, stătusem la han două ceasuri și jumătate!” Singurul element care ar putea trezi suspiciuni în privința hanului ca potențial topos malefic este lipsa icoanelor: „Am vrut să m-așez la masă și, după obiceiul apucat din copilărie, m-am întors să văz încotro e răsăritul, să mă-nchin. M-am uitat cu băgare de seamă de jur împrejur pe toți pereții – nicio icoană.” Explicația coanei Marghioala pare verosimilă: „-Dă-le focului de icoane! d- aia prădesc cari și păduchi de lemn.”

Tânărul oaspete la han este irezistibil atras de frumusețea hangitei. Remarca o face de mai multe ori și îi mărturisește acesteia, fără ocolișuri: „Cocoana Marghioala era frumoasă, voinică și ochioasă. Niciodată de când o cunoșteam (...) nu mi se păruse mai plăcută (...) – Strașnici ochi ai, cocoană Marghioalo! (...) că strașnici ochi ai, cocoană Marghioalo!” Așa se explică de ce bărbatul și femeia se dau la vorbă și nu realizează trecerea timpului: „- Cocoană, dumneavoastră stați de vorbă aici... nu știți ce-i afară (...) S-a pornit un vânt de sus... vine prăpăd (...) Vezi ce e când te-ncurci la vorbă?” Speriat că a stat neîngăduit de mult la han, pețitorul pornește la drum, în toiul nopții și nu ia seama de oferta hangitei: „- E vifor mare, zise cocoana Marghioala, înfiorată și apucându-mă strâns de mână; ești prost? Să pleci pe vremea asta? Măi de noapte aci, pleci mână pe lumină.” Regimul climateric potrivit ambiționează călărețul să-și continue drumul: „Să fi mers o bucată bună de drum. Viforul creștea, scuturându-mă de pe șa (...) Frigul ud mă pătrundea; simțeam că-mi îngheață pulpele și brațele (...) Dar vârtejul norilor mă amețea: mă ardea sub coastele din stânga.” (s. n.) Narațiunea glisează în fantastic; imaginația călătorului zămislește un peisaj straniu: „Deodată, printr-o spărtură de nor se arată felia din urmă a lunii, aplecată pe o rână. Arătarea ei m-a amețit ca o lovitură de măciucă la mir. Mi-era în față... Atunci sunt două luni pe cer! eu merg la deal: luna trebuie să-mi fie-n spate! Și mi-am întors repede capul, s-o văz pe cea adevărată... Am greșit drumul!” După ce rătăcește „vreo patru ceasuri”, Fănică ajunge la locul de unde pornise în miez de noapte: la han. Acum, cititorul realizează că timpul șederii la han

și cel al rătăcirii pe drum au o dilatare excesivă. Tânărul ar fi riscat să devină captiv la han, uitând de „misiunea” sa, dacă n-ar fi fost recuperat de viitorul socru: „Aș fi stat mult la hanul Mânjoalii, dacă nu venea socru-meu, pocovnicul Iordache (...), să mă scoată cu tîmbălău de acolo.” Însă atracția hanului este irezistibilă, iar pocovnicul se simte nevoit să recurgă la măsuri radicale. „De trei ori am fugit de la el, înainte de logodnă și m-am întors la han, până când bătrânul, care vrea zor-nevoie să mă gînească, a pus oamenii de m-au prins și m-au dus legat cobză la schit în munte: patruzeci de zile post, mătăanii și molitve.”

Evoluția fostului cizmar, Ghiță, care a luat în arendă hanul Mora cu noroc (având intenția de a sta acolo trei ani și cu banii strânși să deschidă un atelier de cizmărie, în care să lucreze zece calfe) trebuie judecată în funcție de două momente: **înainte de venirea lui Lică Sămădăul** (când încă e un familist convins, muncind cinstit și punând bani deoparte pentru proiectul său) și **după sosirea aceluia la han**, când îi dă de înțeles lui Ghiță că trebuie să devină omul său, cărciumarul înstrăinându-se de familie, încet, dar sigur, pentru că morbul banului pune stăpânire pe sufletul și

alt om la Moara cu noroc.” (s. n.). Răspunsul lui Ghiță relevă faptul că a conștientizat condiția rămânerii sale la han: „Am eu atîta minte ca să înțeleg că nu pot sta la Moara cu noroc, fără de a mă fi pus în înțelegere cu tine.”

Având în vedere „scenariul” tragediei de la han – uciderea Anei, moartea lui Ghiță și mistuirea în flăcări a hanului –, crucile dinaintea acestuia nu sunt semn de binecuvântare, ci au valoare premonitoare: „Cinci cruci stau dinaintea morii, două de piatră și trei altele cioplite din lemn de stejar, împodobite cu țârcălamul și vopsite cu icoane sfinte; toate aceste sunt semne care-l vestesc pe drumeț că aici locul e binecuvântat, deoarece acolo unde vezi o cruce de aceste a aflat un om o bucurie ori a scăpat altul de o primejdie.” Se prea poate să fie așa cum menționează autorul: cele trei cruci din lemn să atragă atenția că locurile au fost cândva benefice. Însă „piaza rea” – Lică Sămădăul – le va converti într-un topos malefic.

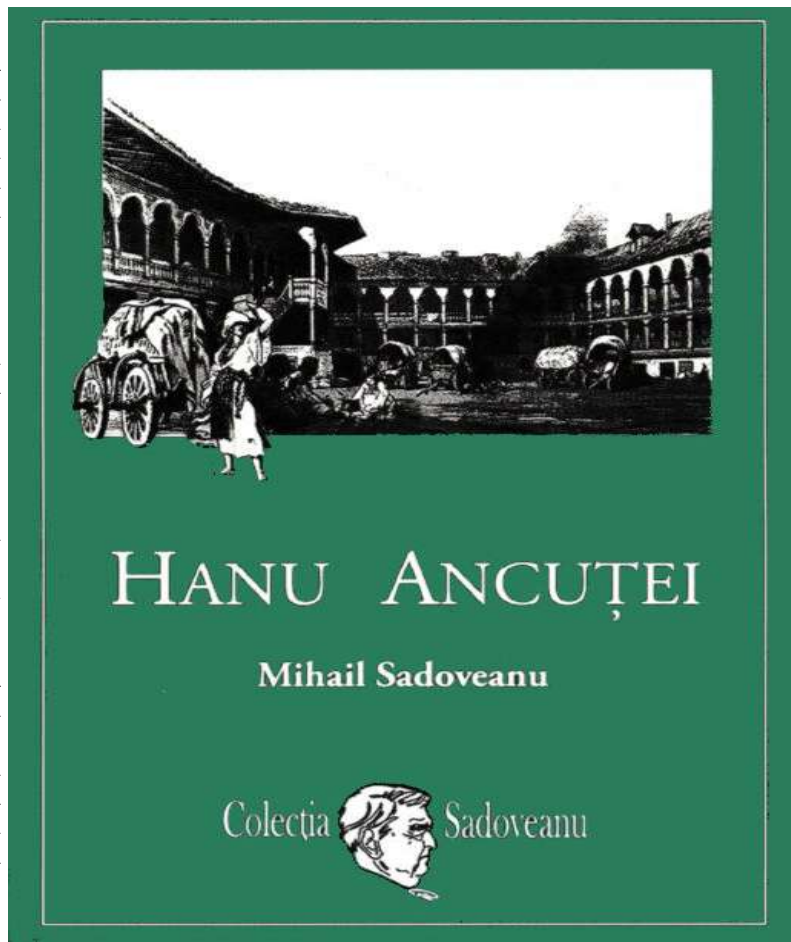
Dacă în narațiunea lui Caragiale, hanul facilita predispoziția spre verbalizare („În loc de o jumătate de ceas, stătusem la han două ceasuri și jumătate! Vezi ce e când te-ncurci la vorbă?” – constată cu surprindere protagonistul), în cea a lui Sadoveanu – **Hanu Ancuței** – recunoaștem dimensiunile voit augmentative ale hanului și, prin urmare, voluptatea povestirii.

Discursul narativ al povestirii relevă dimensiunile epopeice ale hanului. Sesizăm predilecția personajului-narator pentru hiperbolă. „Trebuie să știți dumneavoastră că hanul acela al Ancuței nu era han – era cetate. Avea niște ziduri groase de ici, până colo, și niște porți ferecate cum n-am văzut de zilele mele.” (s. n.). După cum se poate observa din citatul reprodus, hanul ca topos epopeic are dimensiuni homerice, aspect evidențiat cu ajutorul unei afirmații realizate printr-o negație. Ca atare, istorisirile ce se deapănă aici sunt încărcate de simboluri care, la rândul lor, țin de fabulos și mitic, elemente specifice epopeei: „Dar asta s-a întâmplat într-o îndepărtată vreme, demult, în anul când au căzut de Sântilie ploii năprasnice și spuneau oamenii că ar fi văzut balaur negru în nouri, deasupra puhoaielor Moldovei. Iar niște paseri cum nu s-au mai pomenit s-au învolburat pe furtună...” Plasa acțiunii într-un illo tempore nedefinit ține tot de dimensiunea epopeică a narațiunii. Istorisirea este pusă în relație directă cu anumite manifestări meteorologice („când au căzut de Sântilie ploii năprasnice”). Se face trimitere astfel la un **timp imemorial, cu ecouri de diluviu biblic. Calendarul climateric este corelat cu un bestiar fabulos**, iar formulările sunt specifice basmului: „... spuneau oamenii că ar fi văzut balaur negru în nouri (...) paseri cum nu s-au mai pomenit.” (s. n.).

Tot de spiritul epopeic ține și elogiul hiperbolic al hanului: „Socot eu, cinstite comise Ioniță, că nu se mai găsește alt han ca acesta cât ai umbla drumurile pământului.” (s. n.). Se conferă acestui topos – prin același procedeu al afirmației prin negație – **valoare de unicat**, relevându-se astfel **dimensiunile superlativ-admirative ale hanului**.

Dar **hanul este și un topos ce facilitează narațiunea**. Dimensiunile sale homerice atrag o multitudine de naratori, iar istorisirile depănate evoluează în spirală, având la bază cifra trei. În strânsă legătură cu toposul narațiunii se află timpul narațiunii: toamna – anotimp nu numai al roadelor, al opulenței, ci și sau mai ales unul al amintirilor, al rememorării și al contemplației.

Un alt aspect ce ne îndreptățește a considera volumul **Hanu Ancuței** drept o epopee este **spectacolul** pe care îl presupune **rotația vocilor narrative** (implicit **voluptatea istorisirii**), precum și prezența unui narator care prin comentariul său instituie rolul rapsodului-martor, evocator al întâmplărilor, întocmai ca într-o epopee.

cugetul său.

La începutul nuvelei lui Slavici, descrierea toposului, unde se află Moara cu noroc îi conferă hanului valențe benefice: „Ori din care parte ar veni, drumețul se bucură când o zărește (...), căci venind despre locurile rele, ea îl vestește că a scăpat norocului (...) Și fiindcă aici se opresc toți drumeții, încetul cu încetul s-a făcut băătăură înaintea morii, și oarecum pe nesimțite moara a încetat a mai măcina și s-a prefăcut în cărciumă și în loc de adăpost pentru tot drumețul obosit (...) Dar binecuvântat era locul acela, mai ales de când veniseră cărciumarul cel nou cu nevasta lui și cu soacra-sa (...), căci ei nu-l primeau pe drumeț ca pe un străin venit din lume, ci ca pe un prieten așteptat de multă vreme la casa lor.”

Condiția sine qua non ca Ghiță să rămână la han este să-i facă pe plac lui Lică: „Aici, la Moara cu noroc, nu putea să stea nimeni fără voia lui Lică (...) în zadar te înțelegi cu arândașul, în zadar te pui bine cu stăpânirea, căci pentru ca să poți sta la Moara cu noroc, mai trebuie să te faci și om al lui Lică.” Aspectul acesta este accentuat de însuși Lică: „Ori îmi vei face pe plac, ori îmi fac rînd de

Poesis

Fosilă aberantă ce mobilezi hambarul

Falanster

Trei colțuri ascuțite înțepă ca ariciul,
Văzduhul dintre puncte cardinale - trei,
Inversul unei rigle, opusul dumneai,
Domesticește Nordul-fiord numai cu biciul,

Se-nfige cordial și-n dardanea - e Sudul
Cel travestit - ascunde în uger un triumphi
Frumos ca nebuloasa fantasmelor din
unghi
Stălțit, ce își excită-n plăpumi nudul,

La Răsărit e ușa cea plină de mister,
Închisă paideic de mințea isoscelă,
E tutelarul vârf uitat viclean pe schelă,

Spre-a înnegura cochilia perversului echer,
Un strâmbanog născut din geometrii
brute,
Înaltă triumvirii spre spații revoluate.

Fariseul

Șnur flasc, fătat de venetici cârpaci,
În glaciații noi și sicofante,
Argat nătâng cu nările bufante,
Umflat ca botul unei vaci,

Elastic retușat, întins de-o fină
Implozie retardă sub sol libidinos,
Lipsit de piele, cartilajii, os,
Îmbălsămat cu gelatină,

În humă ațipești mimând carnația,
La calorii te vitaminizezi, zăcând,
Est-timp putoarea germinează cânt,

Spre vespera aprinde elevația.
Fosilă aberantă ce mobilezi hambarul,
Clocită-n chihlimbar ești, poate, Perla, Harul!

Sisi

Boboc sfrijit, scuiat de creatură,
Ins expandat de gureșul sextant,
Cimentu-ți este hrană, un implant
Rahitic, deversat pe gură,

Oțelul gras ți-apasă omoplatul,
Trăgând din măruntaie la edec,
Mișcă mașinăria - un metec
Siderurgist, de-a lungul și de-a latul

Acei țări cu stema românească,
Ce-avortă scârboșenia, bonjurist,
Un gay angelic, mustră de artist,

Des travestit în stofă femeiască.
Bebant burtoș, tu, fericit Sisif,
Impotmolit, habotnic, în poncif.

Păienjenis de linii lungane, taliban

Șurub-atlet pe un ținut bezmetic, man-
darin,
Rahit ca negul între două brațe care,
Siliconat la vârf, căscat între picioare,
Rotunjești la sferă, trapezunt, meschin,

Sfredel afin, trasând precise curbe
Dosite isoscelic în unghi cartezian,
Păienjenis de linii lungane, taliban,
Fac jocul disperării canaliei prin urbe,

Pe rigla încifrată viesparul se anină,

Cuburi împerecheate lasă urmași pocți,
Transpiră glaciația liturgic, și sleiți

Algebrii-cuțitării stupoarea o declină.
Cad capete pătrate, de șubler selectate,
Artist e Geometrul, cerchist pe saturate.

Cabotinel

Tăiat e orizontul de asprul ferăstrău,
Bolovănos-bovaric pe trunchiul paralic,
Imagerii husare dau un contur eliptic,
Cilindrului aseptit desprins din trupul său,

Zărești hulpave turme prin pâlnia stilată,
Trudind pe umeri blocuri turnate în granit,
Un furnicar de larve scrâșnește sibărit,
Spre-a roade cariera sub mēnghina căscată,

Înfășurată-n cârpe, transpire nemurirea,
Pereții se apleacă de var, mucegăiți,
Când așezați turcește scribii sunt pregătiți

A consemna în acte lucrarea, parvenirea
Acestui domn ce-n miezuri de piatră
viețuiește,
Un muțalau hercinic, care se plectisește.

Gealat tembel, de neguri virusat

Cârpă, trup de nimic, uzină vie,
Famat triumphi coraligen - deseu
Cantacuzin, tu, porfirogenetel meu
Faustic, secretat din empatie,

Gealat tembel de neguri virusat,
Meduză surdă, geamănă cu zeul,
Ești una cu Poetul, corifeul,
Același ager-publicus însămânțat

De-un bob retard, turnat în gelatină,
Din neozon, spirală peste timp - abis
Eliadesc, fătat abstrus din vis,

Și îndopat cu-argila clandestină,
De îngeri și de demoni - ostracițata fiară
Detaliul îl adapă, ca mai apoi să piară.

Mecanica apune în lanul enervării

Angoasa și plictisul, aceleași salamandre,
Bovarice infante ciupite de vărsat,
Neutre stări glisează sub râmnic răsturnat,
Vomat grețos de gurile casandre,

Jivine spurcăcioase, la thermidor depresii
Bat pântecul cu fruntea, vor univers stilat,
Actantul lucianic se stinge, lepădat
De serul eprubetei curțate de impresii

Apuse mesianic în largul enervării,
Renaște reveria, contemporana mea,
E coaptă motivația, ea zemuiește grea,

Cenușa stafidită din actele ratării,
Scăldate-n lapte proaspăt, lichide anemoze,
Aprind ieremiada recentelor nevroze.

Buretele emană dorita inspirație

Obeza mea ciupercă transpiră înlăptată,
Veninul lichioric ivit din sol brumat,
Picioarul stalactitei în calcar s-a-ncuibat,
Cupolă sprijinită pe-o lespede ingrată,

Fluidă, peste alte mărunte erezii,

Burete ce emană dorita Inspirație,
Alergica ruină bravează elevație
Născută sub umbrela faloasei pălării,

Pe fundul eprubetei bobita viețuiește,
Roabă dorinței slute de a se îmbăia,
În ugerul Creației materia abia

Umflă burduful împăiat regește.
E ea, nuda ciupercă, gângav elaborată,
Ciudatul sex teluric aleșilor și-arată.

14-VII-2005

Limbajul turmei

Pe umărul vasalic atârnă piramida,
Balantă înclinată ce se va prăbuși,
Prolix, limbajul turmei urmează sensul, și
Gem scripeții, săracii, întinși precum omi-
da,

Falanga-scobitoare prin stupul vanitos,
Înțepa verticala din vârf, domol, spre bază,
Tresare Inspirația sub rigla ce așează
Numerice gradății în șiruri, maiestuos,

Gangetica sudoare locante-i dă prestanță,
Encomiast, multimea bravează dialect,
Nabab e cartilagiul pliat pe os select,

Sculptat adânc în blocul de faiantă.
Mânjiți de praf rupestru, bovaric și sperjur,
Nuferi termali, de Peța, băltesc eternul pur.

Materia stricată ce regnul generează

Chimismul psihedelic angelic cangrenează
Palma bătută-n cuie, pe trunchiul ruginit,
Oțetul din burete în forță a-ndulcit
Materia stricată ce regnul generează,

Dar lemnul înverzeste hrănit de-o sevă tare,
Umbrit de carnea sfântă, de fierul obosit,
Transpiră la călcăiul de semene răstignit,
A două Înviere ce pe aici doar pare

Că bălbăie smochinii strâmbați de anemia
Acelui mâl ce zace pe cruce, vinovat,
Supliciu luminează alt spate de bărbat,

Lipit select spre-a unge lemnăria
Sfințitelor decențe poftite fariseu,
Crucea dacă se-ntoarce, crucificatu-s eu.

Iudian

De două, trei parale, racul
Clocește oul dolofan,
Ce va ieși? Un hoțoman,
Satir mai roșu decât macul,

Fără de pene, dar cu cap
Senil, negat de aritmetici
Prolix, împăiate-n metrici
De urâtenia cestui țap,

Contra naturii umblător,
Împădurit la subțioară,
Din gălbenuș pârilit coboară

Un blegovan de drăcușor
Infant, acrit peste măsură,
El, fătălu de Artă pură.

Traian D. LAZĂR

Tristeți mirate

D - ale lui Badea Scărtan

Ioan ȚICALO

Socoteala făcută la lumină

Poezia ca formă de manifestare a spiritului este construcție ori trăire.

Construcțiile omenești, deosebite de construcțiile animalelor, bazate pe instinct, sunt rezultatul unor activități raționale având ca sursă creierul. Nu ne propunem să vorbim acum despre poeziile construite, ci de poeziile trăite.

Trăirile omului, senzitive și afective, implică simțurile și sufletul. Pentru a deveni poezie, trăirile trebuie exprimate în cuvinte asociate în propoziții și fraze, alcătuind versuri. Trăirile se exprimă cu ajutorul și prin intermediul creierului.

Poezia lui Ioan Vintilă Fintiş din volumul *Tristețile mirate*, editura Ninis, 2024, sunt generate, după cum arată titlul, de două trăiri afective, tristețea și mirarea.

Tristețile lui I.V.F. se ivesc și se cer exprimate când normalitatea ia un curs descendent, când stările de lucruri nu corespund cerințelor sufletești ale poetului, când se manifestă neîmpliniri ale aspirațiilor și așteptărilor sale.

Sunt frecvente tristețile declanșate de un factor ce poate fi indicat cu precizie.

Poetul este trist întrucât e afectat și suferă de singurătate: *Deseori îmi aduc aminte/ Și de cei care nu mai sunt.* (p.12)

Despărțirea de un prieten îl întristează: *Eu tocmai am plecat/ O fugă de Sebastian* (J.S.Bach? n.n.) (p.22)

Viitorul incert îl îngrijorează: *Să ne ascundem iubito/ În singurătatea altui gând/ Acolo vom construi castele de ceață/ Nimeni să nu ne mai vadă cântând/ Tristețea mea de tine se dezvăță.* (p.24)

Există în versurile lui I.V.F. și tristeți obscure, de cauzalitate imprecisă, definită ermetic: Autorul își exprimă starea sufletească, în acest caz, în maniera dicteului automat, astfel încât numai prezența termenului *tristețe* îl lămurește, despre ce e vorba, pe cititorul ce receptează rațional poezia: *Tocmai acum începe să ningă/ Oranj te aștept și pe tine/ Orchestra patinează pe valuri/ Tărmurile nisipuri virgine/ Alergi cu săniși doi pescăruși/ Deodată pari atât de frumoasă/ Încât parcă cerul se destramă/ Peste tristețea majestuoasă.* (p.35)

Evident, nu putem trece integral în revistă împrejurările în care se manifestă și factorii declanșatori ai tristeții poetului. Trebuie să lăsăm și cititorilor plăcerea și surpriza receptării poeziei lui I.V.F. Dar o precizare este necesară formulăm. Practica relevă că poezii au fost inspirați de trăiri sufletești intime, personale (dragoste, credință, disperare etc) și de trăiri sufletești sociale (social-politice specifice liricii cetățenești, patriotismul, dorința de libertate, de egalitate socială etc).

Tristețile poeziei lui I.V.F. sunt de natură personală, ele privesc persoana poetului. I. V.F. nu este trist din cauza mersului războiului din Ucraina, nu este îngrijorat de soarta alegerilor prezidențiale, de ascensiunea ideologiei politice corectnes, de încălzirea globală etc. Este un poet norocos! În alt regim politic i s-ar fi impus să oglindească numai, ori și, situația social-politică internă și internațională, sau trăirile izvorâte din această situație. Beneficiar al libertății de creație literară, I.V.F. scrie despre ce vrea, despre propriile trăiri sufletești. Însă, pentru un critic literar, întrebarea este, cărei specii literare aparțin poeziile sale triste?

În antichitate, când formele speciilor poeziei erau numite după starea sufletească, ce le determina, ori după starea sufletească pe care o provocau (odă, imn etc), poeziile inspirate din tristețe erau numite elegii. Critica literară neatență la nuanțe, nu a observat și nu a consemnat că Ovidiu (Publius Ovidius Naso) a creat o nouă specie poetică generată de tristețe numită tristia.

Erau poezii generate de tristețea provocată de factori exteriori, de mediul ambiant, nu de trăirile sufletești interioare.

Poeziile lui I.V.F. nu sunt nici elegii, nici tristia. Le lipsește profunzimea filosofică pentru a fi elegii sau tristia, ceea ce s-ar fi reflectat și în volumul versurilor. I.V.F. trăiește tristețea ca un om modern, o tristețe moderată de formația sa științifică specifică omului modern. Omul antic trăia afectele cu profunzime, pe când la omul modern acestea sunt atenuate de rațiune. Faptul este clar exprimat de Jane Austen în *Rațiune și simțire*. Scriitorul modern simte moderat elegia sau tristia și, parțial, o construiește.

Tristețea lui I.V.F. are o notă personală comparativ cu cea a altor autori de elegii. Spre deosebire de tristețea lui Bacovia, care este înlăcrimată, apoasă, udă, tristețea lui I.V.F. este uscată, nu degenerează în dramatic. Și nici nu are amplitudinea elegiilor lui Nichita, e o tristețe cu suflu scurt, succintă. În sfârșit, nu este obsedantă ca poezia lui Lucian Blaga din *Laudă somnului*.

La moderarea tristeții lui I.V.F. contribuie și combinația cu mirarea, care face ca tristețea să fie menținută în limitele lirismului, să nu evolueze spre dramatic, filosofic, obsedant.

Există variante distincte ale combinației tristeții cu mirarea. Uneori mirarea precede și declanșează tristețea: *Deodată se va deschide ușa de dincolo/ Vom urca mirați pe niște scări ciudate/ Vom întâlni niște umbre a mea și a ta/ În alte trupuri fiind frumoși ferecate/ Vezi ce tristețe m-a cuprins deodată/ devenișezi o pasăre/ Cu aripile fantastic de zburătoare/ Într-un vis.* (p.103)

Alteori tristețea precede mirarea: *Pe vremea aceea mă plimbam prin/ Cărțile sfinte/ Cu pantalonii evazați/ Și plete care cântau/ Nemărginite/ Și atunci L-am văzut/ Pe domnul Dumnezeu/ Am strigat peste taina pădurii/ Eram chiar eu.* (p.104)

Sursele tristeții și mirării, ca stări sufletești ale poetului, se află în situația Lumii, așa cum este ea reprezentată sau interpretată de poet, precum și în starea sufletească a poetului, influențată la rândul ei de starea sa fizică și intelectuală.

Lumea e schimbătoare, trecătoare, perisabilă, coplesitoare, incoerentă, nesigură ca întreg sau prin elementele ei componente, ceea ce alimentează, fie tristețea, fie mirarea poetului: *Zeul de mii de ani mereu nevăzut/ Deviné vizibil între spițele timpului/ Poartă cu el balanța unui alt început/ Prăbușindu-se în memoria vântului.* (p.17)

Starea fizică a poetului, vârsta înaintată determină modul în care el percepe Lumea, cum și-o reprezintă și interpretează: *Am fost cândva prințul copilăriei/ Stăpân peste oameni și zăpadă/ Le citeam povești și concerte/ Dirijor al orchestrei de lavandă (...)/ Mă jucam cu timpul dintr-o dată/ Am devenit o clipă ararată.* (p.89)

Lumea lui I.V.F. nu este iremediabil tristă, ca și lumea lui Topârceanu. Există și semne de optimism: *Pot să vă spun doar atât/ Moartea este o întoarcere/ În trecut/ Ea este frumoasă/ Și ne va naște/ Pe fiecare din nou/ Doar cu voia Domnului.* (p.34)

Sunt de reținut și câteva notații privind ars poetica autorului. I.V.F. mărturisește: *Sunt un limbaj de insomnii și Zidesc din cuvinte castel.* (p.38) Deducem că poezia lui este doar parțial o poezie de stare afectivă, fiind și rezultatul unei construcții. Dicteul automat fragmentează narativitatea atât de mult încât ajunge la un fel de pointilism liric, replică a pointilismul cromatic al picturii impresioniste. Fragmentarismul și pointilismul distrug logica poeziei, dar crează o jerbă de artificii vizuale ori sonore, asocieri surprinzătoare de cuvinte cu șocant efect estetic.

Deși tratează despre tristețe, ne-am bucurat de calitatea poeziei lui I.V.F. și nu ne-am mirat de acest lucru!

Nepotul unui vecin îl întreabă într-o zi pe tatăl său, aflându-se amândoi în grădină:

— Tăticule, ce-nseamnă „tontălu”?

— Omul se oprește din prășit, se lasă pe coada sapei, vrând și el să se lămurească:

— Ce-ți veni, măi copile, unde ai auzit tu cuvântul asta așa de frumos?

— Îți spun, dar să nu-i dai capace mamei, cum mai faci câteodată, și-a dat importanță flăcăul, stând în fața lui Gheorghe.

— Lasă teoria chibritului și nu mă frige cu așteptarea. Hai, dă drumul la păsărică din colivia cu dinți!

— Îmi place cum vorbești și de-aceea am să-ți spun, se bătoșează Viorel. Azi a venit la poartă bădă Todiruş de peste drum. S-a hlizit la mama și a scos păsărica, așa cum zici matală: „Tu, Măriuță, tontălu tău când mai pleacă de acasă?”

— Buhaiul de Todiruş i-a vorbit în felul acesta? a sărit Gheorghe cu gura.

— Acuma o să trebuiască să-mi explici ce înseamnă și „buhai”, l-a privit drept în ochi feciorul.

— Prea multe vrei să știi, s-a enervat omul. Mie să-mi verși aici, pe loc, răspunsul mamei!

— N-o ciomăgești?... a vrut să se asigure băiatul.

— Nu mă mișc de aici, din grădină, a venit răspunsul liniștit.

— Mama mi s-a părut prea veselă și i-a răspuns nu prea tare, dar eu tot am auzit: „Măi Todiruş, chiar diseară se duce în pădure, așa că după ce se-ntunecă... Dar să nu te prezinți la mine cu mâna goală.” Vecinul s-a hlizit ca un berbec și a fugit la poartă lui.

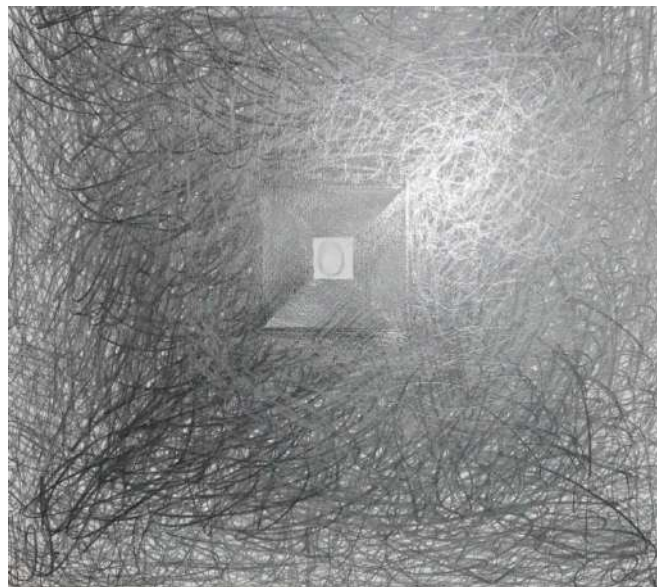
— Mulțumesc, a început să fiarbă gospodarul. Tu ești istețul lui tata! Poftim cinci lei și aleargă să-ți iei o înghețată de care-ți place.

— Mi-ai zis că ai să fii cuminte, i-a amintit Viorel, după ce a luat banii. Și când îmi explici?

— Mai încolo, să termin de prășit, l-a asigurat Gheorghe.

— Așa te vreau! l-a lăsat băiatul, fluturând bancnota.

Bărbatul mișcă pământul cu sapa și își frământa creierii cum ar fi bine să procedeze. Într-un târziu, înnegurat, a luat o hotărâre strașnică. Avea pregătită în rucsac o capcană pentru pădure. A stat mut până seara, dezamăgindu-și feciorul, și, la vreme potrivită, i-a spus nevastei că pleacă. La adăpostul întunericului, a desfăcut capcana dinaintea ușii de la intrare, s-a dus în fânărie și a rămas așteptând să audă vaiete. Stând întins pe o pală de fân și, fiind obosit peste măsură, l-a apucat moțăiala. Când s-a trezit, a ciulit urechile. Nu se auzea nici măcar un hămăit de câine. A ieșit afară în răcoare. Capcana era la locul ei. O mișcare greșită și piciorul lui stâng a fost prins între gheare de fier. Norocul lui că era încălțat cu cizme de cauciu. S-a chinuit, a desfăcut capcana, scrâșnind din măsele și, cu piciorul însângerat, a intrat în casă. Nevasta torcea în somn ca o măță sătulă. Bărbatul s-a înfuriat și s-a aruncat s-o strângă de gât, mârâind ca o fiară, gata

să-și sfășie prada.

— Parcă ai zis, tată, că ai să fii cuminte, s-a ridicat de pe celălalt pat Viorel, aprinzând lumina. Poate-mi explici și mie cuvintele alea, s-a gândit să-i aducă aminte, în vreme ce mamă-sa, buimacă, a făcut ochii mari, speriată de-a binelea.

— Culcă-te, mă, că!... a izbucnit Gheorghe.

— Mata, în loc să dormi cu femeia matală, mă lași pe mine să am grijă de ea, nu s-a lăsat feciorul. Auleu, ești rănit, a observat sângele de pe mâini. Așa pășesc cei ce umblă handra la vremea nopții...

Dulci amăgiri prin cuvânt în imperiul singurătății

„...singurătatea / nu mă mai poate uita / și iată-mă umblând / de la un cuvânt la alt cuvânt / de la o tăcere / la altă tăcere...”

(Vasile Tudor)

Într-o adresare către cititori, care precede culegerea sa de eseuri despre capodopera lui Cervantes, adunate sub titlul *Meditații despre Don Quijote*, José Ortega y Gasset, după ce-și avertizează prezumtivul lector asupra faptului că „nu există pe lume niciun lucru prin care să nu treacă vreun nerv divin”, îl citează pe Heraclit, reproducând spusele anticului filozof cu care acesta își deamăna câțiva prieteni aflați în vizită să îndrăznească a intra în bucătăria sa: „Intrați, intrați! Și aici sunt zei”. Cu alte cuvinte, zeii sunt peste tot, rămâne doar să-i simți, să-i descoperi, să-i conștientizezi. Extrapolând, la finalul unei lecturi atentă, aprofundate a relativ recenteii antologii de autor a lui Vasile Tudor, am putea și noi spune: „Intrați, intrați, și aici sălășluiește Poezia!”

Autor al câtorva volume de versuri și deținătorul mai multor premii, între care și unul oferit de Filiala Iași a Uniunii Scriitorilor din România, Vasile Tudor pare a încheia, cu această carte, un cerc deschis prin *Pietre curgătoare* (2011) și continuat prin invitarea cititorilor la un drum poetic prin paginile mai multor volume. Și aceasta, desigur, înainte de a deschide un altul, la care-i dau dreptul și vârsta, și experiența de viață.

Din *Nota autorului*, ce precedă cartea propriuzisă, aflăm că trei sunt volumele din care au fost selectate textele antologiei: *Pietre curgătoare* (2011), *Escortele tăcerii* (2014) și *Același altcumva* (2020), la care s-au adăugat câteva poeme inedite.

Constituită din cinci secvențe / cicluri poetice (*Ovedenie, Rânduri nedormite, Admirare cu tristețe, Aură în exprimare și Până unde sunt întuneric*), antologia este însoțită de o solidă prefață alcătuită de Iulian Boldea, de pertinente aprecieri critice semnate de Mircea A. Diaconu, Nichita Danilov, Daniel Corbu, Gela Enea, Sabina Finaru, Mihaela Grădinaru, Ioan Holban, Emanuela Ilie, Cristian Livescu, Ioan Es. Pop, Cristina Scarlat, Ion Popescu Brădiceni și de o scurtă dar utilă notă *Despre autor*.

Prezența vocabulei *piatră* în titlurile celor două volume aflate la extremitățile unui interval de 13 ani de creație poetică nu este, cu siguranță, deloc întâmplătoare. Ea este expresia unei conștiințe creatoare menite a da substanță și perenitate unui crez în forța magică a Cuvântului, atunci când acesta ajunge în postura de element constructiv al comunicării la nivel artistic.

Iată-ne, așadar, și în fața unei prime teme abordate de Vasile Tudor în prezenta antologie, aceea a creației, a menirii sacre a Cuvântului, vizavi de relațiile interumane stabilite pe lungimea de undă a metaforei. Antologia se deschide (normal, am putea spune) cu lapidarul poem intitulat, biblic, *Geneză*, o adevărată profesiune de credință *in nuce* a poetului (“Scriu la același cuvânt / până când hârtia mototolită / desprinde cerul, / până când literele / mijesc ziua; / până când cariile / vor surprinde lumina / sunt în același Cuvânt”) din care transpare truda la masa de scris și în care ultimul stih devine o replică la cartezianul *cogito, ergo sum*, prin transformarea într-un veritabil *sribo, ergo sum*.

Cuvântul, o entitate care poartă viață în sine (“Limba este casa ființei”, spunea Heidegger) chiar și înainte de a ieși în lume, e protagonistul unui alt poem la fel de scurt: “e viu Cuvântul / chiar de nu-i rostit / o naștere de lucruri / din chipul meu pierdut / o moarte ce învie / interiorul mut / e viu cuvântu-mi / cine l-a tăcut?” (*Cuvântul*, p. 45). Forța iluminatoare a Cuvântului o găsim surprinsă într-un text poetic al cărui prim vers este partea inițială a cunoscutei maxime a lui Antoine Lavoisier. „Nimic nu se pierde. / E de ajuns Cuvântul / și lumina dezvăluie chipul. / Interioare umbre / aprind și reaprind veșmântul”, spune poetul, încheind cu „Dincolo de mine / în luminarea-i rece”, ceea ce întărește ideea acelei subiectivității absolut necesare în cadrul oricărei judecăți de valoare când vine vorba de valențele vocabulei. De aici, dubla ei valoare iluminatorie pe axa interior (sine) – exterior (lume).

Într-un sugestiv dialog cu sine din poemul *Amintește-ți: erai mut...*, după ce, în prealabil, personajul liric evocă energiile nebănuite ce zac în Cuvântul nerostit („Îmblânzește-mi fiara lăuntrică, / urlatul liric amenință moartea!”), asistăm la o trimitere indirectă la sintagma blagiană „mut ca o lebedă”, pe baza raportării la cea mai frumoasă perioadă a vieții omului: „Amintește-ți copilăria / care într-o noapte de Paști / se îngrozise-n singurătatea unui cântec; / amintește-ți: / erai mut și nu puteai striga.”

Printr-o analogie cu obiceiul / tradiția creștină

a pomenirii, la 7 ani de la plecarea la Ceruri, a celor dispăruți, în scurtul poem *Autocritică* e sugerată anticipativ nemurirea prin logos: „la șapte ani / dezgropat din Cuvânt / încă mai sunt o inimă / cu picătura-n pagini / niciun pomelnic / nu o-nchide / niciun gropar”.

O inedită simbioză a Cuvântului cu Tăcerea (considerată, în popor, „de aur”) are darul salvării întru comunicare cu lumea: „...în mine-mi sunt / cuvântul și tăcerea / oare cum voi asculta / tăcerea cuvântului / oare cum voi vorbi / cuvântul tăcerii / orice început mi-i indecis / și sfântă-i doar îngemănarea...”. Sunt versuri care ne fac să ajungem involuntar în preajma unui tărâm poetic amintind de Tudor Arghezi, autor al *Cuvintelor potrivite*, cel care-și intitulase unul din volume (recurgând la un inspirat paradox) *Cântece cu gura-nchisă*.

Convins de forța modelatoare a creației literare, în general, și de cea a poeziei, în special, poetul Vasile Tudor lansează, în unul din poemetele antologiei (*Ar trebui*, p. 127), un îndemn la perceperea realităților din mediul înconjurător ca fapte posibil poetice prin însăși simplitatea lor: „Ar trebui să auzim / poezia naturii / care nu știe / legile culturii; / care / habar nu are / de ortografie...”, convins fiind că „Fără reguli / e mai multă severitate / în poezia / de dincolo de carte”. Citim și ne răsună în auz dulci acorduri eminesciene („Vino-n codru la izvorul / Care tremură pe prund...”) ori macedonskiene („Venii: privighetoarea cântă și liliacul e-nflorit...”).

Omniprezența Cuvântului, evocată în poemul *Acolo unde*, are darul de a face evidentă, vizibilă, perceptibilă viața cu toate ale ei. Spune poetul, între altele: „acolo unde e pământ / cuvintele-s semințe / iar lucrurile înfloresc” și „acolo unde nu-i durere / nu e nici umbră de cuvânt”.

Ideea este reluată în poemul *Turn*: „Cuvintele-s aceleași / dar din interior / le-nsingurează / ce le-nsuflețește. / Sunt fără vârstă-n cel ce mor / sunt locuite și mă dor, / nimic nu este-n lipsa lor”, în care ultimul vers citat e gândit, scris, citit, simțit acut apodictic.

Vocabula *Cuvântul* (ortografiat de autor peste tot, în cuprinsul antologiei, cu inițială majusculă, tocmai pentru a-i releva importanța) e văzută mereu ca simbol al vieții, ca element creator, ca entitate viabilă și absența lui înseamnă moarte. Spune poetul în lapidarul poem *Amin*: „eroarea morții e Cuvântul / acum și-n pururea / amin!”

Pe de altă parte, într-un poem precum cel intitulat *Degeabă* (p. 138), avem a face cu o răsturnare de situație. Viața modernă, cu agitația continuă și agresivii ei decibeli, perturbă grav însăși percepția asupra conceptului de poezie, zdruncină din temelii încrederea omului în forța ei artistică tămăduitoare: „degeaba crezi că poezia are suflet / că-n ea mai sângerează / bolnavul de cuvânt // degeaba crezi că-n invizibil / atomii din silabe / stănesc și viață și mormânt // prea mare este golul / ce numai gălăgia / îl înalță”. Și acest gol se instalează cu impertinență în peisajul interior al omului modern, ființă devenită din ce în ce mai mult un asiduu consumator

de bunuri materiale în dauna celor spirituale. Sufletul agasat al acestuia devine un adevărat câmp de bătălie între forțe potrivnice care nu găsesc o cale de împăcare.

Un dialog interior sugestiv pentru tema pusă în discuție este și poemul vecin, *Aură în exprimare*, unde *tăcerea* și *uitarea* devin agenți distructivi, creatori de neant sufletesc: „...ale tale sunt tăcerea / și uitarea / al tău este golul / prin care privești / al tău este sufletul / ce umblă desculț / ale tale sunt durerea / și aura ce mă exprimă”. E întâmplătoare oare prezența acestor doi termeni în același text? Desigur că nu, atâta timp cât se simte în antologie, din loc în loc, o reală teamă a personajului liric de tăcere și uitare, căci ce altceva face orice creator prin ceea ce realizează de-a lungul vieții decât să evite singurătatea, să amâne tăcerea și să prevină uitarea după ce va fi plecat din această lume. În poemul *Iată-mă umblând*, cel care conține și sintagma ce a dat titlul antologiei, citim: „singurătatea / nu mă mai poate uita / și iată-mă umblând / de la un cuvânt / la un alt cuvânt / de la o tăcere / la o altă tăcere / până când ajunge o literă / lângă groapa comună / până când umbra-mi / se strecoară în sine-mi / și piatra mă va îmbrățișa”.

Deosebit de sugestivă ni se pare această variantă aleasă de poet pentru sugerarea contopirii cu teluricul, la părăsirea acestei lumi, piatra fiind, se știe, un element cu mult mai stabil decât simpla țărână ce poate fi ușor dislocată de la locul ei de orice revărsare de apă mai consistentă ori chiar de de un vânt mai agresiv („Căci rămâne stânca, deși moare valul”, spunea Eminescu).

Pe deplin conștient de ireversibilitatea timpului și de efectele trecerii sale (frumos sugerate de curgerea apelor Sitnei din arealul natal: „...curgi, Sitnă, curgi / indiferentă lume / în deal curg trupuri / numai trupuri curg”), poetul ajunge a fi preocupat și de acest fenomen nelipsit din inventarul tematic al tuturor poezilor lumii. Intrarea în *viața de apoi* e anticipată prin viziuni poetice notabile, cum sunt cele din poeme precum acesta, la care se adaugă cel intitulat *Când va fi*, scris în ton voit anticipativ dar nu dureros, ci calm, liniștitor, încrezător în continuarea existenței și dincolo de fruntăriile acestei lumi („când va fi să plec / voi auzi pasărea / un cuiș se va goli în aer / o pană va roti cuvântul / voi zări luna / suspendată-n munți / și voi ști că sunt”) ori *Cina cea de mine*, unul dintre cele mai realizate poeme ale cărții: „Mareele plâng semne clare / (trădarea vieților sub dig!) / vestind o altă înfățișare / din care n-am să pot să strig. // Mereu vin negrii cavaleri / să mă răpească înspre mâine. / În ochiul lor lucrește ieri / mai credincios decât un câine. / Și nu se văd și tac mereu / ucigător mai e duelul... / Tot rătăcind așteaptă-un zeu / să-i fie cuișele inelul.” La aceeași temă, de o densitate ideatică aparte, este poemul de trei versuri, neintitulat, de la pagina 117: „...patima scade / în azur nestatornic / suie mormântul”. Poetul simte apropierea sfârșitului cu fiecare secundă care trece, așa cum, cândva, Lucian Blaga simțea că-i crește sicriul în tulpina unui gorun „din margine de codru”.

În altă ordine de idei, cum îi stă bine unei antologii, și aceasta, semnată de Vasile Tudor, cuprinde câteva poeme de dragoste. E cazul mai multor texte din ciclul *Admirare cu tristețe*, poeme în care, cu sensibilitate sporită și vădită subtilitate, poetul se oferă să onoreze cu meșteșugite slove și pe zeitele domeniului atât de cântat de poezii și compozitorii dintotdeauna, spunând, între altele: „În noaptea asta / geamul iubitei a înnebunit de singurătate!” (*Sălbatica stafie*), „E-atâta dragoste în aer / de parcă nu ne-am fost născut” (*Cântec de dragoste*), „Atât de limpezi îți sunt ochii / încât mă-nchid în ei cu teamă” (*Atât de...*), „Femeia aceea mă cinstește cu sufletul”; „dragostea mea luminează întunericul ei” (*Imn copilei din amurg*), „...umblu pe cărările / trezite de pasul tău” (*Umbră*), „să fii o față a monedei / eu cealaltă” (*Tragere la sorti*), „Ea era fără de umbră / și trecea prin pasul meu, / cu a ei blândețe umbră / mă învăluia mereu” (*Lasou*), „...urmele tale / umblă prin petale” (*Când urmele...*), „Acum ești iarbă / și aduni / răcoarea din înalțuri” (*Răcoarea din înalțuri*).

Abordând cu curaj și tenacitate teme de mare forță poetică, gestionate cu real talent, Vasile Tudor dă dovadă de acea *aură în exprimare* (titlul unui poem pomenit deja) care conferă cărții *Și piatra mă va îmbrățișa* statutul unei antologii revelatoare care, odată ieșită în lume, adaugă un plus de credibilitate artei sale poetice.

Marcel MUREȘANU

Trecuse o mie de ani, moartea însă nu l-a luat în seamă

Poesis

Până nu-i târziu

După ce a început să meargă
cu picioarele pe cer și cu capul pe pământ
și a văzut că se poate și așa,
a dat să se întoarcă la starea lui dinainte,
dar acolo n-a mai găsit pe nimeni.
Trecuse o mie de ani, moartea
însă nu l-a luat în seamă,
cum nu făcuse cu alți fii prinși de dorul
de casă.
Și așa s-a chinuit bietul om singur,
până i-a venit în minte să facă
o altă lume, pe ruinele calde încă
ale celei vechi.

Insula îndoliată

Când zic departe-depart, cuvintele se în-
carcă
de depărtare. Când zic aproape-aproape,
cuvântul se încarcă de apropiere.
Când zic vin apele mari, valul urcă
peste cuvânt, dar nu-l poate îneca.
Iar dacă zic tu-tu, cuvântul
se încarcă de tine și are ochii roșii
de plânsul nerostit. Apoi iute
se varsă în mine și se așază
pe scăunelele lor, până sosește,
furișându-se ca un șarpe,
mâna descarnată a trecerii,
vestindu-ne: treziți-vă, s-a întors
grădinarul!

Gata

Ies prin hornul casei
și poposesc pe streășina cerului.
De acolo aş merge oriunde,
cât de departe,
dacă nimeni nu m-ar obliga
și dacă m-ar lăsa
cel Veșnic Viu
să-mi aduc aminte de mine.

Un om rău

Seara, îmi aduc uneltele
și râd cu lacrimi, deasupra paginilor
pe care le-am scris, până se spală
și dispar cuvintele. Fac asta în toate zilele
și iau cu mine în somn imaculata foaie.
Degeaba mă roagă toate lighioanele
mari și mici: încetează, nebunule,
fă și tu ceva celor care te-au iubit
și te-au hrănit! O vorbă bună, un gând
cu lăntișor aurit! Degeaba și eu pe mine
mă rog! De la spate mă împinge
o ură imensă față de toate.
Asta să fie dragostea?

Tufa

E pe punctul de a se naște
al doilea rând de trandafiri
de la aceeași tufă.
O trufie reținută se instalează
în petalele lor, o învățatură
de la cei de mai înainte!
M-au simțit admirându-i,
și se adie de la floare la floare,
sunt însoțiți de putere.
Nu-și dau seama că vor muri,
pavează treptele verii cu scrierea lor
necunoscută. Se scoală dimineața
înaintea mea, mă trezesc cu scâncetele

bobocilor. Ah, cum se adună toți
să-l vadă pe noul născut!
Nimeni pe nimeni nu invidiază.
Peste ei voi vărsa ploaia mea!
se laudă norul trecător pe deasupra
și cade în extazul care-l va destrăma.
Azi s-au ivit primii trandafiri
din generația capriciosului iulie
și-au însângerat pieptul zilei.
Stau pe treptele casei
și mi se scufundă tălpile în piatră.

Zodia Fecioarei

Pe șoldul iubitei mele
creșc flori!
În barca uitată
pe țarm
Un pescăruș mort
trage să învie!

II

În tinerețe n-am înjurat luna,
noaptea când o vedeam pe cer
și-mi lumina cărările
păcatelor mele.
Ziua, da! și-n curtea școlii,
și-n orele de poezie.
Asta mi-a fost nerușinata
recunoștință față de ea
după ce nu m-a lăsat
să sângerez!

Nesupunerea

Nimeni nu trăgea atât de frumos
fumul în piept din pipa lui
de spună de mare ca domnul
baron Blumenfeld. Stătea așezat
sub castan, în zilele calde de toamnă,
în timp ce ogarul lui se plimba
cu pași înalți și număra cocoarele
călătoare. Baronul se gândea la trecutul
neamului său vechi și bogat de o mie de
ani, la castelul cu iederă, la tablouri
și tapiserii și la iubitele sale din
peregrinările vânătoarești. Domnul Blumenfeld
era, de fapt, un profet, știa ziua
și ora când va fi împușcat de un comisar
al Armatei Roșii în drumul spre Murmansk,
vedea castelul arzând și slujnicele violate
de soldații cu ochii galbeni.
A înghițit ultimul fum din pipa sa,
și-n ciuda destinului său, pe care
il înfrunța prima dată, și-a încărcat
arma și a tras în pieptul celui
comisar care nu bănuia acea
nesupunere, iar în ochiul lui,
încă viu, baronul și-a potrivit
pe frunte o șuviță de păr.

Pe pistă

În poezie mi-am ales pârția neagră,
pe care cobor cu un singur alpinist
lângă mine, umbra mea.
Numai pe aici te știu coborî!
zice ea, numai pe aici în jos,
spre moartea albă a avalanșei.
Poate vom scăpa și de data asta!
zic eu. Poate! zice ea.
Soarta e urâtă și cocșată.
Corbul cu manșete albe
ne împinge cu grație
într-o biserică de gheață.

În Barbaria

Mama și câinele meu Blogo
au căzut în lumină
și s-au murdărit.
Mama se spală pe mâini
și aprinde cuptorul,
pâinea se coace.
Blog fuge după o prepeliță rănită.
Către seară ai noștri
se vor întoarce răniți de la război.
Pâinea va fi coaptă.
Pasărea se va vindeca.
Acum Blogo are cu cine se juca.
Romanii ne ard satul...
Mama și Blogo cad
în lumină și se
murdăresc.

Stâlpișori

I
Eram piatră și cioplitorul
mă întreba: nu vrei tu
să-ți fac sprâncenele mai groase?
Nu vrei tu să-ți fac fruntea mai lată?
Nu vreau decât să-mi faci
ochii mai mari
și să iei de pe ei albeata,
iar din când în când se mă lași
să-i deschid, ca să văd
chipul iubitei mele care tot piatră
a fost și ea cândva.
II
Eu am rămas acolo,
numai casa
care a ars peste mine
a fost dusă la spital.
Când m-am trezit,
cu greu mi-am
putut aduna cenușa
și-am stins-o cu apă,
lăsându-i-o ei!

Un alt mincinos

Un șarpe boa sta întins la soare
pe o frunză de lotus.
Voi muri, suspină șarpele, voi muri
încat. Ba nu vei muri câtă vreme
ești cu mine, se clatină lotusul.
Nu știi că toate se leagănă pe o
frunză? Cerul însuși și pământul,
Albăstrica și Avocatul Poporului!
Nu vei muri!
Și ce trebuie să fac pentru asta?
Să nu mai fii șarpe! răspunde lotusul
și se întoarce peste el și-l învelește
și-l cuprinde și-l face perna lui.

Pe mările Eladei

Locuiesc de câțiva ani
în Creta. Uneori fac naveta
la Santorini. Nicio deosebire
între antichitate și prezent.
Aceași mare, aceleași corăbii,
aceiași vânt umflă pânzele
călătoriei, aceiași zei amestecați cu muritorii
aceiași scriitori, obraznici, dar mai ales
aceiași păuni care rup
carnea zilelor.
Doar pereții Labirintului
s-au dărâmat
peste sfârșitul apogeeului.

Alexandru Mușina, poetul cu minte teoretică

Dacă soarta n-ar fi dorit altceva, pe 1 iulie, Alexandru Mușina ar fi împlinit 70 de ani. Din păcate, soarta l-a răpît înainte de fi împlinit șase decenii. S-a alăturat astfel lungii cohorte de colegi de generație plecați într-o lume poate mai bună înainte de vreme. Când a plecat el, am făcut un bilanț și rezultatul a ieșit înspăimîntător, cam jumătate dintre colegi nu mai erau printre noi. Renunț să refac bilanțul după încă zece ani, ca să nu mi se facă părul măciucă! Mă gîndeam la un articol despre Alexandru Mușina încă din primăvară, dar din păcate, luat cu multe și de toate, am ratat momentul aniversar, dar nu e tîrziu nici acum să scriu cîteva din gîndurile mele despre acest poet extraordinar și om impecabil, cum puținii au fost, cum și mai puținii sînt. Mă folosesc de niște notații mai vechi, inclusiv de pagini de carte și de ceea ce îmi dăruie încă memoria...

Pe Alexandru Mușina, Sandu cum a devenit destul de repede pentru mine cînd am dat față în față, l-am cunoscut înainte de a-l cunoaște. A fost destul să citesc *Budilla Express* în volumul *Cinci*, cea de-a doua antologie a poetilor alocați *Cenaculului de Luni*, ca să simt gheara leului, a leului

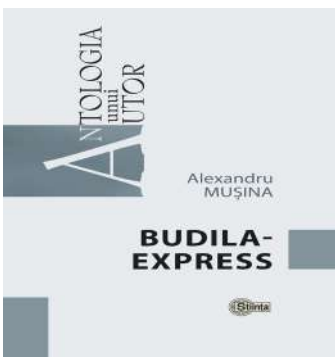
poet mai precis, impresie care mi-a fost confirmată volum după volum, pînă la ultimul, cel primit de la Sandu Mușina cu puțină vreme înainte plecării sale dintre noi. Am primit și romanul său, care este interesant și bine scris, dar cred că ar mai fi avut nevoie de o rescriere, ceea ce AM făcea de obicei cu cărțile sale, dar de data aceasta, probabil, a dorit să-l aibă grabnic în mîini, pentru că își simțea ultima călătorie. Și, totuși, nu despre poet și prozator aș dori eu să scriu aici, ci despre teoreticianul adăpostit în aceeași persoană cu ceilalți doi. În opinia mea, Mușina, alături de Gheorghe Crăciun, a fost unul dintre cei mai buni teoreticieni ai generației mele, care nu s-au dedicat exclusiv sau în primul rînd genurilor teoretice, de la critică și istorie literară la eseul sau construcții mai ambițioase. Și, alt fapt important, fără ca literatura sa de ficțiune să fi fost contaminată de acest morb teoretizant, care s-a manifestat alături de aceasta, nu prin intermediul său. Acest fapt mi-a devenit foarte limpede de la primele sale texte de natură interpretativă sau teoretică, unele dedicate unei chestiuni ce părea fierbinte în epocă, mai fierbinte decît s-a dovedit ulterior în ciuda obsesiei unora, inclusiv colegi de generație, mă refer la problema post-modernismului, în privința căreia AM avea opinii clare și tranșante și – asta poate ne-a și apropiat –, complet în afara curentului dominant între colegii noștri și în lumea noastră literară. Sandu și-a pus bine la lucru descoperirile de atunci, începînd cu excepționala sa antologie dedicată optzecismului poetic – bine completată de antologia lui Gheorghe Crăciun reunind contribuțiile teoretice ale generației – și sfîrșind cu alte numeroase texte de comentariu sau teoretice risipite generos prin presă și nu știu dacă vreodată reunite în volum. Poate a fost, pentru că meritau să fie, și e doar o scăpare a mea. Mă gîndesc că separarea în cele șase direcții, fiecare cu notele sale distinctive, e o achiziție de care vor trebui să țină seama toți

criticii și istoricii literari serioși cînd vor aborda fenomenul. Unii țîn deja seama, chiar dacă din scrupule de originalitate bănuiesc, mai adaugă sau elimină o direcție, mai schimbă terminologia. Nu pot însă să nu se raporteze la ea.

Cred însă că cele mai importante contribuții teoretice ale lui Sandu Mușina, cumva pe urmele lui Ion Ghița din *Scrisorile către Alecsandri*, s-au manifestat în cele două cărți circumscrise genului epistolar. Acolo, îl găsesc pe AM în toate stările sale. E precis ca un chirurg și nemilos ca un ucigaș de bivoli. E rău, adesea rău de tot, însă niciodată nedrept. E original în judecări și nonconformist. Dar eu cred, ca și el, că ne-am odihnit cu asupra de măsură în locuri comune și conformisme în ceea ce ne privește – ca generație, ca fragment al timpului și ca națiune. Pentru că nu este vorba doar despre

generația noastră, nici numai despre literatură, ci cam despre întreaga noastră cultură, să-i spunem, modernă deși, în ce privește modernitatea acesteia, are și Sandu întrebările sale, le am și eu pe ale mele, uneori aceleași. Ba, aș spune, nu scapă nici Europa – de ieri, de azi și chiar viitoare. Dacă m-ar întreba ci-

neva care sînt cărțile indispensabile pentru a înțelege ultima sută și vreo cincizeci de ani din istoria noastră, aș răspunde pe loc – *Scrisori către V. Alecsandri* și cele două volume epistolar-balneare ale lui Alexandru Mușina. Dacă ar fi loc de trei, aș adăuga *Amințirile colonelului Locusteanu*... Am senzația că „reacțiunea” a fost mai bună decît „rivaluțiunea” în radiografierea rîului din sinele nostru. Pe *Scrisorile unui geniu balnear*, Sandu mi-a scris dedicația: „Poetului, eseistului, prozatorului, prietenului Liviu Antonesei, cu aceeași simpatie (trans)generațională a lui A. M., aceste noi dovezi de genialitate ardeleană (actualizată, ce-i drept, doar în Oltenia profundă și sub tratament)!” 2. 07. 2009”. Sigur că Sandu este autoironic, nu aceasta este problema, problema adevărată este aceea că genialitatea cu pricina chiar este acolo, în excepționalele sale scrisori. Nu pot fi decît invidios pe Cistelecan, Virgil, alți destinatari indirecți sau episodici că au citit, fiecare partea lui, înaintea mea, înaintea noastră a tuturor, aceste capodopere estivale. Iar cei care vor să vadă cum funcționează, fie și în condiții balneare, o minte cu adevărat liberă, nu au altă soluție decît să pornească imediat în căutarea acestor epistole. Cum aceste două culegeri epistolare bîntuite de geniu teoretic și polemic au apărut separate în timp și în tiraje modeste, cred că retipărirea lor împreună și într-un tiraj mult mai generos este absolut obligatorie. Acum mai bine de zece ani, Alexandru Mușina a rostit lucrurile fundamentale privind cultura și lumea românească, cele două procese de modernizare, literatura de azi, generația noastră raportată la celelalte generații, istorice sau contemporane. Am răsfoit acum volumele, sînt la fel de vii ca atunci, nu și-au pierdut calitățile, am putea sta de vorbă în jurul lor. Poate vreun editor inspirat va avea gîndul cel bun. Eu sînt pesimist de felul meu, dar adesea tocmai pesimiștii au parte de surprize plăcute!

Post(st)ări

Post(st)ări (secțiuni contemplative prin actualitatea de proximitate)

* Dacă îmi trec privirea peste numele celor ce-mi apreciau postările din urmă cu un an-doi – că tot mi le servesc la pachet, digital și gratuit, „amintirile”! – multe din ele nu mai apar demult. E cît se poate de clar, „circulara” a ajuns la cine trebuia și „aliniera” a avut loc conform așteptărilor, iar dincolo de ele, prognozelor personale. Fie primit...ordinul pe unitate!

P.S. (Morala?) Dreapta mărturisire, adevărul, te lasă lefter. De „prietenii”. Cunoașterea e ca iarna. Desfrunzit (ii) rămîne, în cele din urmă, (p)omul.

P.S. Bis. O fi la mijloc expansiunea universului observabil, distanțele dintre corpuri cresc, pînă ce acestea din urmă dispar din cîmpul vizual. Forțele gravitaționale sînt în scădere, cine li s-ar putea sustrage?! Addenda: Pînă cînd se dă liber la cădere, forțele ideologice aduc uluitor cu cele gravitaționale. (octombrie 2021)

CREVASE, ECLUZE, HUBLOURI...SPECTRE (octombrie 2021)

* Clivajele realității dezvăluie suprafețele de alunecare în ficțiune.

* Poezia ezitării promiscue, a convergențelor în orizontul semiotic al putrescenței. Conversia estetică a unei convertiri/mutații ontologice. Profilul unei psihoze.

* Nu sînt nici pe departe într-atît de evoluat și rafinat, încît să-mi permit să despart omul de scrisul său. Altfel spus, să dau zoom pe scris și să închid ochii în fața celui ce scrie. Nu pot și pace, e un fel de imperativ organic.

* Singurătatea lui nu era dintre cele care trimit poezii la scris. Era, mai degrabă, aceea care pune cîinii să hălăduiască fără țintă, la vremea ploilor lungi și reci.

* Oriunde mi-aș îndrepta privirea, acolo unde vedeam oameni, am început să văd precum Goya în viziunile și coșmarurile din care au țîșnit „Capriciile” sale. M-au fascinat în urmă cu vreo 40 de ani, însă nădăjduiam să nu apuc a le împărtași aievea.

* RIP...tu, statornicul locotenent al decanului de vîrstă, Cremuțul, de la care o și încasai adesea, tu, cu chipul tău trist, pleostit, de hidalgo scăpătat, tu, cel mai cuminte din gașca de la spital, cu colțurile ochilor mereu ridicate a implorare, doar să nu fii lăsat de izbeliște, singur, tu, ultimul în ierarhie, după legile ei, de nedezlegat nouă, i-ai luat urma lui Leus, înțitul. Extremele nu pot sta despărțite pentru multă vreme, polaritățile se refac mereu, aici sau dincolo. Tu, care n-ai purtat, nu ți s-a dat niciodată vreun nume, cum li se întimplă doar celor submisivi, dar pentru care a rămas loc în câteva inimi. Ai apărut de nicăieri, ai plecat pe neașteptate, la fel de discret. Uneori, cea mai largă stradă din apropiere poate fi Styxul... Iar timpul de cînd nu vei mai fi îl va ajunge pe cel în care ai făcut parte din gașca mirabilă, îl va depăși și va dispărea, se va contopi cu cel dinainte de a te fi știut, pentru care amintirea ta nu există, acel timp totuna cu cel de după ce noi, cei care te-am iubit, nu vom mai fi. Ecluzele aceluiși fluviu. (noiembrie 2021)

Pendant pandemic (noiembrie 2021): Diagnostic pentru prezentul pandemic: delir al finitudinii. În uruit de utilaje procedurale.

Viețile noastre au devenit jocuri private în mîinile mai marilor ori mai micilor maeștri ai combinațiilor pandemice.

Coda: într-o postare din urmă cu doi ani, anticipam resemantizarea torentială, intempestivă a expresiei RIP, ca și actualitatea explozivă a terme-

nului „reziliență”. Ceea ce vă doresc în continuare...R(ésilience) I(n) P(rogress). Pentru ceva vreme, e recomandabil să fie luată cu valoare de terțiu inclus.

* Din cînd în cînd, lasă-te să deviezi în aleatoriu pînă levitezi, ca să ieși teafăr din rutină. Din cînd în cînd, merită să-ți supraviețuiești.

* Grație unei metamorfoze simili-kafkiene, foarte mulți dintre concetățenii noștri s-au transformat în struți. În aceste împrejurări, cred că salutar pentru România de astăzi ar fi o livrare de nisip care să pună serios în pericol (și, în cele din urmă, sub semnul întrebării) o anume parte a Africii. (noiembrie 2021)

* Din cîte înțeleg, va fi introdusă ca disciplină obligatorie în liceuri (sic!), #-Rezistența Materialelor (asupra denumirii încă mai stăruie un anume dubiu, e posibil ca termenul „rezistență” să lase loc celui de „reziliență”). Competența – necesară și suficientă – pentru cei angajați să o predeie (sic...transit!), eventual la cheie, este de domeniul evidenței: să fie membrii USRPlus. (noiembrie 2021)

* Fast...or rather ...suddenly backward! Astăzi (12.11.2021), după ce am executat o „curmezișă” peste liniile ferate, am ajuns în curtea aceea largă cît vezi cu ochii și care curprinde două clădiri ale căror destinații nu mi-au reținut niciodată atenția, cred, totuși, ca reflex al unei conștiințe implicite, că e vorba despre o sală de sport (după toate aparențele, nefuncționată, căci, niciun zgomot nu răzbate vreodată dintr-acolo) și o firmă de transport (ciudad, totuși, nu văd niciodată pe nimeni venind sau plecînd, nici măcar mașini cu șofer în postură solo). Ca de obicei, aveam tolba plină, însă, nu știu dacă în cei mai bine de doi ani de cînd îmi fac drum pe-acolo (devierii de traseu în interes afectiv!) s-a întîmplat ca toți cei patru cîini rezidenți să-mi fi apărut deodată, înconjurîndu-mă, fremătători, patru perechi de ochi sorbindu-mă, un buchet, o eflorescență sau, de ce nu, o micuță constelație de priviri... Adesea, sînt privilegi-

atul unor astfel de epifanii, de străfulgerări care declanșează insight-uri, iar atunci rămîn cu senzația că poate de aceea m-am născut, doar ca să ajung să trăiesc bucuria, darul unor astfel de momente. Și am reiterat, pe loc, starea aceea cvasi-infernală din urmă cu zece ani, cînd, terorizat seară-noapte de vandalismul ineputabil al ocazionalilor colocatari, într-o pensiune din Vatra Dornei – a doua zi dimineată, în sala de mese, ca niște mieluși confuzi, gîngureau ceva de genul „sîntem și noi oameni!”, ceea ce, vezi Doamne, eu cîtezaseam să pun la îndoială! – , mi-am spus (am și consemnat episodul, undeva, în caietul jurnalier de atunci) că dacă s-ar întîmpla vreodată să fiu supremul stăpîn al balanțelor și pe un taler s-ar afla un astfel de grup social precum cel ale cărui date detaliate prefer a le trece sub tăcere, iar pe celălalt un cîine, un singur cîine, chiar și în situația cînd aș ști că mai are doar o zi de trăit, cei care mă cunosc știu foarte bine spre care dintre ele nu aș ezita să inclin... Acela era un grup social mult mai „fraged”, iar conjunctura, așa zicînd, benignă, acum însă, mi-a trecut prin fața ochilor, nediferențiat, ca o magmă funestă, întreaga clasă politică românească...

P.S. Date fiind semnele naturale și particulare ale celor din grupul de acum 10 ani, care îi recomandă cu prisosință, nu pot să nu mă întreb, dacă nu cumva macar cîteva dintre membrii săi nu se vor fi găsind astăzi în plinul fuleu și deplina ebuliție ale unei cariere politice! Cromatica rămîne pe de-a-ntregul deschisă, în lung și-n latul spectrului ei.

Ioan ADAM

Epilog la „Jaful secolului”

Două sunt cărțile care au marcat existența postumă a lui *Mircea Ciobanu*. Înainte de a le menționa, aș semnala un detaliu care le unește. Artistul (îi spun așa fiindcă *Mircea Ciobanu* n-a fost doar un magician al penelului, ci și sculptor, litograf, orfevrier, ceramist, desenator, scenograf, tapisier rafinat și scriitor) a murit la 40 de ani, în 9 ianuarie 1991, în Spitalul Universitar din Geneva, dintr-o grosolană eroare medicală, indiciu că în materie de medicină precizia elvețiană nu e fără cusur. Diagnosticul oficial a fost dublă bronhopneumonie, dar boala care l-a măcinat a fost alta: *tristețea interioară*. De câțiva ani pacientul era surpat lăuntric, suferea de *mal de vivre*, trăise tot și înțelese tot (roștite în franceză, acestea au fost ultimele lui cuvinte!), totul însemnând zădărnicia, neputința de a îndrepta o lume greșită.

Drama a început în 15 octombrie 1986, într-un moment și un context care ar fi însemnat zenitul carierei sale. Pregătind această zi astrală a trimis la New York, pentru a fi prezentate la Nelson Rockefeller Collection, galeria marilor consacrați, cel mai râvnit centru expozițional din lume, 106 lucrări (tablouri lucrate cu foiță de aur, sculpturi în bronz, gravuri, basoreliefuluri în mozaic de Murano) din perioada lui de vârf. Le împachetase minuțios în „34 de cutii mari, având 3404 kg și un volum de 33,7 m³”. Cifrele au fost avansate de publicistul Grid Modorcea în *Jaful secolului*. *Opera pictorială Mircea Ciobanu și furtul ei*, Editura Sim Art, Craiova, 2012, carte scrisă la un sfert de veac de la funestul eveniment.

În toamna lui 1986 Ciobanu nu știa ce tristă farsă îi pregătea destinul cu concursul unor apropiați în care avea încredere. Orgolios peste fire, visa un triumf și voia să-l trăiască într-un decor pe măsură. Își adusese de la Lausanne canapeaua stil Ludovic al XV-lea, biroul stil Ludovic al XVI-lea, scaune în stil baroc italian, lămpi de porțelan de Sèvres, fotolii Régence. Se simțea un Suveran și voia, dulce naivitate, să fie tratat ca un Suveran. Un Suveran care reținuse și plătitese cu larghețe 8000 de dolari pe lună pentru un apartament regesc aflat la etajul 53 al Turnului Trump de pe 5th Avenue, unde, teribilă presimțire!, s-a apucat să scrie *Academia de Înalte Studii de Ipocrizie*, un manuscris azi dispărut și un bizar scenariu de film ai cărui protagoniști ar fi trebuit să fie Reagan și Gorbaciov, iar regizor el însuși. Un triumvirat al celor duși, azi, dar influenți ieri, trădând delirul puterii ce-l stăpânea pe artist. Deși acontase apartamentul pe trei luni, la 15 noiembrie lua avionul spre Geneva, fiindcă a doua zi trebuia să fie la Lausanne pentru a se prezenta în fața judecătorului de instrucție W.

Ce se întâmplase? Un răspuns e de aflat în cartea *Aurul alchimistului*, publicată în 2014 de Ada-Michaela Ciobanu (soția pictorialului), la Editura Alfa. Și răspunde la întrebare însuși artistul, ale cărui vorbe sunt reținute de memoria fidelă a autoarei. Înainte de a-l consemna adaug că Ada-Michaela Ciobanu are o ținare de minte fenomenală. Nu uită nimic, înregistrează „detalii de fond și de circumstanță”, cum fericit se exprimă o cititoare a cărții sale. Vede o mobilă, o îmbrăcămintă, un costum, o fotografie, o mașină, un om, un gest involuntar, o mimică discordantă, aude o replică și reproduce totul cu fidelitate de parcă întâlnirea, gestul s-ar fi petrecut ieri, dacă nu chiar azi, într-un mai mult ca prezentul, timp verbal obsedant, fără moarte. S-o fi ajutat la immortalizare meseria de radiofonist versat, care fonoteca benzile până când discursul curgea perfect, fluent, fără fisuri? Poate. Reproduc doar confesiunea din rândurile următoare, convins că vorbele celui demult dispărut au sunat chiar așa: „Află, draga mea, că expoziția de la Rockefeller Collection a fost confiscată în întregime de cei doi indieni, Sakin, din apartamentul în care l-am primit, și maharajahul, direct de la Geneva. Toate rezervările făcute prin telefon n-au fost decât flapsuri. Nimic nu s-a vândut. Lisa era să paralizese când, în câteva ore, în după-amiaza zilei de 14 noiembrie, deci cu numai o zi înainte de închiderea expoziției, toate rezervările au fost anulate prin telefon. I-am lăsat un bilet să trimită cele treizeci și nouă de lucrări înapoi cu camioneta pusă la dispoziție de directoarea depozitului Fine Arts Packets Inc. Indianul Kumar a blocat vânzările

ca să pună mâna pe lucrările expuse. Tot el a depus plângere penală împotriva lui Bertil S. în timp ce se desfășura expoziția mea la New York, acuzându-l de escrocherie și abuz de încredere pe motiv că nu găsisse la atelier cele două sute de tablouri. Bertil S. a făcut același lucru împotriva mea și, culmea! tot el mă acuză pe mine de înșelăciune. Pretinde că mi-a dat banii pe care îi primise de la maharajah pentru cumpărarea celor două sute de tablouri și

Ada-Michaela Ciobanu
**Nouă milioane
de franci elvețieni**

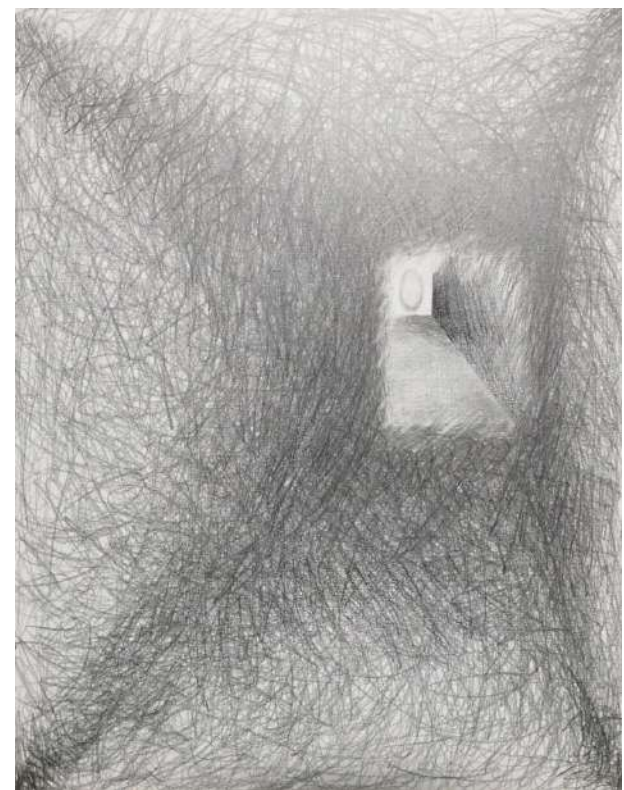
mai susține, în mod cu totul fals, că m-aș fi angajat să le păstrez în seiful de la Ecublens. Este un păienjenis de minciuni, despre care i-am vorbit judecătorului, dar el îmi cere dovezi palpabile”.

Mircea Ciobanu avea dreptate. Mort la 40 de ani, vârstă de la care sociologul american Walter Pitkin susținea că ar începe viața, artistul n-a mai putut sfâșia acest „păienjenis” care era mai degrabă un hățiș, dacă nu chiar un năvod cu ochiuri strâmte. I-a revenit soției sale misiunea de a-l deznoda. Și-a asumat-o cu eroism și tenacitate, pentru a face dreptate postumă unui artist acuzat că și-a furat propriile lucrări și a lăsat datorii de *Nouă milioane de franci elvețieni*, în numele cărora o „confrerie a răului” și-a apropiat 2000 de lucrări fără a proba cu niciun act că ar fi dat vreodată această sumă uriașă celui care le zămisli. Acesta este de altfel titlul cărții care continuă memoria din *Aurul alchimistului*, aducând în plus un fir explicativ dramei postume a lui Mircea Ciobanu. E curios, ca să nu spun revoltător, că în țara în care lumea bună se închină la altarul Sfântului Profit cineva a zvârlit nonșalant cu bani fără a cere vreo chitanță. În România, țară rostuită de un popor de țărani, se spune de mult „Ai carte (=act doveditor), ai parte”. În Elveția, nu! Nicio operă nu e menționată în masa succesorală. Și ele există cu miile! Tablouri, sculpturi în lemn, acoperite cu foiță de aur, sculpturi în bronz, basoreliefuluri, gravuri, machete dorm ascunse în depozite, seifuri bancare, în garaje, departe de ochii celor care ar trebui să se bucure de ele. Ada-Michaela Ciobanu numește această sustragere „cea mai mare spoliere de opere de artă din istoria artelor”. Autorii ei nu sunt membrii unei „confrerii a răului”, cum îi numește elegant semnatară acestei cărți dramatice, ci, să mi se ierte vorbele aspre, borfași cu gulere albe, maeștri ai escrocheriei care altădată și în alte locuri, în țara natală a lui Mircea Ciobanu, de pildă, ar fi fost judecați și bătuți la falangă, tintuiți de ureche la stâlpul infamiei.

La justiție, ca întrupare socială a dreptății, a făcut apel Ada-Michaela Ciobanu. La justiția elvețiană, țara în care soțul ei s-a refugiat, a trăit și a creat. N-a fost un demers pripit, fruct al unei indignări momentane care sufocă rațiunea și precipită vorbele. A căutat dreptatea judiciară înșirând logic argumente bazate pe legi, pe Codul Civil, pe Convenția de la Berna și Noul drept de

autor. Memoriul adresat, după lungi și meticuloase cercetări, judecătoarei Yvonne Berset, intitulat „acțiune de cerere în moștenire”, e o mostră de logică impecabilă și de retorică persuasivă. Nu știu dacă semnatară lui a dezlegat singură nodul gordian al multiplelor escrocherii soldate cu dispariția din spațiul public a operei soțului său. Aș recurge la vorbele lui Creangă: „de te-a învățat cineva, bine ți-a priit, iar de-ai făcut-o din capul tău, bun cap ai avut”. Cert este că acest memoriu (care ocupă în economia cărții un număr consistent de pagini) îmbină lamentația ceremonioasă și apelul creștin la dreptate cu tonul rechizitoriului și indicarea pistelor de urmărit în cazul unui proces ce și-ar propune restabilirea dreptății. Argumentele și acuzele vin în cascadă când se demască rând pe rând pretențiile financiare ale creditorilor închipuiți. Un oarecare Béat Schmiéd pretinde că Mircea Ciobanu i-ar fi datorat patru milioane opt sute de mii de franci. Vine imediat întrebarea firească: deține vreo probă reală? Are „carte” (=document)? Apoi o interogație suplimentară: „a declarat domnul Schmiéd zecile de opere care nu-i aparțin și care se găsesc în posesia sa”? Alt ins, Marcel Mot, a sustras și ascuns la el acasă cinci sute patruzeci de lucrări fără a justifica vreodată modul în care și-a însușit aceste opere fără să le fi plătit.

Aminteam mai devreme „apelul creștin la dreptate” la care a recurs Ada-Michaela Ciobanu. Cine-l respinge? Parohia Catolică Sainte-Claire din comuna Saint-Sulpice refuză net plata celor două fresce mari de 30 m² și a celor patru vitralii realizate de Mircea Ciobanu în 1983. Cuvioșii părinți propun o soluție cinică: „Decoupez les murs!” Adaug aici o digresiune biografică. Plecând din Lausanne, oraș cu arhitectură proletară, despre care memorialista spune că poartă amprenta înșelăciunii, am vizitat capela respectivă. Frescele – extraordinare! – nu fuseseră „decupate”. Conștienți de valoarea lor, „bunii păstori” au înconjurat altarul cu un gard masiv de metal. Își apărau proprietatea pentru care nu plătiseră un franc!... Și lista lungă, lungă a creditorilor frauduloși, „proprietari fără niciun drept”, cuprinde avocați, consilieri financiari, oameni de afaceri, *maîtres* (e titlul pe care-l exhibă mulți): Basant Mistra, Pierre Deslea, Jean Paul Uldry, Jurgin Hein, Gilles Zermatten, Jean-Charles Chamay ș.a. O cercetare la domiciliile lor, însoțită de o solicitare a actelor de proprietate, ar fi do-

vedit nulitatea pretențiilor acestora. Asta într-o țară normală, cu judecători onesti. În Elveția, nu! Străinul, dacă nu e bogat, e un paria. Tertipurii avocațești împiedică cercetarea la fața locului, iar rezultatul este că „niciun activ aparținând masei succesoriale nu se află în posesia persoanelor amintite mai sus”. Conștientă de nedreptatea pe care o prezidează, judecătoarea conchide sarcastic:

Arta în timp de război

Misiunea scriitorului în fața războiului Arta a jucat întotdeauna un rol deosebit în istoria omenirii, mai ales în vremuri de mare criză și conflict. Rolul indispensabil al artei în vremuri de război, misiunea scriitorului devine o sarcină complexă. Războaiele reprezintă cele mai grave excese ale violenței și distrugerii umane, dar tocmai în astfel de momente vocea scriitorului devine cu atât mai importantă. El documentează realitatea, oferă un punct de sprijin moral, dă îndrumări de rezistență și în multe cazuri nu numai pasiv ci și activ; să ne gândim doar la Georg Trakl în primul război sau în aceeași perioadă Octavian Goga, la intrarea României în război, se înrolează ca în simplul soldat pe frontul din Dobrogea, detașat apoi la Biroul de propagandă al armatei, unde editează, în refugiul de la Iași, ziarul *România Cântec fără țară*. Sven Hassel un scriitor remarcabil danez a scris romane despre Frontul de Est din al Doilea Război Mondial în timp ce în jur de 6000 de danezi din Germania s-au oferit să lupte ca voluntari împotriva Rusiei după invazia din 1941. Hassel intrase în armata germană înainte de război, ca ofițer de cabină pe vapoarele daneze. Arta nu este doar o oglindă a societății, ci și un instrument de modelare a acesteia. Scriitorii au responsabilitatea de a evidenția suferința și inumanitatea războiului, păstrând în același timp vie speranța pentru un viitor mai bun. Vezi și cartea lui Stefan Pascu - *Romania în anii celui de-al doilea război mondial* în 3 volume!

În contextul războiului rus de agresiune împotriva Ucrainei, rolul scriitorului devine și mai clar: el este vocea umanității într-o perioadă extrem de barbară. Scriitorul se apără împotriva forței de distrugere și se opune violenței prin cuvinte - cuvinte care vor rămâne pentru totdeauna în istorie.

Un aspect esențial al artei în timp de război este înregistrarea realității. Scriitorii documentează suferința, distrugerea, lupta pentru libertate, suveranitate și demnitate. În vremuri de război, când propaganda și cenzura denaturează întotdeauna adevărul, portretizarea cinstită și nealterată a evenimentelor este de neprețuit. Scriitorii și jurnaliștii sunt adesea cei care scot la lumină realitatea crudă, înregistrând mărturia ale victimelor, a soldaților și populației civile luminând dimensiunile psihologice, sociale și politice ale războiului. Acest rol este deosebit de clar în contextul războiului actual de agresiune a Rusiei împotriva Ucrainei, război condus de Vladimir Putin. În timp ce mass-media de stat rusă promovează o anumită narațiune, reportajele independente ale scriitorilor și jurnaliștilor sunt cruciale pentru dezvăluirea adevărului. Scriitorii ucraineni precum Serhiy Viktorovych Zhadan din Charkiv nu sunt însărcinați doar să documenteze nedreptatea, ci și

să arate chipul (in)uman al acestui război. Cuvintele lor devin arme de rezistență și o sursă de speranță pentru poporul lor. În germană ultima lui carte a fost tradusă 2022 sub titlul *Himmel über Charkiw. Nachrichten vom Überleben im Krieg* (Cer peste Harkiv. Știri de supraviețuire în război). La începutul lunii aprilie 2024 a anunțat că se va alătura în mod activ Batalionului Chartia al Gărzii Naționale Ucrainene.

În vremuri de cîmpe, distrugeri și haos, arta poate oferi o oarecare alinare, un mic refugiu într-un spațiu securizant. Le permite oamenilor să-și exprime temerile, furia și suferința și creează spații pentru durerea și procesarea colectivă. Acest aspect al artei este deosebit de relevant într-un război brutal și fără sens precum atacul rusesc asupra Ucrainei. Scriitorii au capacitatea de a inspira compasiune și solidaritate prin lucrările lor - atât în cadrul comunităților afectate de război, cât și dincolo de granițele naționale. Prin procesarea artistică a durerii războiului, scriitorul ajută la atenuarea traumei colective și contribuie la vindecarea psihologică a societății. Mai mult chiar, arta are sarcina de a servi drept busolă morală; scriitorii pun întrebări incomode, pun la îndoială structurile de putere și abordează implicațiile etice ale războiului și violenței. Ele ne amintesc că războaiele nu produc doar pagube materiale, ci lasă și răni morale adânci. În cazul războiului din Ucraina, mulți scriitori au subliniat că acest conflict nu este doar o luptă geopolitică pentru putere, ci și o luptă pentru valori fundamentale precum libertatea, democrația și dreptul la autodeterminare. Misiunea scriitorului, în acest context, este să apere aceste valori în

timp ce denunță atrocitățile războiului. El reamintește lumii - ceea ce lumea uită mereu - că consecințele violenței și opresiunii ajung cu mult dincolo de câmpul de luptă și au efecte profunde asupra societății globale.

Nu în cele din urmă, scriitura, arta în general, servește și ca mijloc de rezistență. Scriitorii se apără împotriva nedreptății punând în fața puterii arme-

lor puterea cuvintelor. De-a lungul istoriei - dacă e să ne amintim bine - au existat exemple de scriitori care și-au ridicat cu deosebit curaj vocea în vremuri de opresiune - de la dizidenții Uniunii Sovietice până la scriitorii care își riscuiau libertatea de a spune adevărul în Ucraina și Rusia astăzi. În situația actuală dintre Rusia și Ucraina, scriitorii și artiștii ruși independenți sunt în primul rând cei care se opun regimului lui Vladimir Putin și denunță războiul. Ei își folosesc arta pentru a rezista și a se apăra împotriva propagandei oficiale care încearcă să justifice războiul chiar, după cum bine știm, cu riscul libertății și a vieții. Scriitorii ucraineni demonstrează prin lucrările lor că țara și cultura lor nu pier și nu vor pieri nici în cele mai întunecate ore. Acest lucru ni-l demonstrează istoria de la începuturile ei!

→ „Ce vreți, doamnă Ciobanu. Justiția nu este întotdeauna dreaptă!”. Concluzie cu valoarea unui epitaf pe mormântul justiției mult lăudate!

Pierzând procesul, Ada-Michaela Ciobanu găsește în sine destulă putere pentru a creiona procesiunea carnavalescă a impostorilor. Esențializate, caricaturale, fără prisos de vorbe, portretele schițate de ea pun accentul pe detaliul fizionomic caracterizant, pe gestul ce definește o psihologie. Nu știu dacă Ada-Michaela Ciobanu s-a aplecat vreodată asupra unor reproduceri după desenele lui Cham, Daumier și Doré, dar ea are, ca și aceștia, o înclinație naturală spre caricatură, ca rezumare rapidă, sintetică, a unui caracter. Prin natura lucrurilor, beneficiază de atenție suplimentară clanul judiciar, pus sub lupă cu înclinații de zoomorf din stirpea lui Cham. Moralistul Daumier propunea insistent siluete de avocați și judecători în *Les Gens de Justice* și *Le Ventre Législatif*. Modelul pare preluat în *Nouă milioane de franci elvețieni*. Defilează în fața cititorului o faună umană epuizată, în regres spre regnul animalier, practic o haită plecată la vânătoarea rituală, chiar dacă puterile în scădere nu servesc satisfăcător instinctele de răpitor. Procedura judiciară seamănă cu atacul în haită, apropierea de „pradă” e lentă, cu precauții, cu amânări succesive ale saltului final. Judecători, avocați, grefieri, notari se schimbă, se înlocuiesc, cedează ștabela, temporizează, ies la pensie, fac tot ce pot pentru ca răul să triumfe, iar dreptatea să fie imposibilă.

Privit cu ochi de femeie, decrepitudinile judecător Jean-Firmin Bodmer are alura unui personaj din fiziologiile secolului romantic atras de erorile naturii, deformațiile și ticurile marionetelor umane. Un tartor ramolit, de-o ignoranță și răutate supreme, e judecătorul Jean-Firmin Bodmer. El este cel care a ținut ani în șir „sub sever control” cele douăzeci și șase de dosare depuse în 1992 de avocata succesiunii pentru simplul motiv că, în ochii lui, Mircea Ciobanu nu era decât un *voyou*, un derbedeu străin, un paria care a îndrăznit să se măsoare cu niște „respectabili domni” care-l escrocău. Iată cum îl introduce în acțiune Ada-Michaela Ciobanu: „Judecătorul Bodmer poartă niște șosete largi de un maron decolorat devenit aproape gri. Pantaloni din stofă uzată sunt susținuți de o pereche de bretele vechi, înguste și spălăcite, prinse neglijent de betelie. În fond, fără acest accesoriu ușor desuet, oricine s-ar uita la corpul lui filiform și uscățiv ar avea impresia că membrele lui n-ar mai putea fi ținute laolaltă și s-ar împrăști sub forța gravitației. [...] și mie mi-a surâs astăzi, dezvelind o gură mare, susținută de o proteză uriașă care te duce inevitabil cu gândul la dinții unei cămile obosite de traversarea deșertului nemilos. Calviția pronunțată și petele maronii, cuibărite printre ridurile adânci, vorbesc singure despre vârsta judecătorului”. Acest schelet ambulat, un fel de Ratapoil în stil Daumier, e cel care a dat în bloc, în octombrie 1996, deciziile care au condamnat 2000 de opere ale lui Mircea Ciobanu să stea ascunse de lumina galeriilor de artă sau a muzeelor... Avocatul Dimitroff, indolent și balcanic precum îl indică numele, e „ghicit” tot printr-un detaliu fizionomic: „Tot încercând să definesc personajul de lângă mine, privirea mi s-a oprit pe smocul de fire dese de păr ce-i astupa intrarea în urechea stângă”. De la fiziologie la caracterologie nu-i decât un pas: „Surprinsă de neglijența lui am mai găsit pe loc un argument care îmi confirma bănuiala privitoare la dosarele succesiunii: delăsarea fusese mai puternică decât rigoarea”. Lumea justiției elvețiene e un continuu coșmar, un univers infernal în care demonii suferă de lene, dar nu-și uită interesele. Până și un aprod ponosit,

Elan Winkel, are o alură demoniacă. Șirul pretențiilor lui financiare pe care le formulează cu o voce stinsă crește geometric.

Menționam la începutul acestor notații trimiterea la New York de către Mircea Ciobanu a 34 de cutii mari conținând operele selectate pentru expoziția de la galeria Nelson Rockefeller Collection. Toate păreau să fi dispărut fără urmă pe teritoriul american. Marea noutate pe care o aduce Ada-Michaela Ciobanu în noul său volum de memorii este că operele artistului s-ar fi întors totuși acasă, adică în țara în care au fost create. În vara lui 1998, la aproape opt ani de la moartea artistului, doi „prieteni” ai acestuia, Gilles M. și Gilbert Z., afaceriști specializați în tranzacții imobiliare, îi dau memorialistei o știre-bombă: operele, până atunci pierdute, s-ar afla în zona *porto-franco* din Martigny. Dialogul lapidar cu cei doi „investitori” pare desprins dintr-un film cu mafioți:

„Unde este Socrate?”

„Într-un container.”

Unde este *Le Sage du Crépuscule*? Unde sunt basoreliefurile, unde este *Le Cavalier du Départ*, unde sunt celelalte sculpturi?

„În alte containere”.

Finalul nu e deloc fericit. Afacerea pe care o propun cei doi escroci văduvei este colosală: ei vor contacta toate persoanele deținătoare ale operelor lui Mircea Ciobanu, le vor fotografia pe clișee *ektachrome* în vederea reproducerii lor în albume separate, nu înainte de a cere posesorilor lucrărilor câte 500 de franci pentru fiecare tablou. Ceea ce oferă cei doi șnapani moștenitoarelor de drept e de o meschinărie stupefiantă: „Vă propun să primiți 2% din prețul cu care se va vinde fiecare catalog, preț care nu va fi mai mic de o sută douăzeci de franci”. Adică: 2,4 franci. Jaful secolului se repetă, Mircea Ciobanu era jefuit a doua oară!

Aceasta e povestea, acesta e „târgul”, bineînțeles respins cu indignare! Ada-Michaela Ciobanu nu a acceptat ticăloasa ofertă! Anii trec și vor trece în continuare fără ca operele lui Mircea Ciobanu să vadă lumina zilei. În „pitorescul și liniștitul oraș Geneva”, în „atmosfera sa aseptică și strict reglementată”, dreptatea n-are nicio șansă, jocurile fiind făcute de o *gașcă* de pungași (ce bine definește cuvântul românesc această adunătură!) pe care îi ține în viață doar goana după bani. Spre onoarea urmașilor lui Wilhelm Tell, în Elveția mai nasc oameni, ca să folosesc vechea vorbă a cronicarului moldav. Unii sunt aristocrați cu maniere impecabile, precum contele Jan, care găsește cuvintele potrivite pentru prestația „oamenilor de drept” din țara cantoanelor: *Vous n'êtes pas qu'une band de salopards!* (Sunteți o bandă de pușlamale!). Alții sunt ziaristi (deci, colegi de meserie ai Adei-Michaela Ciobanu), precum Isabelle Falconnier, promotora unui proiect de reformă a codului penal, calificând drept „crimă împotriva artei” fapta celor care ascund în „seifuri uriașe” opere ce fac parte din patrimoniul artistic al umanității.

Poate că într-o lume în care armele nu vor avea un glas mai puternic decât muzele (artele), legiuitorii mai corecți și mai influenți decât cei care au legiferat furtul operei lui Mircea Ciobanu vor reforma justiția și vor face dreptate nu numai extraordinarului artist român, ci tuturor confratilor săi confiscați de o plutocrație egoistă! Un început a fost făcut. *Scriitorul* (cu scânteieri de genialitate) Mircea Ciobanu s-a întors din exil prin elegantul volum *Inițieri și iluminări*, apărut în 2018 la Editura „Curtea Veche”. Mai devreme sau mai târziu, cred totuși că mai devreme, opera excepționalului artist Mircea Ciobanu va reveni în muzee și galerii.

Virgil DIACONU

Poesis

Până și eu, în ultima vreme, am ajuns un ciripit

Ai sâni mici...

Ai sâni mici.
Două vrăbii care ciripesc,
din când în când, de foame.

Prin trupul tău se vede până la ziua din-
tâi,
când Domnul a vrut să despartă cerurile
de pământ
și lumina de întuneric. Și nu a reușit...

Dovadă că nu a reușit este chiar sufletul
tău,
jumătate lumină, jumătate întuneric.
Probabil că Domnul a vrut să îmi dea de
înțelese
că nu îmi va fi prea ușor cu tine
și că tot ce câștig în șapte nopți de dra-
goste
s-ar putea să pierd într-o singură zi.
Așa se joacă cu mine sâni mici,
încă de la începuturi...

Copacul sub care stau este plin de ciripi-
tul vrăbiilor.
Sau poate că sunt doar cuvintele tale re-
pezi,
poate că este doar clinchetul râsului tău,
care deja mi-a luat mințile...

Până și eu, în ultima vreme, am ajuns un
ciripit...
Și probabil că noi ne vom ciripi tot timpul
de aici înainte...

8 iulie 2023

Nimeni nu este singur...

Iubesc lucrurile care renasc în fiecare zi.
Aerul rece al dimineții, forfota străzii.
Fata cu părul roșu, azi într-o altă corolă,
care se strecoară printre bătaile repezi
ale inimii mele.
Firește, ea nici nu știe că a trecut pe lân-
gă mine,
numai eu îi ating în secret lumina, aura,
numai eu respir aerul pe care ea îl bate
cu aripile,
încercând să se ridice...
Încă mă izbește frumusețea ei, nepă-
mânteana,
imperiala și fragila ei frumusețe.
De fapt, eu port toată ziua cu mine stră-
lucirea ei,
mintea mea a rămas hermafrodită,
de parcă aș fi jumătate bărbat, jumătate

femeie,
ca în Cartea Cărților, când Domnul încă
nu despărțise
lumina de întuneric, când Domnul
încă nu o eliberase pe femeia cu părul
roșu
din pieptul meu... Din inima, din
îmbrățișarea mea.

Dar lucrurile nu s-au oprit aici,
pentru că cineva ne-a rupt în două
ca pe o pâine, iar ea este acum
de cealaltă parte a singurătății mele.
Ea locuiește acum în alt trup,
ea are alte mâini, alte visuri,
nici surâsul, nici lacrima nu le mai
împărțim...
Iar eu va trebui să învăț că ea este o *altă*
ființă.

Și totuși, uneori o simt în preajmă,
deși nu e nimeni în preajmă...
Alteori, mă prinde în plasa privirilor ei.
Ea iese singură din corola rochiei și
atunci
nu suntem altceva decât îmbrățișarea de
la începuturi.
Nici Domnul nu ne mai deosebește pe
unul de altul.
Desigur, El nu a reușit să despartă prea
bine
lumina, de întuneric, trupul tău, de mâi-
nile mele.
Desigur, ruperea noastră în două nu a
fost perfectă,
pentru că noi am rămas, de fapt, în
aceeași îmbrățișare,
în același câmp magnetic, în aceeași
aură...

Sau poate că așa a vrut Domnul,
poate că marea Lui creație este chiar
îmbrățișarea,
iar nu ruperea ei!
Uneori, cred că tot El ne-a dat aceste
aripi nevăzute,
ca să trecem mai repede strada unul spre
altul.
Nimeni nu este singur, a spus Domnul,
deși eu deja te luasem în brațe cu o mie
de brațe.

Pitești, 20 decembrie 2023

Androgin

Eu alerg toată ziua după un petic de
liniște,
după femeia cu părul roșu,

care îmi trimite întotdeauna mesaje
albastre,
din care nu înțeleg altceva decât vuietul
oceanului.

Ea este *Tratatul despre fericire*,
pe care Domnul l-a scris, cu mâna Lui,
cu visurile Lui...

În acest tratat suntem îmbrățișați
până-n plăsele,
pentru că Domnul încă nu a reușit să
despartă
apele de uscat...
Și a fost seară și a fost dimineață. Ziua a
șasea.

Ea este *Tratatul despre fericire*,
pe care Domnul l-a scris, cu mâna Lui,
cu visurile Lui făcute țândări...

Desigur, Domnul nu a reușit să despartă
trupul tău,
din îmbrățișarea mea cu o mie de brațe.
Tocmai de aceea lumea a rămas
amestecată,
cerul mai ține și acum marea în brațe.

Îmbrățișarea noastră este albastră...

Locuiesc într-un crin

Înspre tine duc mai multe cărări:
degetele lungi și de culoarea lămâii,
sâni abia treziți din somn. Și cearșafurile
pe care le-ai involburat toată noaptea.

*Eu locuiesc într-un crin și tu ești crinul
acela.*

Celulele mele te iau în brațe cu o mie de
brațe.

Foamea mea este de carne tânără,
îmbrățișările mele sunt carnivore!

De când te-am luat în brațe am dat în
mintea crinilor.

Doamne, mi-a căzut la pat o rază!

Nici nu mai știu dacă voi coborî din
această îmbrățișare,
din crinul care mă ține în brațe cu o mie
de brațe.

Eu locuiesc într-un crin și tu ești crinul acela.

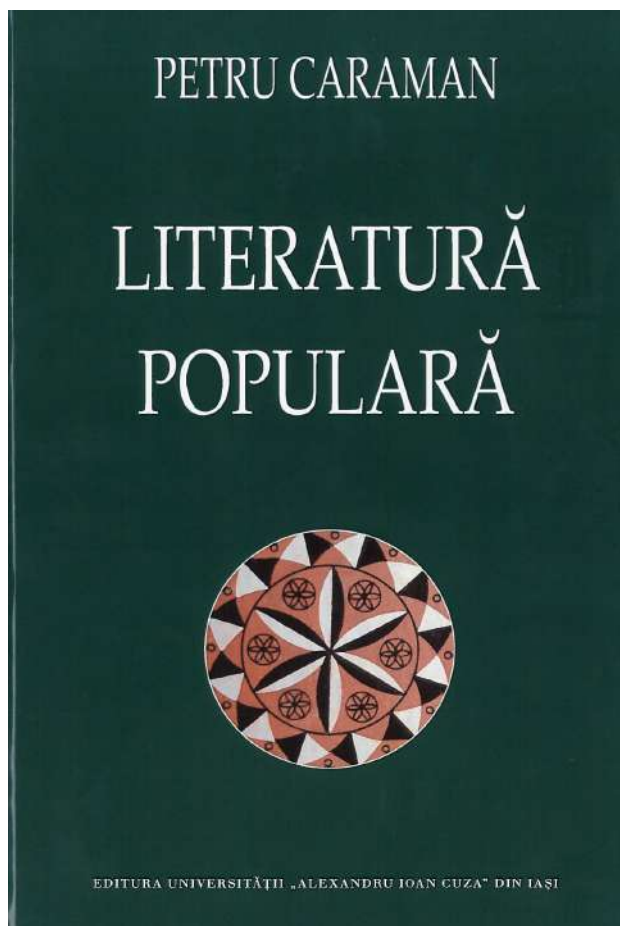
Petru Caraman și literatura populară

Și-s trimis de Dumnezeu
Pământul să i-l măsoare,
Pământul cu umbletu
Și cerul cu cugetu.
(Colindă, *Măsurarea pământului*, II, 24, p. 388)

A începe să notezi, când abia ai vârsta elevului de liceu, ceea ce auzi cântat, povestit sau spus de consătenii tăi înseamnă nu doar a da glas iubirii pentru pământul care a dat naștere acestor creații, dar și a întrezări lumina unui destin propriu pe care ai a-l împlini. Asta i s-a întâmplat lui Petru Caraman care, într-un sat din Virlezii Covurluiului din zona Galațiului, se ridica la viață și la lumina cărții în anii de început ai secolului XX pentru a deveni deja o mare certitudine în folcloristica și știința etnologică românească la sfârșitul primului sfert al aceluiași secol. Ceea ce reține atenția în devenirea savantului este, în primul rând, voința de a depăși, încă de la început, orice fel de amatorism în tot ceea ce întreprinde, purtat de o mare pasiune a cercetării, dar și de voința de a găsi cea mai adecvată și riguroasă metodă de abordare a obiectului studiat. Observând cu atenție întâlnirea lui, pe viu sau în slova cărții, cu atîția specialiști ai vremii, nu ai cum să nu observi știința de a discerne rapid ceea ce are de învățat de la fiecare și de a-și construi, cu recunoștința cuvenită, pe baza acestor acumulări, propria metodă de lucru și propriul drum în domeniul în care urmează să se afirme ca inegalabil specialist. Tot întru aceasta, adolescentul și tînărul studios cutreieră toate regiunile locuite de români, pășind mult dincolo de hotarele țării, pregătind temeiul pe care se va ridica domeniul în care va excela: comparativismul. În sfârșit, corespondența cu oamenii de știință ai timpului, cu familia și cu prietenii, caietele de note rămase în arhiva savantului, articolele publicate în revista școlii sau în alte reviste, lucrarea de licență, comunicările și lectiile ținute în primii ani cu diverse ocazii ne dezvăluie constant faptul că el nu intenționează să rămână un simplu culegător de folclor, deși, la ora aceea, gestul de a aduna comori de frumusețe și de înțelepciune amenințate de iminentă dispariție nu era deloc lipsit de importanță științifică. Înregistrîndu-le cu strictețe și transcriind-le cu atenție pentru a le păstra parfumul local, Petru Caraman proiectează aceste comori, alături de multele mărturii de cultură materială a românilor, într-un orizont de valorificare și interpretare care are a vorbi despre o identitate de neam, o concepție de viață, o devenire istorică și o înțelegere a frumosului și binelui care, înainte de a fi căutate în creația cultă, se cuvine a fi descifrate în apa limpede a creației folclorice.

Avea în această credință, păstrată ferm de-a lungul vieții, un sprijin de autoritate în trei piscuri de gândire și de creație ale românilor de la care nu și-a luat privirea niciodată: Eminescu, Hașdeu și Iorga. De asemenea, impulsuri deloc neglijabile îi vor fi venit dinspre atmosfera generală creată în știința românească a vremii, interesată de geneza poporului român, de preistoria și istoria antică, de contextul larg istoric și cultural în care s-au plămădit psihologia, sufletul, precum și cultura materială și spirituală a acestor locuri. O privire, fie și superficială asupra a ceea ce s-a publicat în anii formării lui Petru Caraman, ca și în perioada maturității lui creatoare, relevă o bogăție parcă nemăintîlnită în cultura noastră de titluri privitoare la domeniile amintite, unele de o valoare și importanță covârșitoare. Amintim aici doar cărțile și studiile publicate de Vasile Pîrvan (*Getică*, 1926, *Dacia. Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-dunărene*, 1937), C. Rădulescu Motru (*Sufletul neamului nostru*, 1910, 1937), D. Gusti (*Enciclopedia României*, I-IV, 1938). Nu mai puțin, au contat pentru tînărul studios periodicele și cărțile dedicate

strict domeniului către care se îndrepta interesul lui arzător. Între acestea, cum o atestă citările din propriile lucrări, un loc deosebit îl ocupă cărțile semnate de S. Florea Marian (*Poezii populare române*, 1873-1875), de Moses Gaster (*Poezia populară română*, 1883), de N. Densușianu (*Vechi cîntece și tradiții populare românești*, 1893-1897) sau de Tudor Pămfile (*Cîntece de țară*, 1913, *Sărbătorile la români*.

Crăciunul, 1914, ori de Lazăr Șăineanu, *Basmelor române (în comparație cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor românilor)*, 1895) sau de Dumitru Caracostea, *Poezia tradițională română, II, Balada poporană și doina*, 1969). Astfel de lucrări îi ofereau nu doar modele de strîngere de material pe teren, dar și îndemnul de a completa fișierul creațiilor de deosebită valoare, fie frecventînd alte spații de investigație, fie sporind, cu propriile descoperiri pe teren sau prin chestionare alcătuite pentru colaboratori din diferite zone ale țării, tezaurul deja înregistrat de înaintași. Așa s-a născut bogata colecție de literatură populară rămasă nepublicată mult timp în arhiva profesorului ieșean.

E sigur că tînărul învățăcel a simțit pulsînd în cîntecele, colindele și poveștile pe care le auzea sau care-i parveneau prin colaboratori nu doar mărturii ale unei existențe aici și acum, dar și semne ale unor realități cufundate adînc în timp și în subconștientul colectiv care racordează populația acestor meleaguri la o eternă umanitate. În aceste coordonate se înscrie cartea lui *Literatură populară*, apărută în vara anului 2024 la Editura Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Volumul masiv de 744 de pagini, format A4 (conținînd 915 texte folclorice), tipărit în condiții grafice și de tehnoredactare impecabile, așa cum ne-a obișnuit editura, este ediția a II-a a cărții cu titlu omonim, publicată în 1982 de I.H. Ciubotaru, în „Caietele Arhivei de Folclor”, III. Versiune reorganizată și substanțial îmbogățită, în redacția cunoscuților etnologi și folcloriști acad. I.H. Ciubotaru și Silvia Ciubotaru, cu o inspirație, plină de interpretări originale și minutios documentată. Introducere semnată de I.H. Ciubotaru, cu un aparat critic bogat și atent alcătuit (Note, Indice de refrenă, Indice de culegători, Indice de subiecți

chestionați, Indice de localități, Indice tematic, Anexă), prezenta apariție se prezintă ca o ediție critică de tinută. Impresia de rigoare și de ținută științifică impecabilă este întărită, în plus, atît de organizarea ca atare a Corpusului de texte (Partea întâi: A. Culegeri efectuate de Petru Caraman (3-356); B. Culegeri efectuate de colaboratori (357-646)), cît și de clasificarea colindelor, a baladelor și a basmelor în funcție de tipologiile existente sau de ordonarea cîntecelor epice conform Indicelui tematic și bibliografic publicat de Al.C. Amzulescu în 1964 și adoptat de redactorii cărții. Aceștia n-au ezitat să introducă în Anexă cîteva chestionare folclorice întocmite de profesorul ieșean (asupra colindatului, cu Răzbunarea colindătorilor, asupra înmormîntării tinerilor necăsătoriți și asupra onomasticii), însoțite de o Schiță sumară a planului de activitate, elaborată de acesta la 25 iulie 1946 în calitate de Director al Secției de Etnografie și Folclor din cadrul Institutului de studii și cercetări balcanice. Toate acestea înlesnesc deplasarea atenției cititorului în materialul divers pe care-l cuprinde masivul volum, trimițîndu-l spre marile teme ale literaturii noastre populare, ca și spre esența problematicii pe care a abordat-o ilustrul ei culegător în impresionanta lui bibliografie, prezentată și ea pe scurt în carte.

Petru Caraman a crezut în puterea de teaurizare a cuvîntului, așa cum a crezut în memoria lemnului, a pietrei, a ceramicii sau a metalului ca păstrătoare ale unor mesaje ce vin de la cele văzute, dar și de la cele nevăzute. El a descifrat în toate acestea mesaje care vorbesc limba lor și limbajul sufletului, minții și imaginației umane întru afirmarea unei individualități, precum și a unei esențe ce ține de general uman. De aceea, în discursul său analitic, el pune să dialogheze toate aceste limbaje care se completează și-și dau replica într-o sferă semantică în care se îngemănează sensuri ale realității cotidiene și istorice cu sensuri mitice, magice, cultive, sapiențiale, artistice și pur imaginative. Și unde altundeva decît în literatura populară se manifestă mai pregnant acest miracol al întîlnirii limbilor pe care Petru Caraman ține să-l înregistreze în mii de pagini de caiet, dar și să-l comenteze în lucrări esențiale pentru cultura noastră?

Citind colecția caramaniană din acest volum (văduvită, cum ne previne acad. I.H. Ciubotaru, de o bună parte a ei de vicisitudinile istoriei) rămii uimit de bogăția de forme pe care au putut-o lua un motiv sau altul ori un subiect sau altul, mai ales în cîntecele, în baladele și în colindele atît de generos reprezentate în corpusul ei. Dar mai ales, te surprinde, pur și simplu lăsîndu-te fără grai, frumusețea și perfecțiunea compozițională și imagistică a unor cîntece, balade sau colinde, slefuite îndelung de interpretii lor sau izvodite, din capul locului, în deplina lor perfecțiune de un creator anonim genial. Între acestea: mare parte din cîntecele de înstrăinare, înregistrate la secțiunea II. Cîntece propriu-zise, Brumărelul, Tudor dobrogean, Fața blestemată-pasăre pribeagă, Voinicul adormit, Gerul, Kira Kiralina, II, Toma Alimoș II, Miorița III sau Mesterul Manole IV (din colecția V. Balade a profesorului), sau Judecata florilor, Măsurarea pământului, Furarea astrelor, Colo sus (De moartă), Plugul, mai multe variante la tema Leagăn de mătase sau la Trandafirul neînflorit, culese de colaboratori și înregistrate la 1. Folclorul obiceiurilor calendaristice, Colinde. Urmărind cu atenție variantele temelor și zona unde au fost ele culese, nu ai cum să nu remarci diferențe ce țin de o anume sensibilitate a locuitorilor locurilor respective, de o percepție aparte a frumosului, de o știință specifică a creației esteticului, nu de puține ori, atingînd un rafinament greu de închipuit la un creator popular. Impresia aceasta o lasă creațiile populare culese în zona Vrancei sau

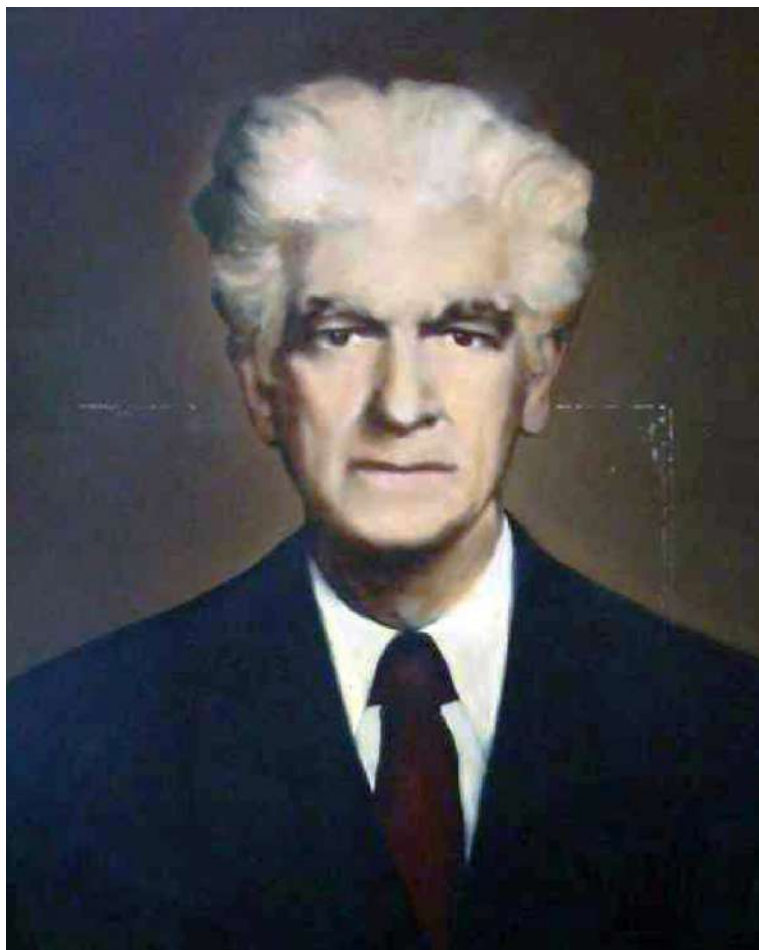
→ a Argesului, în timp ce aplecarea spre ludic, umorul, dar și dispoziția războinică par a predomină, cu deosebire, în creațiile venind din Moldova de Sus și cea centrală. E o impresie întărită și de creațiile plastice din splendidele cărți, publicate în 2024 la Editura Universității din Iași, *Ouăle de paști la români*, semnată de acad. I.H.Ciubotaru și *Țesături și broderii decorative din Moldova*, autori Silvia Ciubotaru și I.H.Ciubotaru.

Parcurgînd de la un capăt la celălalt Corpusul de texte al cărții de care ne ocupăm, ești pus în fața unui tablou complet și viu colorat al vieții ruralilor acestui pămînt, punctat de trei momente esențiale: nașterea, căsătoria, moartea, toate guvernate de stele, de lună și de soare. Particularizat în detalii ale vieții plugarilor, ale păstorilor și, uneori, ale pescarilor, mai puțin ale vieții cetăților și curților domnești, tabloul respectiv este alcătuit din scene pline de cuminenție, de delicatețe și de elanuri ale inimii, în care citim dragostea și respectul pentru părinți, rîvna în muncă, o rară comuniune cu natura și cu satul, momente faste ale îndrăgostirii, iubirii și petrecerii. Un adevărat răsfaț în „leagăn de mătase” sau în „patul mîndru” al tinerilor însurăței se instalează în răgazul lăsat de muncile grele de zi cu zi de la cîmp, de la stîni sau din gospodărie. Un răgaz în care le vedem pe tinerele fete, pe neveste sau pe „mama bătrînă” cu furca în briu, pe logodnice torcînd, țesînd la război sau brodînd și cosînd, pe ciobănei cîntînd din fluier și îngînîndu-se cu cîntecul păsărilor întru iubire și măsurarea timpului. Tot așa îi regăsim pe rurali în tablourile lui Nicolaie Grigoresc proiectați pe albastrul nesfirșit al cerului într-o atmosferă meditativă, oarecum hieratică, plină de poezie, cufundată în ea însăși dar și transmițînd presimțirea unei lumi de dincolo de ceea ce se vede și se aude.

Cînd și cînd, din rama tabloului țînesc figuri de voinici, de haiduci, de feți frumoși sau de monștri nemaivăzuți care sfîșie timpul și spațiul organizat și echilibrat de adîncuri meditative, de datini și tradiții pentru a inaugura un spațiu străin, neverosimil, în care se instalează un timp care bate în ritmul luptei, al faptei sîngeroase și al curajului neobișnuit, un timp al năzuinței spre imposibil sau al legii dreptății care altfel nu are cum să se împlinească. Narativul basmelor, al baladelor sau al cîntecelor de haiducie cunoaște, în aceste cazuri, salturi incredibile dinspre realul de fiecare zi spre fantastic, dinspre o realitate a bunei cuviințe și a statorniciei în gesturi și credința spre o realitate imaginată, uneori, în afara tuturor legilor care guvernează lucrurile și gîndirea umană, în care orice este posibil și supranaturalul devine familiar. Chiar dacă imaginația, lăsată liberă, scapată din chingile rațiunii, se deplasează prin salturi fabuloase, eroii trebuie să facă eforturi pentru a birui împotrivrile realului, pentru a poseda bogății sau pentru a fi totdeauna puternici și tineri. Și se-ntîmplă astfel de lunecări rapide din real în fantastic și paradoxal nu numai cu eroi extraordinari, dar și cu obiecte care, brusc, din condiția lor de obiecte ce stau la-ndemîna omului și-l servesc de minune trec în alt regim cu totul impropriu lor. În acest sens, cu totul surprinzătoare este prezența imaginii morii de la paginile 533 și 538, din Plugul sau din Plugușoru, al cărei comportament uman, inserat în relatarea amănunțită și realistă a ocupațiilor normale de arat, semănat, strîngerea recoltei, treierat și cernut, depășește intențiile ludicului pur și simplu. Aceeași breșă în firesc o realizează muntele care naște un voinic, zidul care refuză să se ridice atîta timp cît nu primește jertfa ce i se cuvine sau suita de animale, „năzdrăvane” cum le spune poporul, (oi, cai, ciute sau ciini) și păsări ce prorocesc, atestînd o cunoaștere depășind cunoașterea propriu-zisă și participarea plenară a omului la o viață de dincolo de sinele lui conștient, pe care o presimte și o vede în vise și în care intră, după moarte, în modul cel mai normal.

Acest fapt explică, poate, de ce cîteva texte înregistrate de colecția de față de literatură populară au incluse în corpul lor secvențe destul de întinse de factură sapiențială, care privesc nu doar facerea lumii, a cerului și a pămîntului sau apariția lui Adam și a Evei, în mare parte datorate surselor de literatură religioasă, dar și rosturi misterioase ale prezenței omului pe pămînt, ale relației lui cu focul, cu pămîntul, cu apa și cu cerul, toate întrezărite în experiența de viață și în meditația lui asupra miracolului acestei experiențe. Esența acestei înțelegeri este exprimată în superbul text *Măsurarea pămîntului* de la pagina 388, din care am ales motto-ul pentru comentariul nostru, secundat de cîteva *Cîntece* așezate de editori la categoria *meditative*, dar și de unele fragmente de balade și colinde, cum ar fi fragmentul din textul *Părinte cu trei feciori, fiecare avînd o meserie diferită*, V. de la pagina 46 unde citim: „Tot stau, Doamne, să te-ntreb/Cînd e capul veacului,/Sfirșitul pămîntului, Obrijania cerului”.

Consensual cu îndemnul lui Vasile Pîrvan că „luminarea națiunii” se cuvine a fi făcută „prin opera de cunoaștere de noi înșine înăutru”, Petru Caraman vă cerceta și descifra condițiile în care anumite experiențe umane și un ethos specific s-au putut închea și transmite ca atare în texte exemplare de-a lungul timpului și în zone diferite ale romănității. Între acestea, instinctul de autoorientare și spiritul critic, sentimentul naturii, conceptul frumuseții, dreptății sau libertății și expresia lor în tradiția autohtonă, sentimentul morții, trăirea în sacru și profan, în timp și în istorie etc. Socotînd că

metoda comparativă în cercetarea culturii populare este, și ea, calea prin care „se poate ajunge la o viziune obiectivă adică științifică despre colectivitatea noastră etnică, altfel spus, despre noi înșine”, ilustrul etnolog va fi interesat de timpuriu de forța de captare, dar și de iradiere, a acestor texte în raport cu o exterioritate nu doar geografică, dar și istorică și etnică. Și își manifestă acest interes foarte devreme, în 1918, cînd concepe lucrarea *Poezia populară lituaniană în comparație cu cea românească și*, în 1923, cînd la examenul de capacitate se prezintă cu tema *Răspîndirea poeziei populare*. O rațiune nu mai puțin importantă pentru care recurge la metoda comparativă este dorința de a dovedi că nu numai „românul e născut poet”, că oamenii de pretutindeni sunt înzestrați cu har poetic despre a cărui originalitate sunt chemați să-și spună părerea etnologii, folcloristicii, filozofii, psihologii, lingviștii de pretutindeni. În modul cel mai firesc, formele de litera-

tură populară din care deține cele mai multe mostre și care-l interesează cel mai mult îi vor prileji un efort comparativ pe măsură. Este vorba de balade și de colinde, despre ultimele, în 1921, Petru Caraman scriind deja un studiu de optzeci de pagini care anunța o continuare magistrală ce nu întîrzie să se concretizeze. Din 1925, în Polonia, sub îndrumarea unor iluștri specialiști, începe pregătirea tezei sale de doctorat *Datina colindatului la slavi și la români* (însușind 630 de pagini), susținută cu brio în 1928 și publicată în limba polonă în 1933. În redacția Silviei Ciubotaru, această primă mare carte a savantului va apare în limba română în 1983, sub titlul *Colindatul la români și slavi și la alte popoare. Studiu de folclor comparat*. În perioada cercetării datinii colindatului, Petru Caraman adună material de teren și se gîndește la o temă absolut inedită pentru lumea științifică nu doar românească. Este vorba de obiceiul descolindatului pentru care va redacta extraordinarul studiu comparativ *Descolindatul în Orientul și sud-estul Europei. Studiu de folclor comparat*, un studiu întîns care pune la lucru o erudiție impresionantă, o capacitate de interpretare uimitoare, precum și cunoașterea a numeroase limbi – limbile clasice, limbile slave și balcanice, ca și principalele limbi romanice și germanice. Nu ne poate mira faptul că marele etnolog a ținut atît de mult să vadă editat în timpul vieții lui acest studiu complex care, după cîteva încercări eșuate de publicare făcute de el, va fi editat postum, în 1997, de I.H.Ciubotaru.

Apariția masivei cărți despre colindat (de 630 de pagini) în Polonia a însemnat nu doar afirmarea clară a tînărului cercetător ca eminent specialist în știința etnologică mondială, dar și inaugurarea unei perioade de creație științifică ce și-a menținut ritmul intens pînă la senectute, dăruind culturii noastre sute de studii și articole de etnologie și folclor, precum și numeroase cărți de referință. Dintr-o listă impresionantă de contribuții științifice caramaniene, alături de volumele deja amintite, să punem doar cîteva titluri care vorbesc de la sine: *De la instinctul de autoorientare la spiritul critic axat pe tradiția autohtonă, Pămînt și apă, Vechiul cîntec popular ucrainean despre Ștefan Voievod, Conceptul frumuseții umane reflectat în antroponimie la români și în sud-estul Europei, Legănatul-ca muncă și ritual- reflectat în folclorul artistic, mai ales la popoarele din Orientul și sud-estul Europei, Alegoria morții în poezia populară polonă și română, Contribuții la cronologizarea și geneza baladei populare la români, „Cîntecul nunului”. Din perspectiva originii, genezei și funcției sale. Contribuție comparativă la studiul epicii populare în versuri, Porțile monumentale ale României, Originea și geneza sorcovei etc.*

În pofida vicisitudinilor vieții și ale vîrstei, trebuie să ni-l închipuim pe savantul Petru Caraman fericit cînd, la 75 de ani, pornește, din nou, să cutreiere ținuturi românești pentru a completa materialul cu care avea să-și susțină, în ultimele lui lucrări, ideile legate de creația populară românească. Cu acest prilej, venerabilul învățat nu doar pășea pe urmele tinereții sale studioase, dar își și întregea opera pe care numai cu închipuirea o vedea așezată pe pagini de hîrtie tipărită. Închipuirii i-au dat contur de realitate mai mulți etnologi și folcloriști ce i-au urmat și pe care i-a format, între aceștia detașîndu-se Ovidiu Bîrlea, Iordan Datcu și Silvia Ciubotaru, dar și universitarul Petru Ursache care, în spirit caramanian, a profesat studiul etnologic folosînd din plin interdisciplinaritatea și proiecția acestuia în orizonturi largi ale cunoașterii. Dintre discipoli, cu deosebire se impune etnologul și etnograful I.H. Ciubotaru. Din ceea ce a reușit să publice autorul, dar și din tezaurul conținut de arhiva caramaniană, acesta a tipărit la editura Universității „Al.I.Cuza” din Iași 17 volume, cartea de față, al 18-lea volum, urmînd a încheia seria de opere complete Petru Caraman și a încununa efortul de o viață al învățacelui care avea de împlinit o datorie sacră față de magistrul său.

Lăcomia amăgirii

De la prefață la pretext: Cioran e minunat profesor de tehnică, știință și, mai ales, arta deslușirii de sine a eseului. Iscusit meșteșugit, măiestrit a-și afla substanța intimității cu omenescul aproape oriunde, în oricine și mai orice. Recristalizând ființa interpretului trecut prin eul celui citit, subțiat, apoi regăsit în transfigurare.

Prefața privilegiază pretextul, se leagă în punte pe care lectura apropie într-adevăr doi semeni ori, mai bine, trei. O profană manifestare de taină a treimii din lectura cioraniană: cel citit, cel ce scrie, cel care citește apoi. Acest din urmă, ținut de grava dilemă a dublei lecturi: oare chiar să-l cred pe intermediarul emfatic oarecum pe cuvânt, oricât ar fi el de spumos, jucăuș și obraznic?

Încă resimțim atmosfera filosofică sofisticată a vechii Grecii. Retorica, dialectica, metafizica se mai confruntă și aici. Iar doar paradoxul deschide, precum cazul troian, poarta de înțelesuri ce întocmesc cheia cetății. Fiind frumusețea Elenei tot o seducție, de turnuri retorice, cu vârful de lance al avangardei, abia bănuțată, aproape neștiută, din vicleanul dar grecesc.

Farsa paratextuală ce astfel ni se joacă e aceea că siguranța de sine a intermediarului ne trimite cu un fel de impertinență înapoi la textul primar. La scrisul și stilul la fel de (sau poate mai) emfatic, de infatuat și sigur de sine, al lui Maistre.

Dar cum poate frumusețea expresiei să scuze excesul oarecum euforic (dar nu neapărat peremptoriu) de rațiune divină în care se instalează ilustrul reacționar? E ușor de admis mecanismul causal complex al determinismului fizic cuplat cu libertatea agentului:

„În ordinea universală a lucrurilor, cea mai admirabilă este acțiunea ființelor libere sub mâna divină. Sclavi liberi, ele lucrează voluntar și necesar în același timp: fac cu adevărat ceea ce doresc, dar fără să poată tulbura planurile generale. În lucrările divine, bogățiile infinitului se dezvăluie până în cel mai mărunț element: puterea sa operează jucându-se în mâinile sale totul e moale, nimic nu-i rezistă; pentru ea totul este mijloc, chiar și obstacolul; iar neregulile generate de acțiunea agenților liberi se înscriu în ordinea generală.” (Joseph de Maistre, *Considerații despre Franța*, Antet, f.a., p. 3)

Deși am putea, la momentul de față, amenda idilismul acestei propuneri aducând în discuție și chiar suspecta oarece dezechilibrare a balanței: când omul își impune supremația cauzală prea amplu, parcă lumea merge din rău în mai rău.

Asistăm la depășirea deismului luminișt, pe care Maistre o modelează cu o perspectivă ce pregătește, din vreme (prin dinamica mizei cosmologice), viața dezvăluirii adoptată mai târziu de David Bohm în *Plenitudinea lumii și ordinea ei* (1980):

„Ne putem face o idee despre acțiunea ființelor libere în raport cu planurile creatorului dacă ne imaginăm un ceas ale cărui resorturi ar varia continuu ca forță, dimensiuni, formă și poziție, dar care totuși ar indica ora fără greșală.” (Joseph de Maistre, *ibid.*)

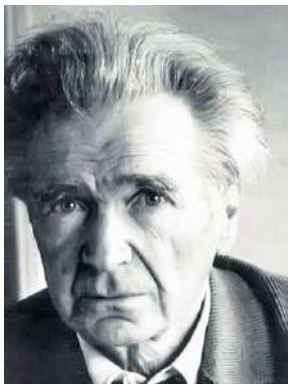
Extremismul acestei teodicee suspendă prea abrupt și nerealist manifestarea răului în lume, ignorând rafinamentul distrugător al principiului lui. Confundând atotputernicia remediei cu împăcarea în imanența efectului

distrugător. Pe când noi știm de la limba română că a *îngădui* e un verb ce diminuează gradual și semnificativ lipsa de nuanțe pe care o presupune simplul a *accepta*.

Deficitul acesta de discriminare a calificării etice îl aranjează pe radicalul prefațator al lui Maistre. O simpatie echivocă, implicată, pentru dualismul gnostic e favorabilă, fericită cu excesul cultivat de maestrul reacționar.

Răsturnarea de perspectivă și egoismul filtrării în cheie personală susțin admirația dedicată lui Maistre:

„Les religions se meurent faute de paradoxes: il le savait, ou le sentait, et, pour sauver le christianisme, il s'ingénia à y introduire un peu plus de piquant et un peu plus d'horreur. L'y aida son talent d'écrivain, beaucoup plus que sa piété, laquelle, de l'avis de Mme Swetchine qui le connut bien, manquait de toute chaleur.

Amoureux de l'expression corrosive, comment eût-il daigné remâcher les tournures flasques des prières?” (Cioran, *Essai sur la Pensée réactionnaire*, Fata morgana, Paris, 1977, p. 11)

Cum ar putea cineva cât de cât rațional, ori măcar rezonabil, să găsească în rugăciune turnura flască? Poate numai cel excedat de preaplînul de sine, egotistul în care cu greu mai pătrunde ceva ce-i încalcă flagrant limitele autodefinirii? Să fie, așadar, admirația aceasta, pe care mizează atâta Cioran, doar fals exercițiu al idolatriei de sine? Pare răspunsul corect, când ajungem să ne amintim preocuparea lui centrală pentru filosofia lirică. Ce își află în paroxistica excesului de sine unic cult plauzibil.

Palimpsestică geometrie în arabesc de lecturi și scrieri din prefața cioraniană glisează trecutul între energia clivajului și nostalgia contopirii. Așa învăț să scriu, încetul cu încetul, fără grabă, ca și cum m-aș citi sub gând obic, printr-o oglindă paralele, curgătoare și abia manierist încetoșate cu fumul uitării de unde-am plecat.

De la deznădejde la dezamăgire e drumul unei diluări până la dizolvarea credinței în secularizată autoamăgire. Pretext de reflecție densă asupra distanței dintre înșelătorie și iluzii.

Deja am ajuns că nici nu mai pornesc de la text, nici măcar în forma pretextului. Mai curând el se face destinație, „postext”, dar unul atât de impregnat în țesătura din mine încât mă păcălește pervers că aș fi chiar eu, ce înțeleg ori cât cred, nicidecum el.

Oare atât de minunată să-i fie amăgirea, manipulară? Stăpânirea pusă pe minte și inimă, că propria-mi memorie s-a pus intim, deși aproape străin, în slujba interesului lui? De text hotărât a porni mai departe, a trece prin mine ca un ecou ce-mi fixează drept țel ferm, nu forțat, însă clar, a-l da altcuiva în semn de forță a însemnătății. O amenințare febrilă și ispititoare ce vine din greutatea mesajului, dar și, măcar parțial, din senzația răni îndurerate de carnea sensului propriu.

Mica libertate a scrisului pe care o răsfrâng în evidențele faptului că o pot exercita pe hârtie chiar și fără de ochelari. Însă nu fără anii, zilele, clipele reamintirii lecturilor din cărți și din oameni întâlniți preț de măcar câteva „pagini”. Ce puțin mi se pare dintr-odată că mai știu acum despre un profesor plecat de curând dintre noi și de care m-am tot apropiat în arhipelagul scrisului și cititului mai bine de treizeci de ani!

Vesica piscis

„A nega corect, a avea îndoieli fondate, a crede cu adevărat” (Blaise Pascal)

„Neștiutoare firea omenească de cele ce vor să fie pe urmă”; în seceta din vara asta focurile au dansat peste păduri, satanice jocuri, de au spăriet gândul. Acareturile, instalațiile și lucrările făcute cândva, acum părăsite, dezafectate sau furate au adus fără opreliști pagube și nenorociri oamenilor necăjiți, blestemați să nu-și părăsească pământul lăsat moștenire din moși – strămoși; moldovenii au ca stea în religia lor *capul de bour* și stema păstorilor nomazi.

Î.P.S. Teodosie (că, sângele apă nu se face) a ieșit în câmpurile părjolite cu podoabele și sobor de preoți în odăjdii, cu mironosițele, precuvi-oase femei credincioase de la Portul Euxin să facă maslu, ca Cerul să-și deschidă porțile și ploile să răcorească, să stingă buzele arse ale țării. Dumnezeu, în marea Sa bună-tate, i-a ascultat glasul, dar acei ce zac pe capul neamului și vor mereu să fie în frunte, primii la toate nu se fac nici servitori, nici sclavi cum scrie Biblia și n-au pregătit calea apelor. Puhoaietele s-au tulburat, au adus mâl, mâl mult și mari neazuri.

N-ar fi de-o minune dacă Înaltul Prelat, cum este cunoscut ca un fel de *Gică* – *contra*, să fie chemat de cei ce *salvează România* muștrat și înscăunat Mitropolit al Ținutului Dobrogei și insulei Sacalin cu împrejurimile. Cerându-mi scuze (nu-i momentul să glumim), trebuie să recunoaștem superficialitatea cu care oficialitățile, întâi cele locale, au acționat și apoi pelerinajul după dezastru a unor politicieni setoși după popularitate și lacomi de aplauze zgomotoase, lustruindu-și așa imaginea printre năpăstuiții soartei în vederea apropiatelor alegeri parlamentare. Și nu-i greu de observat cum unele televiziuni și-au ales oamenii și le fac jocul. Des și prea des îl scot în față pe înțeleptul Petrov, să ne lumineze, să ne dea sfaturi cum să ne ferim de „regimuri trecute”.

În pragul anotimpului rece, casele oamenilor lipsite de bunuri de primă necesitate, alimente și medicamente au determinat Guvernul să intervină cu urgențe și măsuri dar pierderile nu vor fi acoperite și oamenii nu vor fi mulțumiți, „*fiecare știe a lui*”. Se vor găsi cărcotași în condițiile acestui an să profite de lacrimile necăjiților. Nu de vechituri, de pantofi de nuntă și costume de baie au nevoie sinistrații. Sunt situații în care glumele proaste sunt *insulte*. Nu e normal și nu da, nu face bine, exacerbarea tendențioasă a unor știri îndoielnice ce dezamăgesc și provoacă nedumeriri. *Vestitorii și stiriștii* care transmit „*bombe*”, cum și patronii urmăresc doar *viața lor comercială* în postul de televiziune patronat. Senini, surzătorii, luminoși și ageri, cu alese cuvinte în frazări literar – muzicale ei, șefii, și ele, *specialistele*, toți personalități de dicționare, ne comunică în *stirile „bombă”* evenimente de la noi și de aiurea cu interlopi *români* cu cefe ridate, în pantaloni trei sferturi, cu fuste lungi înflorate, posesori de macete și tacuri de biliard – hadarage, în ritmuri de manele, cum *propaghează* cultura în *vestul sălbatic* al Europei. Aici, la porțile orientului, lângă *bastionul păcii*, „*șoșotim*” în costum național cu icoane ortodoxe într-o *misiune specială* cu Bruxelles..., se vede treaba că trebuie să punem piciorul în prag și s-a găsit *femeia comisar*, aleasă prin sufragiu național; nu ne dezmințim, asta

vrea poporul, asta avem, *Panem et circenses*.

Odată aleși trai neneacă, ne dăm în spectacol. Nu interesează pe nimeni cine-s, ce sunt, pe cine reprezintă, ce doctrină au. Toți *salvează România!* Dar nouă, cei cu chelii lucioase, cu păr *zburlit* pe mâini, cu gurile știrbe (vorba filozofului suferind de *academioree*) ne pasă că *ne ard cu rușinea* cei ce se dau în spectacol și fac de răs Țara! Așa nu le bate nimeni obrazul. Și în asemenea împrejurări imaginea Țării în străinătate e mai ușor de reținut decât isprăvile sportivilor sau elevilor olimpici ai României. Suspiciunea unor europeni când vine vorba despre noi „*dacii liberi*” se datorează în mare măsură unor cazuri ieșite din comun. Ați auzit ce zic!... într-o emisiune de sport, la un caz mult comentat... „*aveți ADN-ul hoției în sânge*”. N-am reținut dacă cineva competent a luat atitudine. Legile noastre sunt prea blânde și-s numai pentru unii, nu pentru toți. Mă îndoiesc că cerșetorii de la noi care au împânzit marile orașe din Apus, clanurile de interlopi, spărgătorii de bancomate, politicienii fugari scăpați chiar de judecatori se jenează de varga legilor noastre. Ciudat e că după o perioadă unii condamnați cer despăgubiri de milioane de *euro*. Dacă au dreptate, să le plătească paguba din fondul judecătorilor pensionari vinovați de eroare juridică, nu din visteria Statului. Dar, *revenons à nos moutons...*

Stiriștii, în dorința lor de a ne transmite „*bombe*” ne-au amenințat cu al doilea val de ploii, dar natura capricioasă și-a schimbat *programul*, amintindu-ne de apropierea iernii. Dislocații și purtați pe drumuri *oropșiți* soții au fost aduși la cuiburile lor răvășite pline de glod, ajutați de echipe de salvatori, să-și spele necazul.

Nemulțumirile pensionarilor nu s-au rezolvat, febra alegerilor parlamentare cum și războaiele din imediata vecinătate ne tulbură viața și ne dau mereu alte și alte griji. Nu poți sta liniștit când vezi atâta prăpăd în lume dar și la noi. Cum să fii acuzat de nostalgie când spui că înainte de '89 nu erau atâtea crime (sau poate nu erau *populatizate*), nu mișunau atâtea clanuri de interlopi, când s-au puit? Cine îndrăznește să iasă cu săbii, cu topoare și *hahăie* pe străzi să atace miliția, să scoată pistolul și să amenințe din Mercedes? Dar polițiștii nu-s milițieni – ciobani, sunt mai civilizați, mai școliți, știu limbi străine și nu trebuie să pună genunchiul pe gât omului irașcibil care a luat o pastilă pentru „*răceală*” și de nervi la împins cu botul mașinii, oleacă, pe băiatul cu cachetă albă... (s-o credem pe *stirișta*).

Alegerile se vor desfășura bine, ca alte dați și nu trebuie să-l ascultăm pe cărcotașul care *șoșotește* că în spatele candidaților noi se găsesc cei care l-au instalat pe Petrov cu *soarele partidului*, i-au făcut și s-au făcut și ei latifundieri, proprietari, l-au însoțit pe Președintele în exercițiu și astăzi îi numără casele, banii și călătoriile oficiale. *Pleacă ai noștri, vin ai noștri, noi căscăm ochii ca prostii*. El vrea candidații pe Ioan-Aurel Pop, pe Nicolae Breban, pe Alexandru Călinescu, pe Mircea Mihăieș dar... *cine sunt... nu știu să cânte, să horească în piața publică...* ce pot să facă ei pentru Țară?

Nicolae TZONE

„Stea dublă scăpărătoare, geniul Dumneavoastră poetic și critic”

Cele trei epistole primite de Șerban Foartă de la RADU PETRESCU sunt scrise cu o deschidere totală, cu prețuite, cu admirație rară în lumea literară românească. Spirit luminos, generos, prozator de elită își pune inima în palmă, închide ochii și dialoghează cu un frate, de statura sa, de rafinamentul său, de onestitatea sa. Firește că Radu Petrescu și Șerban Foartă nu sunt frați, nu sunt de aceeași vârstă, dar sigur sunt la fel de îndrăgostiți de marea literatură, și viața lor are deplinul ei rost doar în acest perimetru al capodoperelor, al valorii deschise până în pânzele albe.

Ele sunt publicate în premieră și constituie o dovadă în plus că întâlnirea dintre aceste două spirite strălucite trebuie privită ca un regal, ca o sărbătoare în care risipa de cultură și de inteligență a stat totdeauna pe primul plan. Lectura lor poate fi adăugată cu mult folos parcurgerii JURNAL-ului lui Radu Petrescu (ediție integrală îngrijită de Adela Petrescu; prefață de Ion Bogdan Lefter, Ed. Paralela 45, 2014), în acest volum extraordinar referirile la Șerban Foartă fiind numeroase și, nu de puține ori, de-a dreptul de excepție. Iată, de exemplu, fragmentul din data de 30 iunie 1980 de la pagina 984, unde se referă la primirea cărții sale despre Ion Barbu:

«Primesc, la 1, cea mai frumoasă carte de critică literară din câte au fost scrise după moartea lui G. Călinescu. Cărți de critică literară nici nu au mai scris, de fapt, decât Al. Piru și Adrian Marino, tot restul este, vai!, mai mult decât neglijabil, este de o urâtă inexistență. De la „Poezia domnului Arghezi”, din „Idea europeană”, de Ion Barbu, și de la marile cărți ale lui G. Călinescu, nu am mai întâlnit așa ceva. Cartea este „Eseu supra poeziei lui Ion Barbu”, de Șerban Foartă. Nici nu știu ce să admir mai întâi: adâncimea gândirii? tactul infinit al ochirii brutalității „exegetice”, a acelei bădărănii de autopier care trânteste cadavrul pe masă și îl sfârtecă? sunetul cristalin, de aur pur, al gândirii? tablourile asociațiilor vaste (vezi, de exemplu, acela ocazionat de exegeza poeziei „Din ceas dedus...” de la pp. 15-16? Cartea este o minune, minunea că totuși calitatea intelectului nu a coborât, cum s-ar fi părut, în România. În afara capitolului din „Istoria” lui G. Călinescu, nu avem un text mai frumos despre Ion Barbu./ Îi trimit pe seară o telegramă entuziastă și curând îi voi scrie./ Critici literari totuși mai avem, afară de cei doi numiți: Livius Ciocârlie și Alexandru George. De neutralitatea senină și exactă, transparentă, a celui dintâi, mă simt mai aproape prin „Didactica nova”. Cel de-al doilea trăiește din scris și se ocupă de prea mulți inși care-i pot fi utili, iar erudiția lui este mult mai restrânsă decât a lui Șerban Foartă și lipsită de fantezie, de putere asociativă. E la el o ticăială mărginită, ca și când modelul i-ar fi Șerban Cioculescu. E foarte simpatică această ticăială, aerul săcăitor și îmbufnat al paginii lui nu e displăcut, însă mărginirea e mărginire.»

Scrisoarea pe care menționează că o va scrie, o va trimite poetului pe 7 iulie 1980, ea fiind ce-a treia în grupajul de față. Se păstrează în totalitate căldura și admirația din jurnal: „Iubite Domnule Șerban Foartă,/ De când am primit Eseu asupra poeziei lui Ion Barbu trăiesc în bucuria revelației că sunetul aurului pur al gândirii nu s-a pierdut în limba românească odată cu moartea lui G. Călinescu și a lui Ion Barbu – comentator al poeziei lui Arghezi, a lui Rimbaud./ Era cu totul firesc, de așteptat, ca revelația să vină din partea Poetului care sunteți.”

Răscolitare, emoționantă este mărturisirea că, la un moment dat, în timp ce parcurgea volumul, a izbucnit în lacrimi: «Acel „Mă duc la Barbu” din visul care încheie Eseul m-a făcut să plâng.» Apoi, partea de final este, neîndoiește, memorabilă: „Vă mulțumesc pentru prețiosul exemplar al cărții Dumneavoastră. Stea dublă scăpărătoare, geniul Dumneavoastră poetic și critic nu va părăsi niciodată cerul nostru cranian, boltitul firmament al

spiritului.”

Scrisoarea din 14 iulie 1978 se referă la primirea volumului „Simpleroze”. Întreaga familie Petrescu parcurge cu voce tare volumul: „Aud, de la mine, cum se declamă prin casă”, iar poemul „Balada baionetei din Bayonne” este citit, la telefon, „tuturor cunoșcuților” prozatorului.

În fine, în epistola din 7 februarie 1980, Radu Petrescu se referă la o posibilă participare a lui Șerban Foartă la organizarea unei expoziții Daniel Turcea. Apoi, se face o neașteptată trimitere la orașul nașterii lui Șerban, de pe malul Dunării: „Voi face, la vară, o scurtă călătorie la Turnu Severin, fotografia pe care mi-ați trimis-o e a unui loc magic. E curios, aproape că am amintiri de acolo. Copil, am trecut, parcă, pe sub acei pomi, pe lângă acele ziduri, în lumina aceea, am lăsat să plutească în bazin, peste imaginile reflectate, o barcă de hârtie.”

«București, 14 iulie, 1978
Mult stimat Domnule Șerban Foartă,

Timp de o săptămână după ce am primit Simpleroze din partea Dumneavoastră, am citit tuturor cunoșcuților mei, la telefon Balada baionetei din Bayonne. Astăzi la ora 1, prietenul meu Micea Horia Simionescu trecând pe la mine după ceremonia înmânării premiilor Academiei, la care Domnul Horia Bernea a lipsit, îmi spunea, adăugând Bine a făcut!, i-am citit De vorbă cu florile și a surâs cum se surâde lucrurilor frumoase. Despre poezia aceasta mi-a scris nu de mult Domnul Emil Brumarul cu infinită iubire. Soția și copiii mei au, fiecare, exemplarul său din Simpleroze. Aud, de la mine, cum se declamă prin casă. Este sigur că, dacă ar vorbi, florile ar face suave, răpitoare greșeli de pronunție (pentru că vorbirea oricum ar fi într-o limbă străină și pentru că au și ele, poate, vinile lor involuntare, de care roșesc), ca supraîngereasca Dumneavoastră pădăie.

Într-o zi am fost vizitat de un domn mie necunoscut, om sever, în toată firea, călătorit prin lume, etc., care ținea să-mi vorbească despre cărțile mele, crezând, cum mi-a spus, că sunt obișnuit cu astfel de situații.

Eu l-am ridicat, dintre ruinele prăfoase ale apartamentului meu, în cer (cunosc mimica blândă a celor care ajung acolo, seamăna cu anumite înserări, când lumina face efectul ei cel mai Poussin), uitându-și în stradă și glorioasa limuzină italiană de import, când i-am întins, pentru a o răsfoi, cartea Dumneavoastră.

Când vă scriu, Simpleroze e deschisă în stânga mea, la pagina 45, cea dătoare de nebulie, și desigur că Doamna a revenit, complet însănătoșită, acasă.

Radu Petrescu»

*

«București, 7 februarie 1980

Iubite Domnule Șerban Foartă,

Cum să răspund a doua oară, în proză vilă, reiteratelor Dumneavoastră felicitări de an nou? Am scăpat câtva timp

sub pavăza maladiilor (acum, în urmă, o gripă cu mare temperatură, stare de năuceală etc.), însă nu mai e chip, trebuie să rezolv problema. Ați fi de acord să propun Doamnei Wanda Mihuleac Paisprezecele iulie al Dumneavoastră pentru expoziția pe care o are în vedere?

À propos de expoziție, dat fiind că sora lui Daniel Turcea va da ea însăși manuscrise ale poetului și că Dânsa duce până în pânzele albe dorința fratelui ei, exprimată la spital, de a suprima tot ce, în

scrisul său, precede Epifaniei, prețioasele două pagini manuscrise și desenate din cartea trimisă de Dumneavoastră vor rămâne să încante și să îngâdureze ochii noștri doar în spațiul de dincolo de sălile publice, în glorie pudică.

Orizontul se onorează cu textele Domnului Livius Ciocârlie – și cu ale Dumneavoastră, acum, despre Mateiu Caragiale. Observațiile Dumneavoastră sunt adânci ca focurile multicolore ale sidefului (verde, indigo, argintiu, foite electrice; reunite, vor fi tot ce s-a scris până acum mai frumos despre poet) și dau senzație de îngreunare a degetelor, ca prinse în inele somptuoase.

Anul, în felul acesta, începe cu adevărat bine, mai ales că, acum două seri, doamna Adriana Babeți mi-a spus, la telefon, că vom avea o nouă carte a Dumneavoastră. Voi face, la vară, o scurtă călătorie la Turnu Severin, fotografia pe care mi-ați trimis-o e a unui loc magic. E curios, aproape că am amintiri de acolo. Copil, am trecut, parcă, pe sub acei pomi, pe lângă acele ziduri, în lumina aceea, am lăsat să plutească în bazin, peste imaginile reflectate, o barcă de hârtie.

Și nu am rezolvat nimic, fiindcă proza rămâne proză.

Ieri am lăsat la editură Scutul lui Ahile, se pare că Ce se vede se apropie de apariție e questo, oggi, non mi dice niente.

Radu Petrescu»

*

«București, 7 iulie, 1980

Iubite Domnule Șerban Foartă,

De când am primit Eseu asupra poeziei lui Ion Barbu trăiesc în bucuria revelației că sunetul aurului pur al gândirii nu s-a pierdut în limba românească odată cu moartea lui G. Călinescu și a lui Ion Barbu – comentator al poeziei lui Arghezi, a lui Rimbaud. Era cu totul firesc, de așteptat, ca revelația să vină din partea Poetului care sunteți.

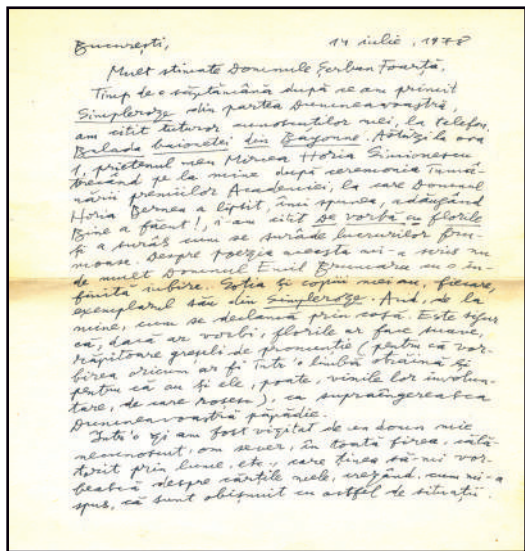
Cu urechile intelectuale încântate de acest sunet absolut, nu știu ce să admir mai întâi: tactul exegezei care nu-și sfârteacă ci zboară în juru-i imobilizându-se, în aer, deasupra porțiunii esențiale spre care trimite raza privirii de foc, erudiția diversă și adâncă, ușoară însă ca un voal și creatoare, în jurul fiecărei teme, a unei geografii spirituale pe cât de vaste și surprinzătoare, pe tot atât de sugestive și exacte?

Acel „Mă duc la Barbu” din visul care încheie Eseul m-a făcut să plâng. Vă aflați, totuși, în grădina Dumneavoastră, la „Mon jardin”, cum spuneți cu patetic ascuns protesc voltairian, acolo unde îngrijiți legumele lui Ion Barbu, dincoace de Styxul în floare – în floare, adică, probabil, nu despărțind viii de umbre, ci cucerind prin revărsarea parfului și pe unii și pe alții, un Styx, o despărțire, o uitare părelnică.

Voi relua protestul Dumneavoastră în Raiul, roman la care, într-un fel sau altul, lucrez de vreo treizezeci de ani și despre care acum știu că va avea aceleași personaje din Ce se vede și din care, până acum, nu am decât două cuvinte, Treziți-vă, nenorociților!, din modulațiile cărora se va compune, ca și în exclusivitate, infinitul a patru sute de pagini. Vedeți și aici: cu „la care”, „despre care”, „din care” și „cărora”, adunate într-o frază ca de trompeta însăși a insolatiei, fac o punte spre anunțul că pentru a citi Eseul am lăsat deoparte pe Montesquieu, „ale cărui” note despre Anglia tocmai le reciteam.

Vă mulțumesc pentru prețiosul exemplar al cărții Dumneavoastră. Stea dublă scăpărătoare, geniul Dumneavoastră poetic și critic nu va părăsi niciodată cerul nostru cranian, boltitul firmament al spiritului. De unde vă rog să prezentați Doamnei omagiul meu.

Al Dumneavoastră,
Radu Petrescu»

Poesis

Ca o potcoavă neastâmpărată de timp

Rai împrumutat

Las cuvintele în grija poezilor cu tâmpla înălțată până la stele.
Eu doar mă joc din când în când cu ele ca și cum aş amesteca piese lego în râu.

Numai ei știu mângâia sânul nopții până simt cum li se zbate sub degete o inimă de fluture. Cum în taină bătaile ei alunecă pe o coapsă de femeie ușoară la fel ca aripa ce-o acoperă. Numai ei știu cum să îmbrace cerșetoarea de la colțul străzii în falduri străvezii s-o prezinte în zorii zilei zeiță. Să se dea de ceasul morții pentru a înna-di din fire de păianjeni cele mai grozave povești. Să le urce pe cel mai înalt vârful din Carul Mare și-apoi să le lase să cadă stârnind fiori în ninsori. Gustul de fructă mălăiață va cuprinde și râurile neatinsse de vreo poamă zemoasă. Aromele vor înnebuni pădurile de mes-teceni. Aerul va fi străbătut de un murmur de păsări. Candele vor părea că se aprind din piep-turile lor în timp ce căprioarele vor aduce primă-verile mai aproape. Da. Poeții știu primeni cu sufletul lor ste-lele, luna, femeile... Chiar și lumea de vor o pot schimba într-un fagure uriaș din care mierea ar curge neîncetat ca un rai împrumutat.

Rezemată de garduri durerea adună în clepsidre umbrele celor care trec mereu. Eu stau mirată pe buza mormântului meu. Ierburile cresc dar mă încapățânez să învăț un greiere să cânte în timp ce mută un munte de cenușă din inima ta în inima mea.

Nu te grăbi...

Nu te grăbi să vii... nu mi-am desăvârșit tristețea din ochii cerbului am sorbit înainte să-l atingă glonțul vânătorului inima lui o simt în mine alergând ca o potcoavă neastâmpărată de timp

din ochii păsării prinsă în colții de lup am băut urletul lui victorios scutură pădurea de frunze.

O auzi? S-a mutat într-o gutuie parfumul ei umple cărările pe unde au umblat urșii le urmez cum un drumeț rătăcit acul bu-solei o ploaie de vară strigă în urma mea un balon cu iluzii verzi apărut ca din se-nin în miez de iarnă mă trece prin urechile iadului o lună rotundă și roșiatică e gata să explodeze deasupra noastră în plină secetă de timp de iubire de ape de atâția greieri câți au urcat și au rămas să cânte stelelor serenade.

Îi auzi? Pentru tine înconjoară o dată și încă o dată planeta ca niște orbi care se tem să treacă neînsoțiți strada pentru tine o mare duioasă și calmă se odihnește la țărnel meu de om împăcat cu soarta pentru tine soarele coboară direct în ceașca de cafea pe care o sorb în fiecare zi la aceeași oră exactă pentru tine gândurile stârnesc o furtună de fluturi în fântânile lumii și n-o pot ascunde.

Nu te grăbi... Mai am de împlânzit un tăiș de coasă și toate lucrurile prin care te respir înainte să-ți scriu că te aștept ca pe un domn să vii.

Toamna cu genunchii la piept

Toată noaptea am întins curcubeu cum întind pescarii plase pentru pește să prind o planetă sau ceva care să semăne cu dragostea mea, dimineața ai fi sorbit-o fără să știi la cafea să nu-ți mai fie singurătatea atât de dragă și tandră, dar prea curând m-a înghițit o balenă

și n-am cum să ies doar scrijelesc pe burta ei de câte ori aş fi vrut să te strig să vii să mă scoți din toamna asta nebu-nă care plânge cu genunchii la piept.

O moarte singură în noapte

O să trec și peste moartea asta care mă dezmiardă cu mâinile tale cu ochii tăi, cu buzele pe care nu le-am atins niciodată, așa cum trec dimineața la magazinul din colțul străzii să iau pâine lapte chibrituri multe cutii de chibrituri să aprind foamea, setea, dorul care îmi ține calea în casă.

Mai ales când mi-e dor scrijelesc ochiul ferestrei cu un pai până-l aprind, dau casei foc să ardă carnea și oasele astea bătrâne care abia îmi târâie umbra pe întuneric din colț în colț doar să nu mă apropii...

*

O primăvară în flăcări aleargă pe dealuri strigă în gura mare despre simfonia fluturilor roșii sechestrați într-o inimă și hora lor nebună în plină pandemie de iubire interzisă de tăcere, de nemângâiere, despre pasul lumii șovăielnic ca un legănat de coapse pe un fir subțire de pânză de păianjen, despre amintirea iernii rămasă ca un rob să cerșească lumii începuturi la care să fim părtași ca două mâini care nu se au decât una pe alta împlânzind marele deșert al deșertăciunii – Viața.

Eugen MUNTEANU

Răstimp parizian, 1997-2000. Jurnal epistolar (XXVII)

Marti, 18 martie, 1997, Paris (continuare) Acum mă pregătesc de școală, îmi revizuiesc și mai cioplesc puțin la cursul despre *Mănăstirea Argeșului*, Am găsit prin dulapul de la lectorat niște fotocopii și le voi folosi cu studenții, apoi mă culc. Măine am ore de la 10,30, dar trebuie să mă duc mai devreme, am o întâlnire cu bibliotecarul șef pentru niște comenzi de cărți românești din țară. Măine e ziua mea grea. Mă uit în oglindă și-mi vine să-mi plâng de milă. Așa tuns chilug, se vede că mi-a albit aproape tot părul. Barba numai pe jumătate. Măine voi încerca să o caut pe Ioana Mărășescu, poate s-a întors cu vești de la tine. Este miezul nopții, am trecut de momentul critic cu ajutorul antinevralgicelor, acum mă simt bine, am pregătit un curs minuțios despre *Miorița*, cu toate implicațiile simbolice, istorice, estetice, interpretative, abia aștept să îl țin mâine.

După-amiază. Este ora 4 p.m., sunt acasă, obosit-frânt după o zi istovitoare, dar fericit, căci m-am întâlnit cu Ioana Mărășescu și am luat pachetul de la tine, deși nu ai avut timp să îmi scrii cuvinte, ciorapii și țigările trimise m-au emoționat foarte mult, iubita mea, și au mai compensat valul de gelozie fără obiect revărsat din scrisoarea pe care am primit-o dimineață de la tine. Ești geloasă pe corespondența mea cu Ana Cojan. Este singura femeie căreia i-am scris vreodată, dar absolutamente profesional! A fost ca să îl invit prin ea la seminarul meu pe poetul Mihai Ursachi, anume să treacă prin Paris, când vine din Elveția. Mi-a răspuns că nu poate veni, nu are bani și nici viză. De câte ori să îți spun că nu ai de ce să te temi, că tot trecutul impardonabil nu este decât un mit, poți fi sigură 1000 la sută că îți sunt credincios, poți să te culci pe toate urechile din punctul acesta de vedere. Postul meu de aici este de lector, nicio speranță de transformare, cei de aici nu au acest interes. Cel puțin deocamdată! Așadar, slabă speranță de vreo „îmburghezire”. Nu-mi pune deocamdată niciun pachet la poșta până nu îți spun eu. Îmi pare bine că Dinu merge mai bine la matematică, aștept să-mi comunici toate mediile. Aștept și scrisoarea lui.

Mi-e foame, nu am mâncat astăzi decât un sendviș cu unt dar continui să scriu la scrisoarea pentru tine, fluxul nesfârșit de cuvinte. Noutate: am dat telefon la prefectură, funcționara mi-a spus că nu pot ieși din Franța decât dacă am carte de sejur. Vineri mă duc să cer audiență. Deci, venirea mea la Iași de Paști se întunecă. Poate va fi în mai sau în iunie, înainte de venirea voastră, să vă ajut cu viza în București. Am primit și scrisoarea cu invitația lui Sorin Stati la Bologna și scrisoarea de la Rostock a lui Rudolf Windisch. Îi voi scrie profesorului Stati, pe care, după cum știi, îl prețuiesc foarte mult, că nu pot să mă duc la el din lipsă de viză pentru Italia. Am mai primit o scrisoare, de la Luminița Fassel, iar vei fi geloasă, nu ai de ce, săraca, îți trimite salutări călduroase. Îmi scrie o scrisoare lungă, plină de năduf, cu toate frustrările ei. Nu primește, ca lector la Jena, pentru 16 ore pe săptămână (șeful ei este Wolfgang Dahmen), decât echivalentul a 10.000 de franci pe lună, pe care-i cheltuiește pe chirie, tren și asigurări sociale. E foarte demobilizată. La 1 septembrie 1998, iese la pensie și îmi propune să îl convingem pe Dahmen să mă cheme pe mine lector în locul ei, la început, cu condiția să ne asigure venitul la toți trei pentru șederea la Jena, unde, oricum, e mai ieftin decât la Paris. Vom studia problema, cine știe! Până atunci, Dinu termină clasa a VIII-a, poate ne vom duce toți trei. Voi tatona terenul la vară, când îl voi vedea pe Dahmen la Jena. Aștept documentele primite de la DAAD, pe care spui că mi le-ai re-trimis tu.

Mi-a scris, în sfârșit, Alexandru Gafton, zice că se simte stingher fără mine. Sub „luminoasă” și corupta îndrumare a lui Frâncu, catedra se duce de râpă. În consiliu, în locul meu, l-au desemnat pe Dumitru Nica! Până la urmă, cred că am să rup amicitia cu acest Frâncu, pe care l-am prețuit cam mult și destulă vreme. Bietul Alexandru făcuse o cerere de bursă în Elveția. I-au respins-o! Ar vrea să încerce altceva printr-o organizație catolică, îndrumată în România de părintele Petercă de la Institutul Catolic de pe Văscăuțeanu. Mă gândesc să îi punem o vorbă bună pe lângă părintele Bulai, poate ajută. O să caut și eu pentru el ceva pe aici sau prin Germania: Mă asigură că deocamdată strunește bine Seminarul Ivănescu, pe care încercăm împreună să îl punem pe picioare după modelul interbelic: loc de studiu și schimb de idei, bibliotecă de cărți fundamentale. Mă pregătesc de masă. La prânz: un pate, două ouă fierte. Nu am răbdare să îmi prepar altceva mai consistent. Lecțiile de azi mi-au ieșit excelent, cursul despre *Miorița*, apoi exerciții pe marginea unei liste de neologisme pe care le-am dat-o eu studenților. Nu au venit la curs decât patru fete, cele mai bune; este drept, ceilalți 10 din grupa de avansați au avut, se pare, un examen parțial. Acum fraza ta cheie, citez, „Nu mai pot fi nici pe post de secretară, nici pe post de madam Dostoievski!” Este foarte încifrat mesajul tău, nu înțeleg dacă e ironic, în glumă sau serios. Nu cred că ești sinceră. Din postul de secretară poți să demisionezi, dar nu cred că și din cel de madam Dostoievski! Te implor, nu îți mai face gânduri! Iată, în scrisori, poți urmări absolut toate faptele și tribulațiile mele! Să spunem deci

că ai vrut să glumești. Economia de 250 de dolari și 200 de mărci mi se pare consistentă, așa te vreau. Îți promit două-trei luni de vis la Paris, la vară! Mai ai puținică răbdare, poate, totuși, reușesc să vin de Paște. În acest caz pregătește-ți „uneltele”!

Acum mă apuc de pregătit lecțiile de mâine și apoi, din nou, Augustin limanul meu de toate zilele. Scrisorile primite azi m-au mai întremat. Calmul pe care mi-l impun alternează cu momente de intensă nostalgie. I-am răspuns lui Alexandru Gafton, oferindu-i sprijinul meu în vederea unei burse. Sprijină-te în continuare pe el. Este 11 noaptea. Mi-am luat cina pe la miezul nopții: patru ouă fierte cu pâine; dacă ai fi aici, m-ai ocări, atâtea ouă, colesterol etc.! Felul doi: pâine cu lămâie, asta pentru vitamine! Pare că am început să semăn la apucături alimentare cu moș Ivănescu și cu bietul meu Colbure. Noroc că tu ești lângă mine, nu o să mă lași baltă ca madame Rodica Ciocan-Ivănescu. A fost, desigur, o glumă; tu ai o răbdare de fier și o mare iubire pentru mine! Sau mă înșel? Oricum, scrisorile tale nu prea lasă să se vadă. Poate în vacanță, când o să ai mai mult timp. Aștept niște ecouri ale savurării victoriei cu cartea noastră, *Aeterna Latinitas*: prietenii, colegii, presa etc.

Bibliotheque Nationale de France,
sediul Tolbiac

Dă-mi detalii ample. E adevărat că benzina s-a scumpit la 2900 lei litrul? Cred că voi asculta toată muzica clasică a istoriei! Acum sunt pe Radio Clasique, postul pe care sunt cuplat cam toată ziua, și care transmite încontinuu, zi și noapte, muzică clasică, Vivaldi și Bach la greu! Acum tocmai începe Rameau!

Miercuri, 18 martie 1997, Paris (pe o vedere) Dacă în urmă de 1500 de ani, Sfântul Augustin ar fi trecut prin/frământatele locuri de pe/malurile Senei, ar fi străbătut cărările călare pe un măgar, prin păduri și văi, zile în șir, ca să ajungă undeva, prin aceleași locuri trec eu/astăzi, pe dedesubt, în viteză, cu o geantă de plastic pe umăr/căutând ce? Doar sufletul meu, neliniștit ca și al lui, este frământat/de aceleași întrebări!

Joi 20 martie 1997, Paris M-am trezit pe la 9, am mai răsfoit în pat prin niște reviste *Figaro Magazine* mai vechi, apoi i-am scris scrisoarea de răspuns doamnei Luminița Fassel, cu salutările tale și rugămintea ta ca, dacă va trece prin Iași, să te caute, că vrei să o vezi. I-am transmis acceptul nostru, să încerce să aranjeze pentru mine postul ei de lector de la Jena atunci când va ieși la pensie. Va fi în 1998, la sfârșitul anului viitor, vom vedea. Situația trebuie studiată, ne-am putea realiza visul de a sta împreună în Germania, dacă te interesează. Firește că, până una alta, trebuie să fii discretă. Te-am rugat mereu să te interesezi de regimul vamal la mașini și computere. Cu pașaport de serviciu am ceva avantaje. Întreabă la vamă acest lucru și spune-mi.

Iubito, oglinda și resoneur-ul meu, că nici nu știu cum să-ți mai spun, sunt într-o stare de excitație absolută, sunt profundamente încântat, așa spune înmărmurit de admirare și mirare de experiența pe care tocmai am trăit-o. Sunt flămând și cu totul la capătul puterilor, ceea ce explică, în parte, exaltarea. Vin de la noul sediu al Bibliotecii Naționale a Franței, aflată în stadiul final de finisare și dată deja în funcțiune, în mare parte. I s-a dat numele lui François Mitterand, care a avut, se pare, inițiativa. Undeva, pe malul Senei, pe lângă Gara Austerlitz, stația Quai de la Gare (linia 6), un complex arhitectonic-funcțional pentru mileniul viitor. Arhitectură absolut uimitoare, încântătoare. Admiratia mea e fără limite și rezerve. Când veți veni, prima dată aici vă duc. [La radio este o discuție despre cum se devine geniu!]

Sunt patru blocuri (30-35 de etaje) așezate în unghiurile unui vast pătrat pardosit cu dale de lemn nobil, sticlă fumurie, adăpostind spații uriașe, cu luxul viitorului, uriașe porți de lemn de stejar, scări rulante fără sfârșit, poduri pe deasupra unor arbori exotici, porți uriașe ca de navă cosmică, totul făcut să îți dea sentimentul că începe o nouă lume și o nouă eră și că tu ești participant la acest nou început. Paznici peste tot - începe era paznicilor? - lumină în spațiul construit, uriașe covoare roșii, aula neagră (unde a fost conferința lui Derrida), în negru total, cu fotolii de catifea roșie artificială, cu lumină savant distilată prin mici reflectoare. Și totul având în mijloc Cartea, cartea trecutului recent (cea din trecutul mai îndepărtat a rămas în vechiul și celebrul palat de pe rue Richelieu, pe care încă nu l-am vizitat) și cartea viitorului, pe suport electronic. M-am dus la o dezbatere *Sur le livre à venir*, între filozoful (tradus și în românește, cu *Gramatologia*) Jacques Derrida și un istoric tânăr și locvace, în vogă, Roger Chartier, dezbatere condusă de un oarecare Bernard Stiegler. Am ajuns cu întârziere, căci, bazându-mă, prea devreme (!) pe intuiție, n-am consultat harta la timp și am calculat greșit, trebuind să merg foarte mult pe jos. Tocmai începuse dezbateră. Problema: Ce mai e cartea, care este viitorul ei? Pot fi încă scotite cărți CD-ul, împreună cu urmașele sale previzibile sau doar bănuite încă? Ascult incursiuni în istoria cărții, urmate de analize subtile, puseuri interrogative ale lui Derrida. Ușurința gândului francez de a se exprima, subtilitatea discuziei lor, dar și o nepieritoare impresie, pe alocuri, de frivolitate, de déjà vu, de déjà oui. Oricum, interesant și interactiv. Derrida, colocvial, serios, cam de 70 de ani, activ, regret că nu am avut binoclul la mine (nu uitați să-l aduceți neapărat!). Mă așteptam la un cerc restrâns, dar marele auditorium era plin, prioritar cu tineret studios și cu profesore. M-am strecurat către un loc prizărit pe la mijloc, cam deranjând pe tinerii care stăteau pe trepte. După vreo oră și jumătate, oamenii au început să plece pe rând, s-a terminat pe la ora 9 (început de la 6,30!). Ca să fiu sincer, la un moment dat și pe mine m-a biruit somnul. La ieșire, formidabilele lumini ale complexului. M-am aflat, așadar, în mijlocul elitei intelectuale a Parisului. Detașare, fervoare, exaltare, mulțumirea de a fi aici. Unde mai pui că îmi pregătisem deja o stare propice prin lectia superbă pe care am ținut-o la grupa mică și rebelă de la Grand Palais. I-am pus cu butul pe labe pe studenți prin erudiție, arătându-le cât au de învățat și că, implicit, cultura românească merită. Tema: limba filozofic românească: latină, greacă, franceză, germană, colocvial în toată regula, cu participarea lor activă. Îmi dau drumul la limbă din ce în ce, capăt dexteritatea de a ocoli formulele pe care nu le prea stăpânesc, sunt obligat să gândesc în franceză, ca să pot fi spontan. Sunt, până la urmă, un tip colocvial. I-am îndoctrinat pe bieții studenți cu latinitatea și cu subtilitatea românei! Cred că fac un bun serviciu sărmaneii noastre culturi, prin propriul meu model, destul de performant, ca să fim sinceri. Mi-am dat seama clar că fac parte din cea mai selectă elită, prin cultura mea practic insondabilă, prin capacitatea asociierilor, prin inteligența și ineditul analizelor. Mă mir și eu uneori de mine, ca și cum ar fi vorba de altul! Dacă aș ajunge să stăpânesc limba lui Rabelais și a lui Flaubert la perfecție, aș avea toate șansele să devin și pe aici eu însumi, cu locvacitatea și elocința cu care am fost dotat! Încă nu sunt prea bătrân. Și totuși, nu am destulă ambiție. Parcă mult mai comod este să fii un spectator activ. Îmi vin în minte unele obsesii ale lui Noica: în română se poate face cultură „mare” în sine, dar nu te ascultă nimeni „în afară”. E vorba de autarhismul culturilor mici. Ce este oare o Kulturnation? Doar cele conturate viguros în conștiința universală (franceză, engleză, germană, italiană, spaniolă, rusă etc.), sau toate cele care și-au articulat toate componentele importante (o limbă literară, cu toate stilurile funcționale active (liturgic, biblic, filosofic, științific, publicistic, beletristic etc.) o literatură întinsă pe mai multe secole, universități, teatru național etc. În acest caz, și neamul românesc poate fi considerat o Kulturnation, ca și cehii, sârbii, bulgarii sau danezii!

Câteva reflecții nerumegate despre vizibilitatea publică. Cred că sunt două tipuri de „vedete publice”: cei aflați în fața reflectoarelor și a camerelor de luat vederi sau a microfoanelor și cei care îi manipulează, păușarii. Slavă Domnului, noi nu aparținem nici uneia din aceste specii ciudate. Cred că noi aparținem minorității aproape invizibile, a celor care făptuiesc sau crează realmente ceva, ca albinele. Contemplu tulburat devenirea mea, de la băiatul neascultător care îi amără zilele bieteii Nicoleta, mama, femeie ageră și plină de spontaneitate, dar aproape analfabetă (a făcut școala în timpul războiului, pe sponci!) la autorul nevrotic al acestor rânduri, opoșit într-o cămăruță din centrul Marelui Paris, Babylonul erei noastre. Sentimentul este, repet, tulburător și, poate, smintitor. Oricum, sper că îmi voi păstra umorul, cum-pătul și simțul realității. Puseul auto-lăudător de mai sus a fost, firește, doar un joc, pentru urechile tale iubitoare, și numai pentru ele! Gata, mă duc să ciugulesc ceva, apoi voi intra în normalul lecturii.

Leo BUTNARU

Căutătorul de răspunsuri

cosmogramme

Sub fără de margini cerești, inundate de hemoragia zilei ce apune, el stă derutat ca un necredincios ajuns la poarta bisericii. Însă, brusc, fără de voie rătăcitorul nostru semen parcă e cuprins de o evlavie confuză, ca și cum ar cuteza să recompună, în gând, fermecătoarea Carte a Credinței, cu neinspirata-i fantezie punând ici-colo cârpeli din arta amatorului fără habar de parabole nemuritoare, zicându-și, ca un hindus indus în eroare, că Islanda ar fi mama islamului, iar pătimașul Lot este, probabil, protectorul loteriei. Și mai zicându-și în firea sa că marii prezicători nu sunt chiar cum cred unii, pentru că niciunul din ei nu a câștigat, convingător, la LOTerie, ci au trăit și trăiesc din banii celor care au sperat și speră să câștige la loterie și care, în continuare, își lotizează speranțele deșarte. Această concluzie dezarmantă se acutizează mai ales pe timpuri de pandemii ce aduc mult cu o loterie a groazei.

Astfel, mai mult intuitiv temându-se de țara cea fără de milă a iadului negru, în scripturile divinității el se simte precum în străinătate, ca ieri-alaltăieri abia pricopsit cu dreptul de a călători nesigur, asemenea blajinului marinar cu sufletul dărăpănat de vânturi, plutind neștiutor din sfânta apă de botez în ape potopitoare. Iar zebrele au devenit dungate chiar de pe când au făcut marinărie pe arca lui Noe, acesta, e de presupus, a ținut ciocănitura în colivie, nu care cumva clonțoasa de ea să dea vreo gaură pe undeva și ambarcațiunea să ia apă. Iar arca, oricât de laudată ar fi fost mai apoi, era totuși cam șubredă și neîncăpătoare, încât patriarhul-matelot nu a putut lua în ea câte o pereche chiar din orice animale, încât dinozaurii, peste măsură de voluminoși și grei, au rămas neîmbarcați și semințenia acestora a pierit totalmente. Ba alții presupun că nu a fost chiar așa, ci, dacă din cauza insuficienței de spațiu, Noe nu a putut imbarca și o pereche de dinozauri, a fost prevăzător de a colectat sperma acestora, în retorta de un kil și ceva și care s-ar afla pe undeva prin ghețurile veșnice din Siberia: la descoperirea ei, știința din epoca digitalizării ar putea exclama: *Dinosaures redivivus!* Poate chiar concomitent cu *Dacia redivivus*...

Da, era cam șubredă și neîncăpătoare arca, asta însă neînsemnând că cei care aveau să construiască „Titanicul” i-au fost inferiori lui Noe...

Iar așa cum pe lume, în cosmos cam toate sunt ciclice, e de presupus că la potopul următor Noe, spre-a aproxima cam câte mile-i mai rămân până la țărniș, nu va trimite porumbel, ci poate că o dronă ori, de mai multe ori, un altfel de robot...

Și ce va fi salvat din următorul potop? Ce va aduce întreg pe crestele Carpaților, pe unde orizontul e rău cu un singur mal?... – se întreabă el, derutat ca un necredincios ajuns la poarta bisericii.

Abia când, ca pe bolta hramului, pe bolta cerului va da cu ochii de urmele pro(o!)rocilor uitați, care și-au trăit aprig destinul cu vreo cinci-șase revolte în urmă, își va pricepe propria menire și el, căutătorul de răspunsuri limpezi, dar care află mereu doar prăsiri de turbulente interogații primordiale. După care au rămas, se pare, doar răspunsurile interogative ale lui Socrate, discipolul căruia a fost un prinț din Danemarca. Din asta trăgându-se concluzia că așa și nu se știe ce a fost *big bang*-ul: întrebare sau răspuns ori una și alta laolaltă? Plus că s-a constat încă de dincolo, îndărăt de Socrate, că, dacă *homo sapiens* încearcă să răspundă la vreo întrebare filosofică, el complică problema: apar mai multe întrebări. Încât te-ai putea surprinde la gândul că, tainic, camuflat, aparent delicat, orice întrebare e impulsul unei derute sau chiar al unei... agresiuni. Mai mult sau mai puțin. Și nicidecum deloc.

În acest caz, precum și în toate celelalte, ce-i de făcut, omule?

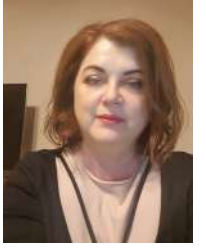
Probabil, aceasta e o întrebare și mai complicată decât antonimica:

– Ce nu-i de făcut?...

Și tot așa, indecis, imprecis, de când lumea. Pentru că Geneza a fost un răspuns dincolo de orice întrebare. Ba, probabil, un răspuns căruia nu i s-ar fi potrivit nicio întrebare. Post-factum, firește. Deoarece, până a se declanșa Geneza, pur și simplu nu avea cine să pună vreo întrebare. Poate că doar Creatorul s-ar fi autoispitit cu una, cu alta în Sinele Său.

Adică Geneza ar fi fost răspunsul răspunsurilor, valabil(ă) pentru orice fel de întrebări ar putea să apară în ce o privește, în ce ne privește. Dar deja fără a se găsi vreun răspuns sigur...

Codruța VANCEA

Noaptea stau pe muchie de neprevăzut

Fruct de poezie

flori și dor îmi țin în palmă
tulpini îmi cresc sub tălpile goale
mă înalț spre cer într-un fel de zbor de
verde și de albastru
de acolo poți să mă prinzi în brațele tale
precum un rod bine copt
de culoare roșie-portocalie
te voi surprinde cu dulcele meu parfum
dacă îmi vei da voie să-ți fiu o picătură în al
tău vin
voi sta puțin
apoi mă voi pierde într-o zare
ca un fum
nici n- ai mai ști dacă am să revin

Hey you!

tu să nu crezi culorile pe care le vezi
să nu cumva să crezi că sunt o blondă
nu că nu aș putea să fiu
mă pricep de minune să nu par brunetă
nici roșcată nu poți să mă numești
chiar dacă am bucle înmuiate-n zeama de
sfecleă dintr-un borcan cu capac capsat
sunt te asigur o femeie de invidiat
uneori din morcovi mi-am făcut șuvițe
originale
deși la coafor m-am decolorat - mai tare ca
moartea - e doar un citat
sunt perioade din an când devin castanie
uneori castanii mirați mă iau la întrebări
- Ești o castană? -
dau din umeri și îmi scutur bretonul de
culoare arămie
sunt șatenă de obicei
așa mă făcuseră ai mei
dar nu mă lepăd de blondul visat
culoarea lunii pline
și-un ten delicat
între timp mai stau puțin brunetă
cu bucle inele
rebelă cum sunt
de parcă aș putea să fac ce vreau
oricând

Crize meteorologice

săgeți de foc peste case
ploaia se țese singură
degeaba
la fereastră un dinozaur
temperatura crește lent
în coșul cu jucării
nu mai văd nicio stea căzătoare
s-au ars toate becurile într-un magazin
orbecăiesc în întuneric clienții
pe stradă doar câini fără stăpân
cerul s-a făcut violet
umezeala pătrunde peste tot
încet

Forme, gând și conținut

mă simplific înainte să mă amplific într-un
difuz infinit
orașul și-a pudrat sensurile giratorii cu
anticearcă
răsăritul își coace ziua fierbinte
se trăiesc simultan mai multe capitole din
mai multe romane
prea puține de dragoste
mai mult thriller se pare
cu verbul ce-ți dă fiori
noaptea stau pe muchie de neprevăzut
înghit orice le-ar face ademenitoare într-
un ciclu de viață
nu știm cum
dintr-o dată oamenii sunt buni ca pâinea
caldă
chiar nu cred că am făcut eu ceva pentru

asta
un câine stă în ușa magazinului cu o
doamnă
e mare și pare bleg
- vă așteaptă - îmi spune stăpâna lui
mă gândesc dacă e un fel de glumă în timp
ce plătesc o carte
s-ar putea să fiu iubită mai mult acum
decât atunci când m-am născut
la 2 kilograme 800 grame
și viața părea atunci pe mute
cu cât vorbesc și scriu mai mult ies din
singurătatea matematicianului în care
Solomon Marcus a crezut
într-un divin poetic conținut
nu știu cât mai contează asta
ancorând pe țărniș necunoscut

Trup

trupul nu și-a pierdut frumusețea
umerii, mijlocul, brațele sunt construite
bine
felul în care se mișcă
felul în care piciorul atinge podeaua
degetele-i par mai albe ca neaua
felul în care mătasea rochiei atinge sânii
recunoști acum totul cu ochii închiși
tu, un pictor înfometat de propria ta pictură
îngenunchiat la trupul femeii iubite
fiecare culoare întinsă pe pânză vine
împreună cu o bătaie de inimă
o taină
o stăruință
în vis cunoști forma genunchiului și
circumferința gleznei
precum un biolog ce a studiat îndelung
anatomia trupului femeii
și-a susținut licența cu brio
iar mai târziu a scris prima poezie dedicată
trupului

pierdut îmi vorbești despre ea
cum ai putea vreodată s-o uiți?
ești confuz și în fața ei plângi

trupul acela despre care îmi tot spui
îl văd și eu azi uimită
mă suprapun doar o clipă
peste el
simt o durere acută în umărul meu stâng
niciodată nu am știut că trupul acela
și-a pierdut capul

Parasimpaticul

câteva picături de coniac pe un fursec
delicios
e de ajuns
se adună cuvintele în grupuri, grupuri
gădilă limba până când buzele cedează
sărutului
coniacul dă drumul gândirii făcând o buclă
rebelă
pe curbura frunții înalte
între cele două emisfere
iubirile par dezgolite
formele par banale
se scaldă în ciubere toate grămadă
e un joc
e o taină a lor
cuvintele încă amețite scrijelesc pe
tămplile oamenilor
inițialele lor
memoria începe să-și cânte referențele
vechi
gândul își face autopsia
doar trupul respiră
liber
pielea transpiră
simțurile acut vor mai mult

Reflecții lirice clasice ?

Cu volumul *Reverberații în amurg* (Editura Alfa, Iași, 112 p, ediția a II-a) poeta Ana Opran propune atenției cititorului o formulă poetică prin care revigorează elemente clasice și neoromantice întrețesute cu tehnici ale versului alb sau ale prozodiei populare. Pertinentă și nuanțată este, în acest sens, remarca Linei Codreanu din prefața primei ediții a volumului: „Prin atitudine, Ana Opran nu se așază în opoziție cu mișcarea lirică modernizatoare, ci întărește zidurile atinse de igrasia indiferenței, încearcă salvarea moralei și a valorilor spiritualității autohtone, revitalizează teme și motive considerate desuete...”

Structurat în patru părți - *Reverberații, Adieri lirice, Sonete, Rondeluri* - volumul valorifică teme fundamentale ale poeziei dintotdeauna: iubirea, socialul, citadinul, timpul, visul, iluzia, natura și condiția poetului. Tonalitatea demersului liric denotă cultura poetică/livrescă solidă a autoarei, ceea ce conferă un plus de interes volumului. Apar evocări simbolice din imaginarul mitic universal („Hydra”, „harfa”, „nimfa”) sau chiar din registrul popular/folcloric: „- Manole, Manole,/ Zidul rău mă strânge”/... Piatra-mi intră-n sânge,/ Sângele în piatră se prelinge,/ Înflorind în turla dantelate,/ În cîntec de clopot și de șoapte/ Cu blestem de dragoste în noapte... (*Blestemul Anei*)

Iradiază din el o subtilă trimitere spre imaginarul poetic eminescian fie implicită, fie chiar explicită, precum în poemul *Lui Eminescu*: „Mai freamătă și-acuma-n zbucium codrul/ Și „albe eresuri” îngână izvoare,/ Luna mai toarce argint în fuioare./ Își cântă florile de tei exodul/ Peste iubiri trecute-n neuitare./ Mai poartă marea catarge-nnegrite/ Sub semnul frângerii pe cale/ Se-nșiră-n depărtări păsări astrale/ Și-albasturul valurilor le înghit/ Sorbindu-le în goluri abisale./ Mai ard luceferii în jar de dor nestins/ Călătorind spre cosmice-ncepături/ Și încă dorm străvechii daci sub scuturi/ Cu zeii lor veghind pe muntele ne-nvins.”

Poemul care deschide volumul stă sub semnul unei interogații retorice adresate divinității, forță creatoare și ordonatoare a universului, izvor expansiv de frumusețe și iubire reverberată apoteotic în ființa umană: „Oare bobul de mărgăritar din zori/ Duios strivit sub talpa-nrouată/ Nu e reverberație uitată/ Din ochiul Tău curgând în tainice splendori// Si oare firava-mi umbră culcată/ Pe flacăra verii arzând în văltoiri/ Pe coapte cereșe arzând în culori/Nu e iubirea Ta reverberată...” (*Curgere lină*). Frecvența cuvintelor din câmpul lexical „a reverbera” („reverberație”, „reverberată”, „vibrație”, „curgere”, „vărsând”) interferând cu cele din zona luminii („flacăra”, „arzând”, „luminescent-sidelfii”, „păsări-lumină”) configurează un univers al simbiozei elementului uman cu cel cosmic, ambele situate sub semnul curgerii fără oprire. Motivul luminii este unul care revine frecvent cu varii conotații stilistice și ontologice: lumina cea dintâi, intensitatea trăirii poetice, starea de beatitudine în fața naturii sau aspirația spre împăcare cu durerosul „fugit irreparabile tempus”

La nivel macro-sistemic, se discern două nișe principale în ceea ce privește raportul stilistic când vine vorba de tablouri lirice interioare și exterioare. Atunci când versurile oglindesc interiorul subiectului liric, solaritatea este una dintre caracteristicile principale: „Ce frumos/ e aici/ și câtă lumină/ Mă-mbată și

mă scaldă!...” (*Vis uitat...*). Însă tonalitatea vocii lirice se schimbă atunci când se raportează la mediul exterior citadin, căpătând vizibile valențe grave, chiar sumbre: „Respiră greu orașul gri/ În pântec șuieră trenuri,/ Plouă rar pe vechi creneluri/ De ziduri galben-maronii./ Se întretaie călători/ Grăbiți, cu fețe cenușii,/ Purtând ascuns melancolii/ Tivite-n gene de cu zori...” (*Orașul gri*)

Deși autoarea pare să urmeze cu predilecție canonul poeziei cu rimă și ritm, cu vădite efecte muzicale sau armonii sonore cadențate, Ana Opran surprinde când abordează genul de poem în versuri albe prin care își afirmă bogăția imagistică, dar și migala construcției: „Peretele de gheață/ Cu mâinile goale,/ cu picioarele înghețate,/ fără dorințe,/ fără vise/ escaladez mereu/ albul sidelfiu al gheții,/ înalt perete/ fără sfârșit./ Nepătruns!/ Nu întrezăresc vârful,/ limanul păcii./ Liană tăiată/ atârnat/ între două abisuri./ Clipa/ e cumpăna/ tremurătoare/ între înalt sau cădere./ Dar ce e înălțime/ și ce e cădere?/ Nu sunt oare aceeași plutare spre durere,/ același dulce/ mortal abandon/ pe aripa înghețată/ a unui timp monoton?”

Impresionează autenticitatea și intensitatea trăirii sentimentelor relevate în imagini estetizate ce mărturisesc o sensibilitate greu de găsit astăzi în peisajul poetic: „Atârnav de ramuri/ roșii mere/ în toamna muribundă,/ ca niște lampioane de ispite./ Gândul mustos/ se prelingea în colț de buze,/ se stingeau, coapte de soare,/ mirosuri de frunze/ palpitând în valurile serii;/ arama lor coclită/ așternea țărâni/ hlamidă-nvâpăiată/ de himere/ când ai venit, iubito,/ coborând alene,/ cu poezia picurând în gene./ O, clipă-nșelătoare,/ te-aș strânge-n drumurile palmei,/ de nu te-ai risipi prin vene!” (*Peisaj*)

Receptăm uneori vibrația dezolării și revoltei, în tonalitățile unei voci care simte maladiiv îndepărtarea colectivă de valori din spațiul social, ce se scaldă tot mai mult în propriul immanentism: „Nimic nu mai poți chema înapoi,/ Toate-au pornit-o în aprig taifun/ Tot mai departe de tine, de mine,/ Tot mai departe de noi.../ Și noi, în străine imagini, ne-am scurs/ Timpul ne cere, drept vamă, uitare/ Ne pune hotăr sub runice semene ascuns/ Căci toate-s, sub zare, prelinse-n apus.” (*Oglinzi paralele*)

Ultimele părți ale volumului aparțin sonetului și rondelului, aceste specii ale poeziei cu formă fixă care disciplinează reflecția și expresia fie că e

vorba de sentimente umane sau de universului natural exterior transferat în trăire poetică interiorizată. Primul sonet trimite spre contemplație, mai ales legată de *memento mori* sau condiția poetului: „Oh, ce frumoasă este clipa/ Răsfrântă-n piatră și în apă/ Din care ceru-și adapă/ Imensă, de-albastru, risipa!/ Cu horbote de spuma valul/ Îmbracă țărnul în visare/ E pură ora de splendoare/ Ce-și varsă peste tine harul./ Chiar dacă frumusețea doare/ Îi sorbi lumina și nectarul/ În cupa de rubin amarul/ Îl distilezi în stropi de soare./ Poetul doar, prin timpi hoinar,/ Eternu-nchide-n chihlimbar.” (*Sonetul clipei*)

Așadar, volumul „*Reverberații în amurg*” propune trăiri umane puternice exprimate cu sinceritate în varii formule poetice, dezvăluind măiestria cu care Ana Opran mănuiește valențele artistice ale cuvântului creând un univers poetic ce pendulează între tonalități duioase și sobre, care se întrepătrund chemând la meditație și visare sub auspiciile dublei reverberații: dinspre universul cosmic spre cel uman și dinspre lumina sufletului spre cea a naturii exterioare. Un crez poetic remarcabil prin generozitatea viziunii artistice.

„Plasa de siguranță”

După „Linia orizontului”, volumul de debut apărut în 2014 la Editura Junimea, Valică Mihuleac continuă cu „Plasa de siguranță” o poezie mediativă, vegheată parcă de fâlfăirea domoală a unui duh blagian.

Publicat în 2022 la Editura Doxologia, acest al doilea volum este însoțit de o prezentare întocmită meșteșugit de către Părintele Constantin Sturzu.

Bibliotecar în Iași la Biblioteca Academiei, iubitor dar și făuritor de carte, cu un doctorat în filosofia lui Lucian Blaga, autorul ne oferă o epifanie lirică și așteaptă fără frică, cu bucurie și mirare, întâlnirea cu Divinitatea ca pe o nuntire a sufletului: „M-am născut pregătit pentru Veșnicie, (...)”

(Preaînalta menire). La această stare de beatitudine participă întreaga creație: „(...) copacii sunt în/ adorare,/ cu aurul tot/ la picioare.” (Mă-mbrac).

În recentul volum predomină un registru teologal cu referințe biblice și hristice: „Grădina Raiului”, „Iad”, „Adam”, „îngeri”, „suflet”, „psalmi”, „rugăciune”, „candelă”, „chilie”, „Domnul Hristos”, „cruce” etc., credința ortodoxă fiind de fapt pentru poet chiar acea „plasă de siguranță” sub „frânghia întinsă peste prăpastia deschisă larg sub viață.”

În căutarea de repere, observă atent și găsește aproape peste tot urme și semne ale Dumnezeirii: „(...) Mă-mbat de mirare,/ Te-nvălu în fum,/ urmele Tale-s/ peste tot, numai urmele Tale,/ oriunde, în zare,/ oriunde, și-n scrum.” (Urmele Tale). Sau: „Ochii/ caută semne/ în pietre,/ la răscruci,/ printre flori,/ în morminte,/ în vreme. (...)” (Drum uitat).

Ca o ancorare în Paradisul pierdut al inocenței, autorul se raportează adeseori la reîntoarcerea în copilărie: „Visele/ măntorc tot mai des/ la locul copilăriei,/ acolo unde sufletul meu/ a primit salutul vieții. (...)” (Locul copilăriei). Sau: „În nopțile de vară,/ când satu-și trăgea peste creștet/ plapuma groasă a liniștii,/ tata/ mă prindea de mână/ și-mi descifra cu glas domol/ harta cerului. (...)” (Prinderea de mână).

Poeziile din „Plasa de siguranță” se interpatrund și rezonează în armonie cu grafica delicată și filigranată, o adevărată poezie în poezie, a cunoscutului artist plastic ieșean Lucian Săcrieru-Dragomir, membru al Uniunii Artiștilor Plastici din România.

Dacă după primul său volum l-am văzut pe poet ca pe un meșter olar făcând păsări de lut care mai apoi își iau zborul, acum el însuși devine pasăre cu dorul de zbor într-o nemărginire: „E-un dor/ ce m-a cuprins/ de necuprins/ de zbor./ Plutare/ spre zarea lină/ înspre lumină/ nemărginire.”

De către cine vor fi

învățați românii... limba română

Cu ceva vreme în urmă, o prestigioasă revistă literară din București, mi-a publicat mai multe intervenții în care criticam sever agramatismele nepermis de frecvente, promovate de posturile tv, agramatismele contagioase în rândul populației, cu atât mai mult cu cât se manifestau în cazul unor cuvinte și expresii comune, frecvente în vorbirea de toate zilele, nu al vreunor neologisme în privința cărora și lingviștii se contrazic. Devenind elev, copilul este, în acel moment, vorbitor de limba română, școala ajutându-l să și-o corecteze - unde este necesar - să și-o îmbogățească, să și explice de ce, în cazul gramaticii, lucrurile stau așa și nu altfel, dar cui i-ar trece prin minte că o persoană trecută prin școală - cazul crainicilor, reporterilor tv, ba chiar și al invitaților unor emisiuni - ar confunda „DE CĂTRE” cu „DE” sau cu „CĂTRE”? Dacă, în materialele apărute în presă, tonul a fost unul publicabil, pe o rețea de socializare am reacționat cu mult mai dur, într-o manieră deloc elegantă; reacția celor vizați a fost zero. A, să nu credeți că mi-am făcut mari iluzii privind eventualul efect al celor publicate în presă; am serioase îndoieli privind o eventuală cunoaștere - de către cei vizați - măcar a existenței revistei cu pricina - veche de mai bine de cinci decenii, necum de conținutul ei, dar am mers pe ideea că veștile proaste circula repede - ideea care, din cele constatate, s-a dovedit iluzorie...

O vreme, m-am bucurat: n-am mai auzit expresia cu pricina, nici în varianta corectă (construcții gen: „Elevul evaluat DE CĂTRE profesor”) nici în cea eronată („S-a îndreptat DE CĂTRE CASĂ”); mi-am închipuit că persoanele cu pricina or fi primit, de undeva, vreo atenționare, dar, încă nelămurit asupra erorii, preferă să ocolească formularea cu pricina... Aș! Zilele acestea, pe un post de televiziune, mi-a fost dat să aud: „Omul era DIVORȚAT DE CĂTRE SOȚIA LUI...”

Desigur, aceasta nu este singura eroare frecvent întâlnită pe posturile tv, și, culmea, agramatismele strigătoare la cer apar la cine nu te aștepți; e posibil ca un avocat, invitat la mai toate posturile tv, să spună - repetat: „Cine ești DUMITALE?” în loc de „Cine ești DUMNEATA?!”

Nu-mi fac iluzia că aceste rânduri, chiar publicate fiind, vor îndrepta lucrurile, dar, vorba aceluia banc în care un țaran a dus la târg, spre vânzare, o vacă ce nu mai dădea randament... Întrebat de ce a mai adus-o la târg, dacă e lipsită de orice însușiri care s-o facă vandabilă, țaranul a răspuns: „Ca s-o fac de râs!”

Carmen FOCȘA

Florentina CHIFU

Mi-am odihnit tremurul clipei

La mijlocul labirintului

Durerea descompune gândul
ce se revarsă
în ciucurii târzii ai salcâmului.
Labirintul de întrebări se închi-
de.
Nici ghemul lacrimilor nu te mai
poate salva.

Ești prizonier în lumea ce trimite
către tine
interdicții ce se rostogolesc pes-
te contraste,
estompate doar de lumina
ce se spintecă în ramurile
însetate de sânge.

Durerea plutește deasupra
orașului
rece și atât de palpabilă
încât ar putea fi tăiată în felii
egale
și împărțită în cele patru zări.

Labirintul se închide enigmatic,
fără să afli câtă dulceață se as-
cunde
în ciucurii târzii ai salcâmului.

La baza piramidei

Umbra clopotului se prelinge
ușor
peste clădirea cernită a spitalu-
lui.
Doctorul strigă sigur pe el:
-Am un bisturiu și nu mi-e frică
să-l folosesc!

Tomograful emite frecvențele
agoniei,
bolnavul fredonează cu jumătate
de glas:
-Non, rien de rien, non, je ne re-
grette rien.
Un tânăr îndeasă fum după fum
din țigările mistuite în sacii pul-
monari.
-Am o singură viață și nu mi-e
teamă să o irosesc!

Din când în când, clopotul își
mișcă trupul greoi
ca un trovant rătăcit în
mărăcinișul de drumuri
ce intersecțiază neobosit me-
tropa.
-Am o frecvență și știu cum să o
folosesc!

Vibrații fulgerătoare lovesc tim-
panele,
Clădirile freamătă, geamurile
zbârânie,
Clopotarul amplifică loviturile
sunetelor:
-Am puterea de a spulbera pira-
mida lui Maslow!

Simetrie

Am ascuns în meridianul inimii
amintirile despuiate de emoții.
mi-am odihnit tremurul clipei
în alveola pieptului
și am pornit pe firul sângelui,
spre paralela dezgolită de abisu-
rile vieții,
până la izvorul Timpului.

Aici, pasărea măiastră
încă mai fluieră trilurile verzi ale

copilăriei,
când colindam pe tărâmul de
borangic,
pe tulpina drumului
către tinerețe fără bătrânețe.

Pasăre măiastră, du-mă din nou
la izvorul Timpului!
Ea și-a deșirat trilurile
peste pâlparea aripilor,
și am pornit pe firul sângelui,
spre paralela dezgolită de abisu-
rile vieții
mi-am odihnit tremurul clipei.
amintirile despuiate de emoții
le-am ascuns în meridianul ini-
mii.

Linii și puncte

-Dați-mi un punct de sprijin!
striga sămânța risipită de
respirația vântului.
-Dar ești un punct, nu ai nevoie
de mai mult,
îți ești de ajuns ca să poți muta
Pământul din loc,
să poți îmbrățișa tina
și să trasezi linii care înfulecă la-
come seva norilor.

-Vreau să simt îmbrățișarea
unui punct
ca pe o săgeată dureroasă
ce mă țintuiește de glod,
să mă pierd în sărutarea dulce a
ploii,
să mă înnod în îmbrățișarea fe-
cundă a gliei!

Puncte și linii, așa se naște viața.
Copacul își întinde din bezna
argilei
punct cu punct un întreg uni-
vers
de frânghii urcătoare.

Dune

Degete nevăzute desenează
curbe răsucite ce urcă lung
și se deșiră în drumul spre lumi-
nă.
Armăsarii își înalță grumazul
biciuit
de furtuna monocromă a
deșertului.

Coame paralele se încovoie,
tânjesc după libertatea neîngă-
duită a cuarțului.
Puncte se unesc în valuri ce flu-
tură
dincolo de geometria gândului
pierdut printre povârnișuri ab-
rupte

sau germinează în sedimente
suprarealiste
de coaste dulci și convexe.
Și totuși, pupilele dilatate de
arșiță
zăresc radarul zilei în care vor
înflori
ca seminte stelare ce se depla-
sează spre vest.

Atâtea puncte umplu universul,
încât numai Arhimede ar putea
face calculul firelor de nisip
care acoperă întreaga lume!

Lucia BIBART

Neprefăcătoria s-a răsfânt pe suprafața mea

Gata de text

Ea călca
pe firul imaginației lui.
Din fiecare pas,
neastâmpărate
litere săreau
ca dintr-o mașină de scris.

Pierdute,
dumnealor șopteau
firmituri de cuvinte.

Ea aluneca
pe slovele propriilor gânduri,
iar slovele țâșneau -juisare po-
etică-
gata de text!

În urmă-i,
el aduna mănunchiuri de poe-
me.

Colecție nouă!

rescriem relația.
o scuturăm
ca pe un pled plin cu praf.
rămășițele de nervi, lacrimi, go-
luri,
strigă,
petele
din memorie
au nevoie de puțin înălțitor

cărările din casă
diferit
bătătorite
nu ne mai întâlnesc.
doar
incidentele ne azvârle
unul în fața celuiilalt.

Ca relația
să nu pară
nelocuită,
ne expunem periodic
garderoba conjugală
în vitrine și anunțăm
asemeni second handurilor:

colecție nouă!

Oglinda

Se oglindi din nou, a nu știu câta
oară!
Buclă, surâs, expresie...
De ce întârzie?
Sprânceană, riduri, ochi...
Ce caută?

De-ar ști ce-mi ia
să nu-î arăt dezordinea!
Cât cere să-mi adun apele,
câtă încordare să le țin în frâu
ca să nu-l strivesc.
Cum le potolesc ca să fiu
plană, limpede, neclintită.
Ca el să-și poată citi
gândul fără obsesii,
privirea, fără întuneric,
pielea fără umorile sanguine
încremenesc.
După, e momentul meu de su-

perificialitate,
când nu-mi pasă ce vrea
și ce așteaptă cel oglindit.
La plecare, respir ușurată.
Dar uneori revine,
gata să mă surprindă ca pe un
actor
ce și-a ieșit din rol.
Adevărată măiestrie
să-ți aduni instant apele și să te
pietrifici.

Aproape adormisem o dată
în fața cuiva care nu se mai dă-
dea dus.
Credeam că reflectează,
în propria-mi reflex(ț)ie.
Deodată s-a-nvolburat!
Învolburarea lui m-a trezit.
Îmi scăpaseră din hățuri, pentru
o clipă, bestiile adâncurilor!
Ca-n-tr-un exercițiu de-a ade-
vărul
neprefăcătoria s-a răsfânt pe
suprafața mea,
arătându-se în toată urâtenia.
L-am văzut transfigurat.

Întâlnirea cu sine se amână sau
nu va mai avea loc!

Inexplicabilă decizie!

Diagnosticul e blând,
drept urmare,
bisturiul scrâșnește benign
în carnea prezentului.
Pacientul a rezistat stoic.
S-a comportat admirabil-spune
doctorul.
Starea lui e stabilă,
în câteva zile va fi redat familiei
doar să se întremeze.

Pansamente, drenări, icnituri,
depresie...

Iată-l, zâmbește și răspunde afa-
bil zilei.
Nu vă neliniștiți,
diagnosticul a fost blând.
Doar niște micoze,
banale infecții postoperatorii,
nimic serios, nimic..

Pacientul răspunde tratamen-
tului.
Medicul e satisfăcut.
Tonul e optimist.
Optimist în descreștere,
...prudent temperat.

Diagnosticul?
blând,
iar intervenția a reușit.

Doar că...
Ceva de ne-nțeles s-a-ntâmpat!
Semnele vitale ascultătoare
s-au prostit dintr-o dată,
iar pacientul s-a răzgândit.

Totul mersese atât de bine...

Inexplicabilă decizia bolnavului
cu un diagnostic atât de blând!

Magda URSACHE

Harta care ne mai doare?

Pe Florentin Popescu îl doare harta României. Într-un editorial (din anul pandemiei, 2020) răspunde tranșant la întrebarea dacă ar trebui să ne vedem liniștiți de ale noastre. „Dar putem face asta, putem rămâne indiferenți când vedem că mersul firesc al lucrurilor și-a ieșit din matcă?” În alte cuvinte: ne obișnuim cu firescul nefirescul și nu protestăm?

Recentul volum, intitulat cutremurător *Vom ieși de pe hartă și vom deveni istorie?* (Ed. RAWEXCOMS, Buc., 2024), adună editorialele din „Bucureștiul literar și artistic”, revistă care a împlinit 13 ani și a intrat în al 14-lea, cu brio.

La un moment dat (an 1992), când mai aveam gaură în steag, Parlamentul hotărâse, pe vremea lui Dan Marțian, eliminarea de pe noua stemă a numelui țării: România. Senatul aprobase stema cu eșarfă, Camera Deputaților voia eliminarea eșarfei, cu nume cu tot. Revista „Românul” (21-27 septembrie, '92) a dus la cunoștință aberanta dezbatere. Cui ce-i păsa? N-au dispărut și hitiții, și babilonienii, și asirienii, și akkadienii? La început a fost Sumerul? Nu mai e. N-or să mai fie nici români, cu steagul tricolor și cu limba lor.

Alarmat, Florentin Popescu ne spune că România se depopulează. Raportul nașteridecese din 2019: 13.000 de nașteri/21.000 de decese. Și încă nu intrase în scenă „sarcofagul” 13. La sate, câinii, ca-n baladă, „latră a pustiu/și urlă-a mortiu”.

Dar de ce te plângi, Florentin P.? Nu avem noi două state românești dincoace și dincolo de Prut? Cel de dincolo, din „trei sate și o stână”, numit Republica Moldova, agresoare pentru ex-sovietici, cuprinde și Tiraspolul independent, stat în stat; dincoace, secuii vor ținut secuiesc independent, iar UDMR câștigă votanți unde nu-i picior de populație maghiară. Ce-o căuta neamțul, pardon, ungurul în Teleorman ori în Vaslui, să strângă voturi pentru primării?

Podurilor de flori li s-au ofilit petalele, de pe vremea când Victor Crăciun vindea, pe bani grei, în chip de ofrande, busturi de scriitori. Relațiile cu scriitorii basarabeni? Destul de șubrede, dacă literatura lor a fost declarată „de margine”, iar Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Mihai Cimpoi, Leo Butnaru, Nicolae Leahu sunt etichetați *prea „patriotarzi”, prea unioniști*. Cât despre exilații din Vest, rămân exilați și postsocialist, iar Goma a fost exilat –culmea!- și din exil.

Florentin Popescu editorialistul crede ca și mine că războiul cu cartea al calului troian numit televizor se desfășoară fără istov. Or, nu există război ieftin. Cartea pe hârtie (și odată cu ea, librăria și biblioteca) pierde bătălie după bătălie. Internetul cu informațiile „de nimic și pentru nimeni” desăvârșește „analfabetizarea electronică”. Un afacerist de sucuri declară ritos că preferă să sponsorizeze sport, nu cultură. Doar președintele e primul ciclist, primul schior, primul maratonist, iar o profă de engleză, întâmplător primă doamnă, începea anul școlar nu cu o partidă de lectură, ci de tenis, ca să-și arate genunchii, ca și cum cu ei, cu genunchii, gândim. Aș zice că, în primul rând, avem nevoie în școală de minte lucrată, nu de corp lucrat.

Ce te plângi, Florentin P.? N-ai Ziua Culturii Naționale pe 15 ianuarie? Dar numai o zi merită ea? Și-mi vine-n minte un dialog din *One of a kind* de Julian Barnes, romancier și critic literar englez, tradus la noi de Nemira:

„-Există scriitori în România?”

„- Da, se poate.”

Exigență în materie de tipărituri (era să zic tipăreli) nu mai există. Că poți publica oricând, orice e „democratic”, fie, dar intrarea în USR n-ar trebui să fie atât de democratică. Oare ce-o fi scris, în afară de note informative, membra cu carnet Vrăjitoru, „penetranta”, cum o recomanda lo.Gavrilă, lucrătorul operativ care „răspundea” de Universitatea „Cuza”?

Cât despre premieri, acolo domină „partizanele grupărilor”, cum a pus degetul pe rană Florentin P.. Cum se face ca șeful unui juriu select să-și premieze nevasta, Zamfir pe Zamfira, ca scriitoare a lunii a treispea, pesemne, din al cincilea anotimp? Cum se mai face ca scriitor al anului ce trecu să fie desemnat Andrei Cornea, când puteau fi aleși Ion Mureșan sau Ovidiu Pecican sau Adriana Babeți...

Nulocrații, „fantomatice valori”, spre a le spune ca Vintilă Horia, sunt primiți *en fanfare* pe podiumul premierilor. Noul canon nu-i suportă pe tradiționaliști. Ce mai contează spusa lui Constantin Rădulescu Motru că tradiția e, pentru cultură, asemenea sângelui pentru inimă? Andrei Cornea l-a chemat la judecată pe Dan Culcer ca retrograd extremist, pentru că și-a spus opinia despre cinci intelectuali -probabil evrei- trăitori pe aici. Vă aduc aminte că eminentul cărturar evreu Edgar Papu a fost spulberat ca fascist de activistul Gogu Rădulescu, într-o „Românie literară” socialistă. Nu i s-a dat drept la replică. Postsocialist, prigoana a continuat, deși studenții îi îmbrăcau cărturarului catedra în flori, la examene. Iar „nea Gogu” a fost propus membru GDS. Și are, în Comana, și nume

de uliță, și statuie. Edgar Papu, trecut prin închisori comuniste, a murit mâhnit. A mai apucat să spună românilor, într-o emisiune tv: „Eu v-am iubit!”

Neconcesivii, scriitorii cetății, ca N.Breban sau ca Bujor Nedelcovici sau ca Radu Ulmeanu, sau ca Dumitru Velea, sunt și acum excluși din clasamente literare. Să mergi pe un singur nume pentru Nobel nu-i cea mai fericită idee. Altă eroare subliniată de dr. Christian Schenk, demisionar din Uniunea Scriitorilor: inexistența unei secții de traducere din română în alte limbi, în USR.

Poliția gândirii a revenit, pentru a rectifica valorile naționale. Toți cei care susțin biserica, sărbătorile naționale, limba română, adică tot ce susține comuniunea, conștiința de neam, sunt indexați ca-n proletcultism. Din codul de conduită al școlii Deca se vor exclude tricolorul, crucea, folclorul, cântecul patriotic. Pe când și limba română? Bine că mai avem valori și mituri de distrus. Exact ca-n marxism, și-n neomarxism. Anti-românii au cuvânt și amendă contra celor considerați instigatori la ură, xenofobi, rasiști, legionari. Și de ce vede Marta Petreu trecutul lui Emil Cioran *deocheat, infam*, provocând ascensiunea fascismului? De ce? Ca lucrarea de tinerețe să fie re-publicată în 2005, în SUA, la Chicago: *An Infamous Past: E.M. Cioran and the Rise of Fascism in Romania*. Precizarea „în România” era necesară? Prefătorului Norman Manea așa i s-o fi părut. A găsit încă o *felix culpa*. După culpa lui Mircea Eliade, culpa lui Cioran.

O, dar ce proiecte culturale avem! Suntem plini de proiecte: la sfârșit de 2018, 8 octombrie, Senatul a adoptat legea prin care 2019 era declarat „Anul Cărții”; în 26 octombrie, Camera a propus

programul „România citește”. „Unde-i lege e și tergiversare!”, comentează Florentin Popescu. Cu varianta: unde e învăț e și dezmăț.

Se susține în școală lectura? Cum? Prin eliminarea clasicii. „Ne-a dat subiect unu' Slav, n-am știut cine e”, se văita un licean. Era vorba de Slavici. Bac 2024.

Și câte prostii nu ies din burta calului troian numit televizor! O „vădetă” credea că *Moromeții* e roman scris de Rebreanu, alta ofta că *Frații Jderi* i-a stricat vacanța. Așa arată România educată, conform programului prezidențial. Eșuat. Ratat.

Haosul în învățământ se numește Deca Ligia, care a inovat *bursa de mediocritate*. O deține cumva navigatoarea? Și dacă n-o are, ar trebui să i se acorde. Efectul Deca? Într-o emisiune tip Cine știe câștigă (10 mai 24), doi adulți nu știau cine-i poetul din Mircești, autor de pasteluri. Știa un copil de-a patra. Florentin Popescu e îngrozit de perspectiva ca, peste 10-20 de ani, la cârma țării să se afle liceenii de azi. Cum merg lucrurile, cred că vor ocupa posturi importante fără a termina liceul.

La Cultură, se perindă miniștri la nelalocul lor. Case memoriale? Ducă-se. Casa memorială din Mircești se dărâmă, casa Teodorenilor se clatină.

Ion Lazu nu mai are unde să pună celebrele sale plăci *in memoriam*. Nici măcar pe demisolul unde a murit de foame boieroica prozei românești, Hortensia Papadat –Bengescu. Însă ilegalista Nina Cassian (autoarea *Horelor* pentru Stalin, Dej, Ana Pauker), e serbată ast an la Galați, pentru că ar fi împlinit suta. Păcat! Mai avea de iubit, cum se mărturisea lui Radu Moraru.

Gazetar echilibrat, Florentin Popescu vrea și cere *neutralitate*, dar e greu să fii neutru. Editorialul său din 1 ianuarie, 2020 deplânge tocmai atacul concertat la „depășiti” ca Eminescu, Sadoveanu, Călinescu...Cum să rămâi neutru când Mircea Eliade e atacat politic? În aceste vremi (ne)prielnice, se cultivă ura, sub acoperire sau pe față, contra vârfurilor culturii, contra elitei de minte și de suflet a României. Mi-a fost dat să-l aud pe „expertul” Ioniță, așa cum era recomandat pe crawl, spunând că Mircea Vulcănescu era „mai antisemit decât Horthy”. Hoț? Furuse proprietățile (care-s?) evreilor deportați în Transnistria, așadar ar fi fost ucigaș de evrei. Habar n-avea ce vorbea Ioniță, expert da, dar în schimonosirea istoriei. Mircea Vulcănescu martirul e conștiință-lacrimă, domnule Ioniță. Mai puneți mâna pe carte, nu pe altceva.

Tenace, Al.Florian își face ținte mereu și mereu din Iorga, Mircea Vulcănescu, Nae Ionescu, Gyr, Crainic, Vintilă Horia. Vrea dezintoxicare de ei, într-o pregătirea unei Românie neomarxiste dezinfectate. Se subminează tot, de la valori fundamentale (acuzate ba de cryptocomunism, ba de cryptofascism), până la sentimente fundamentale ca iubirea de neam.

Spre finalul cărții, aflu că optimistul Florentin Popescu exersează *ars expectandi*. Ca să scap de insuportabilul stării pandemice, eu am ales acest titlu, pentru un roman în două volume, titlu în latina pe care n-o știe mai nimeni dintre guverneri. Dar româna standard o mai știe careva? Ba chiar sunt ridiculizați cei care o pronunță corect. Și mă autocitez: „incorectitudinea rostirii pare ar fi normă, de vreme ce exprimarea corectă începe a stârni zâmbete ironice.”

Păsători sau nepăsători? Asta-i întrebarea pe care o pun mereu. Nereacționând, alegând resemnarea, vom sta în fața hărții cu pete albe ale fostelor noastre pământuri, cu râuri prescurate, cu mare plină de bombe și vom spune: „aici șezum și plânsem”.

„Deocamdată e bine. E an electoral”, scrie Florentin Popescu la capăt de rând. Speranțe sau exasperanțe? Interpretările diferă, dar, de două mii de ani, gr. *kairos* înseamnă tot *alegere*. Nu oricum, oricând, ci la timpul potrivit. Și e timpul.

Lucian GRUIA

Eva Constantinescu- Ecouri 102 sonete/ Echoes 102 sonetts

Volumul pe care îl prezentăm, *Ecouri 102 sonete/Echoes 102 sonnets*, tradus în engleză de Vasile Poenaru, reprezintă o antologie de 102 sonete alese din cele cca 800 de sonete scrise de Eva Constantinescu și publicate în volumele: *Obsesii, Străină în bal, Departe de lună suspinând, Poame amare, Captivă și Nostalgie*.

Poeta iubeste poezia clasică, ritmul și rimele trezindu-i inspirația. Dintre poeziile cu formă fixă, cultivă cu predilecție sonetul: „Poeme pesimiste în toamnă timpurie/ Ce-și leagă în zare stindardul violet/ Și plâng în rime fixe banal și desuet/ Sfidând adevărata, moderna poezie...” (Sonetele mele?)

După cum mărturisește, aflată în toamna vieții, tonul sonetelor sale este elegiac

Temele predilecte sunt: toamna vieții, satul natal, amintirea iubirilor trecute, trecerea timpului, lumina, poezia, extincția. Să exemplificăm succint.

Toamna grea însingurează înaintea sosirii iernii absolute: „Iar am rămas doar noi, frumosul meu,/ Săraci și desfrunziți în toamna grea./ ca mâine fi-vom fulguri de nea/ Și ne va strânge-n brațe Dumnezeu.” (Iar am rămas doar noi...)

Poeta își amintește cu nostalgie de satul natal, mioritic: „De voi mai fi, am să mă-ntorc la vară/ În satul meu cu plopi și cu arini,/ Să bat din nou poteci de-odinioară/ Pe lângă pomi, de roade și de arome plini.” Să întâlnesc pe uliți vreo bătrână/ Isteață și sfătoasă ce vine de la sapă,/ Ori să mă-abat din cale la o stână./ Lângă-un pârâu când turmele se adapă.../ Și beată de iubire, de pace și de dor/ Să urc pe dealuri, pe șesuri să cobor./ Lumina să mă-mângâie pe față// Spre Obcine când cerul se răsfață/ La fel de implacabil și de nepăsător/ Ca umbra ce urmează o pasăre în zbor...” (Dorința...)

Amintirile despre mama și casa părintească sunt evanescente: „Nu vreau să uit ce de uitare este/ Și-adeșea mă întorc la alte vremi,/ ca într-un vis aud cum mă chemi/ Și ca prin vis se deapănă-o poveste.” Tăcut umbre în cercuri mă-mpresoară/ În dansul lor fantastic iar și iar./ Dar mă trezesc și totul e-n zadar./ Tu nu mai ești și ca odinioară// Nici eu nu sunt, doar gândul meu colindă/ Din când în când pe-acasă pe la noi.../ Văd turmele cum urcă pe Osoi./ Miroase busuiocul de pe grindă./ Nimica nu-i aleanul să-mi ogoi/ Și nici o stea pe cer să mi se-aprindă.” (Nu vreau să uit...)

Tot amintiri au devenit și trecutele iubiri, transformate în cântec de imaginația nostalgică: „Portret după natură vrând să-ți fac./ Am rătăcit paletă și culori./ Uitate schițe, răvășite, zac/ Pe dealuri, la izvoare, printre... nori.” Când chipul tău mi-apare uneori/ Pe câmpul vieții în peisaj sărac./ Aud imaginarele viori/ Cum plânsul meu în cântec îl prefac.../ Atunci un curcubeu se-arată-n zare/ Și spre alt cer întinde o cărare/ Ce leagă clipa de-un univers pierdut./ Ca o ființă seara-n vis tresare/ Și-ncet așterne pașnicul ei scut/ Pe chipul iluzoriu și tăcut...” (Arc peste timp...)

Timpul este adevăratul personaj al sonetelor Evei Constantinescu: „Vai, timpul nu pot să-l măsoar/ Că-i veșnicia însăși ce se repetă-n sine./ Ecou reverberând în unde line./ Uși ce senchid fără nici un zăvor./ Vine și pleacă furișându-se parcă./ Hoț nevădit de gânduri, de vise./ De iubiri, de speran-

te, de daruri promise.../ În zadar îl implor, el nu vrea să-ți întoarcă// Nimic din ce ți-a luat, ba, te uită curând/ Și te lasă în drum, părăsit, lăcrimând./ Pradă sărmană destinului, care, // Ți-a întins înainte înșelătoarea-i cărare/ Pe care te-mpiedici de umbre căzând.../ Te înalți pentru-o clipă și pieri în uitare.” (Vai, timpul...)

Poeta, în plină melancolie, imploră lumina pentru a-i asigura o nouă primăvară. Catrenul extras dintr-un sonet optimist, mă duce cu gândul la regimul diurn al imaginarului caracterizat prin zborul sufletului spre transcendență (Gilbert Durand – *Structurile antropologice ale imaginarului*) „Rămâi, LUMINĂ, scaldă-mă-n căldură./ Dă-mi roua vieții – cuminecătura -/ Să nfloresc la toamnă a doua oară./ Cu aripi grele sufletul îmi zboară./ Dar sămburele viu sub arătură/ Zvâcnește doritor de primăvară...” (Rămâi, lumină...)

Autoarea se simte solidară cu poezii lumii inspirați de divinitate: „Poeți ai lumii, sunteți încă vii. Mereu/ tresăriți și vă zbateți în cugetul meu./ Din gândurile voastre țâșnește lumină/ De ochii cei tainici când mi se anină// Plângând ori visând spre cer îndreptați./ Îmi sunteți aproape, ca niște frați./ Părintele nostru e Domnul, de-aceea pământul/ A rodit în voi, armonia lui și cuvântul.” (Poeți ai lumii...)

Extincția este acceptată fără deznădejdie, ca un fapt natural: „Când va seca și utimul izvor/ Și va rămâne doar ciutura în vânt./ Voi fi uitat să râd, voi fi uitat să cânt./ Voi fi uitat de zbucium și de dor.” Doar plopii mei sărmani și desfrunziți/ Vor mai visa la nopțile cu lună.../ De unde-oi fi n-am să aud cum sună/ Tăcerea-n codrii nordici, bântuiți// De gerul iernii celei nesfârșite./ Ivită-n întuneric, o stea va mai trimite/ Lumina depărtării spre pământ./ Dar nu voi ști de-am fost, ori de mai sunt.../ Privirile prea stinse sub pleoape istovite/ Vor irosi iubirea în orizontul strămt.” (Când va seca...)

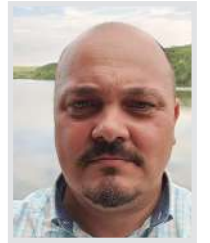
Sau încă mai metaforic: „Opați străvechi, e timpul să te stingi./ Lumina ți-e săracă, în țărână te prelingi/ Și nu mai ești ce-ai fost la vremea ta/ Când mica flăcăruie adesea te purta// Prin bezna întâmplării, pe căi întunecate./ Azi e pustiu și trist și liniștea n cetate./ Iar cucuveaua tipă pe ziduri tot mai reci./ Doar clipa receșivă-ți îngăduie să treci// Hotarul cel de taină ce două lumi separă./ Durerea-i doar ecou și a-ncetat să doară./ neliniștea și visul sunt câini fără stăpân.../ E vremea să te stingi, ciudat opați bătrân./ În colțul tău de cer se zbate o lumină./ Iar noaptea ce se lasă tresare și suspină...” (Opați bătrân...)

Concluzii

După părerea mea, există două feluri de poezie: una a aparențelor – nesemnificativă și una a esențelor – care ridică și răspunde la marile probleme existențiale. Poezia esențelor poate fi și ea de două feluri: una directă, simplă și profundă și una complexă, ermetică. Poezia Evei Constantinescu este simplă și profundă.

Poetul și criticul Virgil Diaconu afirmă că există curente literare generaționiste, care durează cât o generație (cca 10 ani) și curente transgeneraționiste care ascultă de valorile estetice clasice și care durează mai mult. Poezia Evei Constantinescu este transgeneraționistă.

Adrian Vasile IFTIME

În ochii mei prea verzi se face seară

Bilet fără retur

Azi ne cunună anii pe-ndelete
Prin amintirea unui gând
sprintar
Tu porți doar urma unei veri-ghete
Eu rătăcesc cuvinte pe trotuar.

E totul stabilit să se repete
E lună plină iar în calendar
Dintr-un sărut menit să ne îmbete
Dezleg un rebus pe un colț de ziar.

Oricât ne-am despărți târziu în noapte
Nu știu de unde și nu am habar
In mine mai vorbește printre șoapte
Tăcerea verii dintr-un an impar.

Inalț de-o vreme zmeie de hârtie
In zborul meu spre alte dimineți
Nu știu cu noi pe lume ce-o sa fie
Doi călători prin soarta altor vieți.

În ochii mei prea verzi se face seară
Ghețarii de la nord se vor topi
Aștept același tren ca prima oară
Am un bilet fără retur de-o zi.

Viață după moarte

Ce faci bătrâne? Mai jucăm o carte?

Mi-am cumpărat o viață după moarte

Am dat arvună ultimii mei ani
I-am dat bătrâne, unor miri orfani.

Din sărăcia zilelor de mâine
Puținele firimituri de pâine
Le-am dăruit tăcerilor de-a gata
Și am întors necazul cu lopata.

Vreau să visez la ce a fost odată
Când am gustat iubirea ne-ntinată

Ce faci bătrâne? Mai jucăm o carte?

Mi-am cumpărat o viață după moarte.

A fost un preț cam scump dar cred că face
Să mă imbrac din nou la patru ace
Să mă-ntălnesc cu mine inc-odata
Să mai plătesc, bătrâne, doar o rată.

De-acum, mă dor cuțitele de gheață
Infipite mai târziu. Spre dimineață,
Am pariat cam totul pe o carte -
Păstrează-mi amintirea după moarte!

Noul asfințit

Visăm iubiri de-o viață pe un mănunchi de stele
Iar vremurile noastre pe chipuri ne-au uitat
Fugind de nebunia jocului de ieie

Ne întrebăm pe buze doar cine-i vinovat.
Ne alintăm pe frunte cu un sărut de-o noapte
Și ne rostim tăcerea într-un final de zi
Iubito, între noi, sunt tot mai multe fapte

Nu vom mai ști vreodată ce le-ar putea umbri.
Azi amăgim trecutul cu-atâta gingășie
Trăim durerea plânsă din tot ce s-a-ntamplat
Dar zeilor iubirii le mai plătim chirie

Să ne arate-n astre doar calea de urmat.

Iubim pe ore goale, urâm pe zile pline

Și coborâm la prima, din nou, pe-același drum
Tot mai sperăm, mereu, la soarta care vine
Ținând în palme arse un biet morman de scrum.

Cuvintele ne-ndeamnă la tot atâtea gânduri

Și despărțirea noastră-i pe muchi de cuțit

Îți scriu acum, iubito, timid, aceste rânduri

Cât încă-i lună plină în noul asfințit.

Cântec de iubire

De s-ar mai putea...
Să te-ntreb... aș vrea

Cum e viața după-atâtea punți
Roluri mici și mari...

Încă mai apari...
La finalul tristei noastre nunți.

Poate ar conta...
Să-mi răspunzi ceva

Primăvara iarăși a venit
După-atâtea ger...

Suflu înspre cer...
Mă izbesc pe-o stâncă de granit.

Cred că pentru noi...
Se stârnesc azi ploii...

Doar în locul unui bun găsit
Flori de măr plutesc...

Până mă-nvelesc...
De ninsori pe-un drum mult

prea grăbit.
Tu atât să-mi dai...

Locul meu din rai...
După care ochii au tânjit

E târziu acum...
După-atâtea scrum....

Fumul e o lamă de cuțit.
Iar când o să porți...

Timpul meu prin sorti...
Nu privi deloc spre asfințit

Pe pământ pășesc...
Încă... te iubesc....

De la plus... la minus infinit.

Antoaneta MACOVEI

In memoriam Maria Platon

A scrie cu prilejul împlinirii unui mă-nunchi de ani de la dispariția cuiva, sau a venirii pe această lume, despre cineva care ți-a fost apropiat, de la care ai învățat tainele profesiei de dascăl, de cercetător, cu care ai trecut prin viață, peste cincizeci de ani, ai împărțit clipe frumoase, uneri dramatice, alteori tihnite, în vacanțe de neuitat, nu este ușor.

E vorba de rechemarea unui timp, în egală măsură al persoanei evocate, dar și al tău; un timp când tulbure, cu clipe obsedante, când luminos, calm, care odată cu trăirile noastre au definit înseși trecătoarele vieți...

În acest sfârșit de an (28.XII) vom număra 100 de ani de la nașterea profesoarei universitare a Facultății de Filologie - Iași, **Maria Platon**. S-a sfârșit într-un februarie al anului 2016. A văzut lumina zilei în Nănești Vrancei, într-o familie modestă, dar care i-a insuflat principii morale de nezdruccinat.

Și-a început studiile liceale la Liceul Ortodox din Cernăuți, din 1935 până în 1939 când se mută la Rădăuți, din cauza vremurilor istorice când Bucovina de nord trece sub altă stăpânire. În micul și cochetul orașel a urmat liceul „Oltea Doamna” (1939-1943). În aceste instituții de învățământ și-a clădit cultura, studiul limbilor străine. În plin război vine la Iași, în 1943 și se înscrie la Facultatea de Litere și Filozofie pe care o absolvă în 1947. A cunoscut toate greutățile stării de război prin care a trecut țara atunci.

A funcționat ca profesor la Dărmănești și Bacău puțin, pentru că foștii profesori de la facultate îi știau și apreciau calitățile intelectuale. Cel care a chemat-o pentru ocuparea unui post de asistent a fost profesorul Ghe. Agavriloaei. Se întâmplă în toamna anului 1949. A trecut prin toate treptele universitare până la cea de profesor, calitate ilustrată cu dăruire și abnegație până în 1985 când se pensionează la cerere.

După un doctorat, în 1969, cu teza „Dacia literară”, destinul unei reviste - viața unei epoci literare, Maria Platon și-a consacrat toată capacitatea sa intelectuală catedrei și cercetării istoriei literare. De la ediția critică a revistei „Dacia literară”, premiata cu medalia de aur la Salonul cărții, București, 1972, la lucrări de referință consacrate literaturii patruzeciote, precum și altor perioade literare.

Publică teza de doctorat la „Junimea” în 1974, colaborează la Tratatul de Istoria literaturii române, vol. II, sub redacția Academiei române, Vasile Alecsandri și cântecul gîntei latine, Junimea 1980, la origine fiind teza de doctorat susținută în Franța (Alecsandri et les Félibriges) în 1972, la Universitatea „Paul Valéry”, Montpellier; o ediție dedicată lui N. Bălcescu - Români sub Mihai Voievod Viteazul, Junimea, 1988 și lista continuă cu volume închinat Ilenei Văcărescu și Franța, „Cronica”, 1998, traducerea volumului Romanul vieții mele (Ileana Văcărescu, Cronica, 1998), Alice Călugăru, o poetă pe nedrept uitată (Noël, 2001), a coordonat volumul De la „Viața românească” la „Ethos”, Editura Universității, 1990. Volumul colectiv a apărut în focul lui ianuarie 1990, momentul nu a fost prielnic pentru mediatizarea unei asemenea cercetări. Dar ea rămâne o contribuție esențială, în posteritate, la cunoașterea publicisticii literare ieșene din prima jumătate a secolului al XX-lea.

În ultimii ani ai vieții s-a îndreptat spre literatura feminină (Femeia și Bărbatul, identități umane și ipostaze artistice în literatura română a secolului al XIX-lea, 2009), Un destin existențial și literar. Henriette Yvonne Stahl, „Vasiliana”, 2012 și ultimele pagini scrise le-a consacrat Annei Brâncoveanu de Noailles, un comentariu amplu asupra operei poetice a româncei care a cucerit Parisul anilor 1900-1933.

Când analizezi cu răbdare și multă admirație tot ceea ce ne-a lăsat Maria Platon, nu am mai notat aici zeci de comunicări, studii în revistele literare și de specialitate, poți afirma cu convingerea celui contemporan cu această personalitate, că parcursul ei a fost zidit pe muncă, pe dorința ca trecerea ei prin viață să lase un fascicul de lumină, o amintire, poate o neuitare.

În ultimul interviu acordat lui Ioan Dănilă în „Ateneu” nr. 551-552, 2015, a răspuns multor întrebări legate de cariera sa. Dar, aproape totul se concentra în jurul personalității lui Vasile Alecsandri și de modul în care Maria Platon și-a consacrat în țară și la Montpellier aplecarea, energia și râvna de-a fi cunoscut poetul de la Mircești. În ultimele pagini ale cărții (Alecsandri, poezii felibri și cântecul gîntei latine) autoarea a reluat „mesajul” bardului: „Fie ca lumina să strălucească și întunericul să piară!” Așa a înțeles și Maria Platon trecerea ei prin viață.

Dar Maria Platon s-a impus și ca om public prin excelență. Solitudinea, însingurarea i-au fost potrivnice. Atunci, ca și acum, credem noi, ea rămâne o personalitate peste care nu se poate trece ușor.

În Franța, în Montpellier-ul încărcat de istorie romană, la Lublin și Chișinău, la Iași, Cluj, Paris și Alba Iulia a fost mereu acolo unde era nevoie de cuvântul și știința profesoarei. Cultura românească a găsit în Maria Platon mesagerul cel mai devotat.

Nimic nu a fost prea mult, ca efort și abnegație, când era vorba să reprezinte țara sau universitatea ieșeană. Tot ei i s-a datorat înfrățirea Facultății de Litere de la Montpellier cu Universitatea ieșeană, acord în urma căruia au beneficiat și beneficiază de strategii de specializare sau lectorate mulți colegi.

În trecut fie spus, Maria Platon este - din ce știm noi - singura universitară deținătoare al unui al doilea doctorat, după cel susținut în țară cu profesorul Al. Dima. În Franța, conducător i-a fost regretatul profesor Louis Michel, sfârșit tragic într-un accident de mașină la București.

Privind retrospectiv, dincolo de profesorul și cercetătorul avizat a stat totdeauna Omul Maria Platon. În aparență distantă, profesoara mea își descoperea cu discreție căldura, tandrețea sufletească și generozitatea, specifice unei femei cultivate, sensibile.

Poate cele mai emoționante amintiri, care îmi sălășluiesc în mintea mea, se leagă de tot ce am trăit împreună în cei peste cincizeci de ani ai apropierii noastre în care nu au existat umbre sau îndoeli, ci o superioară trăire afectivă. Am avut tăria să trecem prin clipe grele, să biruim invidia și stările conflictuale răspândite de „duhuri” negative. Dominante rămân amintirile legate de trecerea prin locuri cu rezonanță deosebită. Am străbătut drumurile însoțite ale Provenței și am trăit împreună nebunia căutărilor caselor unde se vor fi petrecut acțiunea nuvelei lui Alecsandri Buchetiera de la Florența, sau Palazzo în care poetul și Elena Negri și-au trăit, câteva luni, tainica și tragică iubire.

Eram numai noi, în realitatea Venețiană, într-un vis de noi creat, care ne făcea să recreem „romanul” unor existențe literare. A ținut ca ea să-mi arate tot ce era legat de profesia noastră, la Paris, Uzès, la Nice și Florența, la Montpellier și Veneția. Cât de cuprinzător scria N. Iorga referitor la aceste sentimente: „Cele mai scumpe amintiri sunt cele de care e legată suferința noastră biruitoare”.

Acum, când aștern pe coala albă aceste gânduri despre profesoara mea, timpul nu a reușit să-mi șteargă nimic din fapta ei, atât de armonios construită, fizic și moral, preocupată de-a lungul vieții să dăruiască din acumulările ei apropiatului, ca și cum ar fi îndeplinit un jurământ numai de ea știut.

Stefania HĂNESCU

Revista revistelor

Lanțul slăbiciunilor, articolul ce poartă semnătura criticului și istoricului literar Nicolae Manolescu, din cadrul rubricii In memoriam Nicolae Manolescu, apărut inițial în nr. 20/2012 al publicației, deschide numărul 45/2024 al revistei **România literară** (director executiv, Gabriel Chifu). Prin însăși conexiunea cu inconfundabilul Caragiale, este evidentă perspectiva critică, tranșantă asupra unora dintre metehnele vremurilor actuale: „Suntem martori de la o vreme ai unui adevărat fenomen socio-profesional: plagiatul ca mijloc de promovare”. Îndepărtarea de criterii axiologice, ignoranța, interesele financiare, spoiala intelectuală convertesc fenomenul într-o „verigă dintr-un lanț. Al slăbiciunilor”. Consecințele, așijderea unor tentacule întinse peste atâtea arii culturale, sociale, educaționale, sunt concentrate într-un aparent inofensiv „Ce-i de făcut?!” din finalul materialului, în realitate, o invitație fermă de a interveni grabnic pentru a împiedica „triumful mediocrității”. Plecând de la „o istorioară adevărată”, aceea a provinciei portugheze Macao, criticul literar Mihai Zamfir răscolește emoții covârșitoare, pe care numai poezia le poate concentra și genera, prin referiri, în articolul pe care îl semnează, la discursul președintelui Jorge Sampaio, care, când teritoriul a trecut de la o autoritate la alta, a ales să rostească versuri de Pessoa: „O, mare, cât din a ta sare/ sunt lacrimile Portugaliei, o, mare?/ Să te străbatem, câte mame-au plâns./ și câți copii în rugăciuni s-au stins/ [...] A meritat efortul? Da, a meritat/ nici un efort nu-i mare ca să fii salvat”. Sumarul revistei este întregit prin rubrici specifice: **Contrafort** (Mircea Mihăies), **Istorie literară** (Vasile Spiridon), **Cronica literară** (Răzvan Voncu), **Semn de carte** (Gheorghe Grigurcu), **Cartea de poezie** (Horia Gârbea, Liviu Capșa), **Între cărți** (Angelo Mitchievici), **Interviurile R.I.** (Cristian Pătrășconiu) sau **Cronica muzicală** (Dumitru Avăkian). În editorialul intitulat sugestiv De la „cui îi pasă la cui prodest”, din numărul 9/2024 al revistei **Viața Românească** (redactor-șef, Nicolae Prelipceanu), cu ironie și cu verva-i caracteristică, Nicolae Prelipceanu invocă hibe ale peisajului literar actual, precum intervenția unor „(non) criterii” în aprecierea valorii artistice, compromisul sau iluzia notorietății, ce conduc spre o degingoladă axiologică: „Și uite-așa, din lovitură în lovitură, o lume se prăbușește încet-încet, și, culmea, nu cea pretins lovită, ci chiar aceea care, de fapt, lansează un bumerang a cărui funcționare îi e necunoscută”. Ce fel de critic a fost Nicolae Manolescu (I), articolul semnat de Ion Bogdan Leifer, oferă o limpede și așezată evocare a activității și, implicit, a personalității istoricului și criticului literar care a adus „una dintre cele mai ample contribuții din istoria autohtonă a genului”. O convingătoare invitație la a lectura, prin claritate și rigoare, pentru foarte tânără generație! Sumarul bogat include alte bine-cunoscute rubrici: **lumea teatrului**, **studia**, **poeme**, **proză**, **psiho**, **mens**, **stil**, **cronica literară**, **cronica traducerilor**, **cronica plasticii**, **cronica filmului**, **miscellanea**. Cu poemele epistolare semnate de Adrian Alui Gheorghe debutează numărul triplu, 319-320-321/2024, al revistei **Discobolul** (redactor-șef, Aurel Pantea). Asemenea autorului **Tristelor și Ponticelor**, poetul se simte exilat de „indiferența voastră care este mai tiranică decât orice edict”, însă avertizează că „pasărea-și urmează cântecul chiar dacă schimbă pădurea”. Rubrica **Gala Poeziei Române Contemporane** găzduiește creații ale poetilor care au susținut, cu prilejul derulării celei de-a XIV-a ediții a manifestării, „un foarte actual regal liric” (M.S.). Decupăm, de asemenea, din cuprins pagini de jurnal („Orgoliul: rafinamentul

egoismului” - Gheorghe Grigurcu), cronici literare, eseuri, versuri, proză, traduceri, *dialogi theologiae*. Rubrica specială *In memoriam* dezvăluie complexitatea unei personalități literare reprezentative pentru generația optzecistă, a poetului și eseistului orădean Ioan Moldovan. De la ermetismul și „intelectualismul strident, de sorginte avangardistă”, remarcate în volumul de debut, până la poezia „care se mișcă pe traseele optzecismului și postmodernismului, în răspăr cu seriosul, normalul, realismul diurn” (Mircea Popa), creația poetică a lui Ioan Moldovan este atent tâlcuită. În finalul cronicii sale, Aurel Pantea citează un fragment din creația poetului ce „anunță parcă depărtate mistere, salvatoare sau nu”, din care spicuim: „Mult n-o să mai pot rămâne cu el, cu tine/ mi-a trimis mama vorbă să mă întorc/ în rest, lumina vine cum vine/ ceru-i albastru, cerneala neagră, pașiștea arsă/ și lungi chemări de corn” (*Toxic*). Poezie, proză, cronică literară, dramatică, de film, interviu, evocări, pagini dedicate literaturii tinere conține revista **Lucefărul de dimineată** (redactor-coordonator, Horia Gârbea), numărul 10/2024. Într-o veritabilă pledoarie pentru echilibru și acceptare, pentru susținerea valorii, fără criterii „age-iste”, se constituie editorialul *Tinerete fără bătrânețe?* semnat de Horia Gârbea: „în orice s-ar întreprinde ca activitate umană, cultura nefiind o excepție, o abordare echilibrată, ferită de dlocotul exceselor, e cea mai potrivită pentru o întemeiere menită unui termen lung”. Finalul articolului, în aceeași notă senină și conciliantă, „măcar să ne păstrăm tinerețea de gândire și să îmbătrânim frumos”, este completat, parcă într-un dialog al generațiilor, de versurile alăturare ale distinsului poet Ovidiu Genaru, aniversat la împlinirea a 90 de ani: „Tot glumeț ai rămas tot umoristic/ Da tot glumeț tot umoristic”. Evenimentul precum lansarea volumului *Dublu autoportret* de Varujan Vosganian, Editura Polirom, derularea edițiilor din acest an ale Colocviului Romanului Românesc și Festivalului Limbii Române sunt, de asemenea, semnalate. Pagina de *Poezie*, dedicată poetei Maria Grădinaru, este despre singurătate, iubire, vers și candoare: „o lume uitată/ dar încă vie/ s-a întors/ să îmi spună/ că un copil/ este cea mai frumoasă poveste/ de dragoste”. Un periplu biobibliografic propune Corneli Ungureanu în deschiderea numărului 10/2024 al revistei **Orizont** (redactor-șef, Mircea Mihăies), referindu-se la bine-cunoscutul scriitor, regizor, scenarist Ioan Cărmăzan, despre care Fănuș Neagu spunea că „vede lumea cu ochi de cineast și o repovestește cu gândire de poet”. „Cine e Ioan Cărmăzan, cine e Nuțu, cel care intră în scenă, alintat cu acest diminutiv care ar vrea să-i restitue starea de inocență?” (se) întrebă autorul articolului, invocând volumul de debut, iar dintre caracterizările făcute eminentului profesor de unii sau de alții o alege pe aceea realizată de Geo Bogza, în ianuarie 1984, desprinsă dintr-o dedicație: „Regizorul lui Ioan Cărmăzan, celui mai interesant om pe care l-am cunoscut în ultimii ani”. La împlinirea a 100 de ani de la publicare, despre *Istoria civilizației române moderne* de Eugen Lovinescu, lucrare de căpătâi a culturii române, al cărei prim volum iese de sub tipar în octombrie 1924, scrie Marta Petreu, în articolul *Lovinescu*. După o sută de ani, la finalul căruia autoarea punctează faptul „că ne aflăm acolo unde credea Lovinescu că este bine să fim: în Europa democratică. O mai bună confirmare a valorii cărții lui nici că se putea”. Numeroase alte rubrici sunt semnate, printre alții, de Cristian Pătrășconiu, Alexandru Colțan, Dan C. Mihăilescu, Vladimir Tismăneanu, Radu Pavel Gheo, Gheorghe Vidican, Ioan T. Morar.

Otilia ARDELEANU

Spre dimineață cerul mi s-a părut un lac

grevă

un bulgăre uriaș de păsări
s-a răzvrătit prin coroana unui
copac
aproape că a defrișat-o
strada a îngălbenit dintr-odată

s-au ciondănit între ele
un timp iresponsabil
au tăbărât apoi pe cer și
l-au înnorat
livid soarele mi-a întors
spatele

cu disperare

n-am putut să fac doi pași
retina mea răstignită
de schimbarea bruscă de culori
imortaliza momentul cu bliț

gălăgia s-a spart de case
curând aveam să gălesc
puzderie de stele
căzută peste flori

zarva unei clipe

și ploaia de orez se făcea tot mai
mare
tot mai densă
vene ca izgonită
hărăzită să ne lovească din toate
părțile
bob cu bob în pletele noastre

aproape că albiserăm

iar lumea aceea multă
și-aproape necunoscută chiuia
de bucurie
în timp ce noi
cuprinși de uimire
luați de mâini
fugeam să nu ne prindă potopul
sub umbrele de flori
ținute ad-hoc în apărare

mirosul de iasomie
s-a ținut după noi
o viață

în albumul nostru am și azi
petale presate

răsărit

spre dimineață cerul mi s-a pă-
rūt un lac
limpede mângâiat de ramuri
plufoase
umbre dolofane înotau ușor
mi s-a părut că văd un pește
mare
și-am aruncat visul
o undiță cu multe ace
mi s-a părut că l-am prins ce bu-
curie în ochi
de laș se zbătea iar eu trăgeam
cu putere
târâș făcea valuri soarele până
la mal
mă luaseră toate căldurile
e vară și abia trezisem cele do-
uăzeci și cinci de grade
aproape că îmi luaseră aerul

bacoviană

am trecut prin o mie de ploi
prin palmé reci și ude
ca să mă doară și mai mult

m-au hărțuit atâtea furtuni
tridente au fost aruncate din cer
dar
am scăpat cu bine
niciunele nu au reușit să mă
erodeze
am purtat pelerina adevărului
m-am ferit de stropii urii și ai
decadenței
am alergat cât am putut de re-
pede
sub adăposturi pe care mi le-am
ridicat
de-a lungul vremii
sunt tot eu
trecută prin ploi intense și
nesfârșite
de parcă mă urmărea poetul
să mă încurajeze că nu sunt sin-
gură
și ploile astea rezezi sunt niște
cuvinte grele
spuse de oameni întunecați
să-ți dea impresia de vârtoare de
îneț
ploile vieții mărunte pesimiste
m-au lăsat rece

doar sufletul mi-a rămas
așa senin

și nu te teme

de gustul gândurilor mele
ele și crude sunt bune
dar dacă le lași să dea în pârg
să se umple de sevă
culoarea să fie mai vie
iar puful neîncrederii să cadă la
prima adiere
vor fi și mai sățioase
în coacere sunt însă minunate
aromate și numai bune de cules
înaltă-te un pic pe vârful
și prinde-le cu dreapta credință

de gândurile mele
dulci îți vor fi vorbele
și coapte faptele

portative

și încrede-te în degetele mele
cântătoare
căci din ele curge o muzică su-
avă
asimptomatică eteric-transcen-
dentală
lasă-te compus pe urmele lor
din octave și arpegii
grandios
în alternanțe line de lied
pe întrecute cu psalmii din chilia
trupească
lasă-te dirijat de aceste tactile
baghete
și toate viorile harpele pianele
flautele tobele tamburinele
se vor sincroniza în percuții și
atingeri diafane
sub aceste degete firave trupul
tău
va fi orchestra care-mi
îmblânzește inima
lasă-mi cântecele să planeze
să intre pe sub piele
să declanșeze tremolo

degetele mele mânuite divin să
nu te mire
când din ele vor cânta păsări în
limba lui Dumnezeu

Aurora POPESCU

Ne înfigem unii în alții de frică să nu murim

Moștenirea

mi-am dat corpul jos ca pe o
cămașă
au rămas doar oasele străbuni-
lor
în proteza bunicii din partea ta-
tălui era rătăcit un zâmbet
în ochiul de sticlă al bunicii din
partea mamei puteam vedea la-
crimile ei când și-a îngropat fiul.
am strâns umărul stâng zdrobit
în război al străbunicului
cu toate înjurăturile de sub el
adn ul unor străbunici și stră-
străbunici țesând
reîntoarcerea în serai

prinsă în oasele lor
ca într-un loc de veci părăsit
mi-am luat înapoi
tală de viespe
și stupul.

Stare de grație

mai întâi m-a durut în piept
picioarele au început să-mi
scârțâie
tiroida să-mi dea bufeuri
ochii mă dau de gol
când îi cuprind în rame
parchez tot mai prost
și uit tot mai des unde

înghesui în mine niște amintiri
ceaiuri de liniște
câteva creme scumpe antirid
pastilele de insomnii
factorul de protecție
și pantofii roz

într-o zi o să am timp pentru
toate

Liber arbitru

mintea e o dreaptă care nu duce
nicăieri
taie orice nod căruia nu-i convi-
ne
cum îi șade cravata
inima e o curbă
după care nu știi niciodată ce te
așteaptă
accelerezi nebunește sperând
să nu fie un zid
o prăpastie
sau mai rău
un labirint prin care frica
te aleargă
cu degetele în gât

vârsta aleargă înainte prin vre-
me
ziua aleargă
în sensul curbat al unei inimi

scrobeala canoanelor
nu ne mai ajunge
ne topește molecula cu arșița
unor întrebări
când înghițim pe nemestecate
cuțitele răspunsurilor sângerân-
de

carnea unui adevăr nelegitim
își cere dreptul la rană
tot mai adânc
până la plăsele
ne înfigem unii în alții
de frică să nu murim
neiubiți

Corbii

adevărul găsește mereu calea
spre lumină
așa cum sângele o găsește spre
inimă
dar știai deja asta

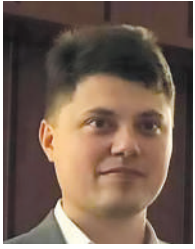
în bătaia acestei veri apusul ne
îmbracă în foc
acum știi de ce între noi mai era
un pahar plin
- și morții i se face sete

ți-au pierit cuvintele în armuri
corbi obosiți
rotesc tot mai aproape
tăcerea

Din viitor

tot mai singuri
ne pregătim de plecare fără a fi
pregătiți
ne pregătim de naștere deși încă
nu ne-a venit timpul
lichidul amniotic al universului
nu ne mai poate conține
frica și neiertarea
în pântecul lumii nu mai avem
loc decât în genunchi
ne-am împrejmuit de aripi ca de
bijuterii
dar n-avem curajul să părăsim
cuibul
adevărul ne stă în gât
fără a avea curajul să-l scuipăm
afară
sărării însingurați ai acestui
sfârșit
stăm înghesuiți într-un timp
care a devenit trecut
fără a fi prezent vreodată

hai în viitor
să naștem clipa când ne vom
aminti să învățăm
din toate greșelile
pentru care plătim acum

Flavius PARASCHIV

cartea străină

Noi, carnivorii

Augustina Bazterrica (n. 1974) este o prezentă discretă în peisajul literaturii mondiale. Până în 2017, autoarea născută în Argentina, era cunoscută doar pentru lucrările *Matar a la niña* (2013) și *Antes del encuentro feroz* (2016). Popularitatea ei a crescut în 2017, atunci când publică romanul *Cadáver Exquisito*, tradus la noi sub titlul *Noi, Carnivorii* (Editura Trei, București, 2023).

Cartea *Noi, carnivorii* a fost concepută ca o distopie. În universul imaginat de scriitoare, un virus a contaminat animalele și din acest motiv carnea lor nu mai poate fi consumată. Deși oamenii de știință au încercat să trateze animalele care fac parte din alimentația oamenilor, toate experimentele și cercetările au eșuat. Prin urmare, animalele au murit și omenirea a fost nevoită să găsească o sursă nouă de...proteine. După o perioadă de agitație și tensiune cunoscută sub numele de Tranziție, s-a ajuns la concluzia că și oamenii pot fi crescuți la fel ca bovinele și ovinele. Astfel, canibalismul a fost legalizat, ducând la apariția crescătoriilor și a abatoarelor de oameni. Mai mult decât atât, persoanele destinate sacrificării erau înmulțite în mod controlat, li se tăiau corzile vocale și erau vândute în funcție de...calitate. Fetusii, bebelușii și indivizii sănătoși – considerați „premium” – aveau o valoare ridicată, deoarece carnea lor era văzută ca o delicată...

În această lume trăiește și protagonistul Marcos, un manager-adjunct la un abator, care era foarte capabil în a-și gestiona oamenii aflați în subordine. Pe plan personal, nu era chiar cel mai fericit individ: soția l-a părăsit, copilul i-a murit la naștere, iar tatăl lui suferă de demență. Lucrurile se complică și mai mult atunci când primește „cadou” aparte: o femeie tânără, dintr-un lot de înaltă calitate. Deși putea să o vândă la un abator pe bani mulți, Marcos decide s-o păstreze până când îi va hotărî soarta. Treptat, începe să se atașeze de „exemplarul” premium, ajungând să o perceapă pe tânără ca pe o ființă umană, nu doar ca pe o simplă bucată de carne.... În cele din urmă, figura feminină rămâne însărcinată (deși relațiile sexuale cu cei destinați pentru hrană erau strict interzise). Finalul surprinzător reușește, printr-o neașteptată întorsătură de situație, să restabilească legătura dintre Marcos și soția sa, de care se înstrăinase.

Deși intriga capătă adevărată profunzime abia în final, esența textului se regăsește în descrierile necrutătoare ale modului în care oamenii sunt crescuți și sacrificați pentru a deveni hrană pentru alți oameni. Cruzimea demonstrată de umanitate în acest volum face, de fapt, aluzie la realitatea că, în prezent, multe specii de animale sunt crescute exclusiv pentru carne. Cu alte cuvinte, dincolo de stilul precis și clar, prin *Noi, Carnivorii* autoarea a dorit să tragă un semnal de alarmă, pornind de la propriul ei stil de viață.

Merită menționat că Augustina Bazterrica a declarat în 2014 că este vegană. Din această perspectivă, devine evidentă ironia textului: dacă cititorii sunt atât de oripilați de modul în care erau tratate „sursele de proteină” (de altfel, primele recenzii au subliniat grotescul scenelor din abatoare), de ce nu pot manifesta aceeași repulsie față de modul în care animalele sunt crescute și ucise în industria de procesare a cărnii?

Această întrebare a stat la baza textului, dar, din fericire, scriitoarea a avut înțelepciunea să nu se oprească doar la acest punct, ci să exploreze în profunzime tema centrală a romanului: modul în care compasiunea și dragostea rămân trăsături esențiale ale condiției umane într-o societate din ce în ce mai dezumanizată și lipsită de speranță. Răspunsul este oferit în finalul romanului, un deznodământ tragic, care evidențiază cum, uneori, interesele individuale primează în fața celor colective.

Romanul lui Augustina Bazterrica nu propune o lectură reconfortantă. În schimb, cititorii se pot bucura de o lucrare literară acidă și cât se poate de percutantă.

Emanuel VASILIU

film

Les films de Cannes à Iași

La sfârșitul de săptămână 25-27 octombrie a avut loc la Cinema Ateneu ediția de anul acesta a festivalului patronat de regizorul Cristian Mungiu. Am urmărit și evenimentul de la București, așa că mă voi referi la filmele programate în ambele orașe.

Prima peliculă selectată pentru proiecția a câștigat premiul „Ursul de aur” la ediția curentă a Berlinalei, „Dahomey”, semnat de regizoarea și actrița franceză Mati Diop, care descrie în documentarul său spațiul cultural-geografic african, tratând restituirea de către Franța a 26 de comori aparținând Regatului Dahomey (din arealul contemporan al Republicii Benin). Subiectul se înscrie în dezbateră mai largă privind artefactele culturale găzduite în muzee ale fostelor puteri coloniale, obiecte de patrimoniu revendicate de țările din care au fost colecționate inițial. Mati Diop inovează convenția de documentar printr-o voce din *off* poetică aparținând uneia dintre statuile restituite. Exprimându-se în limba fon, unul dintre idiomurile curente în Benin, vocea comentează legătura temporală dintre secolul al XIX-lea, de când datează statuia, destinul ei într-un muzeu francez și întoarcerea în țara natală. Odată acțiunea mutată în Africa, regizoarea filmează o dezbateră organizată la Universitatea din Abomey-Calavi, cea mai mare și prestigioasă instituție de învățământ superior din Benin. Luările de poziție ale studenților impresionează prin cunoașterea profundă a dinamicilor post-coloniale, în care este încadrat și reproșul privind un număr de 7000 de artefacte încă nerestituite; comparativ cu acest număr, cele 26 de comori sunt considerate doar un exercițiu de imagine pentru președintele francez Emmanuel Macron. Dezbateră este transmisă la radio, Mati Diop surprinzând locuitorii din toate straturile societății ascultând atent implicațiile politice ale unui act descris ca istoric. Urmărind pe de o parte construirea mediatică a restituirii într-un discurs de împăcare post-colonială, regizoarea conferă o voce observațiilor fine ale studenților privitoare la identitatea specifică Beninului dar și recrează potențialul poetic al statuiilor de secol XIX, adevăratele protagoniste la documentarului.

În festival au fost programate și două filme compuse din perspectiva unor adolescente aparținând așa-numitei generații Z. Sâmbătă, 26 octombrie, am vizionat „Diamant brut”, aflat în competiție la Cannes 2024, povestea unei influențere de 19 ani, ale căror preocupări sunt frumusețea și faima. Chiar dacă subiectul ar putea părea trivial, se încadrează în încercarea lui Liane de a scăpa din mediul social modest în care pare să fie captivă, ocrotită și nu prea de o mamă de cele mai multe ori absentă, incapabilă să-i ofere ei și surorii ei condiții mai bune de viață. Perspectiva este în întregime a adolescenței, ceea ce face ca reproșurile adulților responsabili dar inactivi vizavi de o anumită lipsă de perspectivă a meseriei de influencer să-i pară Lianei doar critici, piedici și descurajări menite să o împiedice să-și atingă visul. În același timp în care asigură spațiu de desfășurare protagonistei, filmul surprinde ethosul contemporan al obsesiei pentru frumusețe și faimă, o situație pe muchie de cuțit în care echilibrul mintal este întotdeauna cel mai fragil de menținut. Pelicula susține dorința de autodeterminare a lui Liane, personajul fiind cel mai bine caracterizat chiar de titlul filmului.

În sfârșit, în ultima zi de festival a fost proiectat cel mai recent lung-metraj al cunoscutei regizoare britanice Andrea Arnold. „Bird” se definește prin realism magic considerat de unii critici desuet, dar cred că funcționează în contextul spațiului mintal al protagonistei, o pre-adolescentă în vârstă de doisprezece ani. Preocuparea pentru modalități de evadare din medii familiale modeste, identificată în „Diamant brut”, apare și în acest film, tânăra Bailey provenind dintr-o familie disfuncțională, în care tatăl are la rândul său un comportament adolescentin, urmărind-o prin cartier pe o trotinetă electrică în încercarea de a o culege de pe străzi. Cu o mamă trăind în compania iubitelor abuzive, Bailey își găsește prietenul în persoana unui bărbat ciudat dar candid, jucăuș și afectuos, care-și caută, la rândul său, familia. Îl cheamă Bird (pasăre, în limba engleză). De aici până la metamorfozele demne de mituri antice n-a mai fost decât un pas.

Câteva dintre filmele prezentate în festival sunt sau vor fi distribuite în cinematografele românești, mă refer aici cel puțin la câștigătorul Palme d'Or, „Anora”, și la super-producția lui Francis Ford Coppola, „Megalopolis”, dar pentru multe altele „Les films de Cannes à Iași” rămâne o ocazie unică de a ne racorda la pulsul creației cinematografice contemporane. Vă recomand să-l urmăriți la ediția de anul viitor.

Ioan RĂDUCEA

distanța focală

Apele viselor

În perioada 22 octombrie – 10 noiembrie 2024, sala „Octogon” a Centrului Internațional de artă contemporană „Baia turcească” Iași a găzduit expoziția *5 stadii de visare* a lui Florin Marin (curator: subsemnatul). Născut la Galați, în 1977, stabilit însă la Cluj, oraș în care și-a urmat studiile universitare, actualul decan al Facultății de arte plastice de acolo întreține bune relații și cu alte centre artistice, unde expune, uneori împreună cu soția, Elena Ilash – la Iași, inclusiv în cadrul Lunii Sculptorilor Români (LSR), unde s-a deschis, în februarie 2024, expoziția în doi intitulată *Versus*, tot la „Baia turcească”.

Familiarizat cu mai multe tehnici, lucrând pe dimensiuni mai mari („stilpi ai cerului”, „cariatide” de considerabile înălțimi și puternici geometrizate) sau mai mici (inclusiv miniaturale, așa cum se obligă de ani buni, în calitatea sa de furnizor de personaje pentru Teatrul de păpuși „Puck” din Cluj), artistul pare să folosească spațiile expoziționale în primul rând ca prilejuri de a investiga o latură sau alta a fundamentului ontologic ce face cu puțință creația (proprie). Un bun exemplu în acest sens ar fi expoziția *Iron menina*, itinerată în mai multe locuri, inclusiv în natalul Galați (iulie 2024), ca replică dată în metal (cu un pic de *body-art*) enigmaticului tablou *Meninele* al lui Velázquez, al cărui subiect central ar fi, după părerea unui psihanalist (Jacques Lacan), privirea. Tot de la părerea unui psihanalist, cea despre vise, inaccesibile în zona lor cea mai adâncă, în „ombilicul” lor, pe care o are însuși creatorul psihanalizei, Sigmund Freud, pare a porni și expoziția *5 stadii ale visării*, ce reunește piese în metal, în material plastic și grafică pe hârtie, într-un „exercițiu de contemplare asupra naturii viselor”, așa cum se precizează în statementul auctorial.

De fapt, nu despre vise, fie ele și înțelese drept cale regală către subconștient, este vorba în primul rând, ci despre neliniștea, ba chiar despre teroarea unei viziuni laxe asupra lumii, ale cărei structuri ferme sînt categoric infirmate. Privilegiată este aici, fie în bi-, fie în tridimensional, reprezentarea lichidității, a informului conținuturilor noastre abisale (și a intuițiilor noastre despre ele...). Din punct de vedere tehnic, punctul de plecare constă în inițiativa de a valorifica estetic materialul înlăturat, în procesul de turnare în metal prin cunoscuta tehnică a cerii pierdute. Volumetria și texturile în care încremenește aceasta îl impulsionează pe artist, așa că face mulaje după ele, le fixează în metal și le ridică pe exemplare pedestale – înalte, texturate și în ton, inclusiv cromatic, cu piesele pe care le susțin.

Tuguiele striate ale minivulcanilor astfel obținute astfel sînt dominate nu mai puțin de ideea lichidității lavei care pare să îi împrăștie în toate părțile. Suficient de abstractizante, ele se pot ipostazia și drept cote altimetrice (și mai ales higrometrice...), drept învălmășiri de diagrame ori de liniaturi ale cite unui savant, ale cite unui artist, dezlănțuit sau dezorientat, „topindu-se în masa poemului acest”, vorba lui Nicolae Labiș... Se adaugă excelenta sugestie, ținînd, de data aceasta, de inițiativele artei „dematerializate”, „conceptuale”, a complexului de afecte, trăiri, formule intelectuale și rezolvări plastice ale sculptorilor cărora a servit materialul astfel recuperat (și in-format). Într-un fel, toate sînt conținute aici, amalgamate, însemnînd poate mai mult decît fiecare dintre opere și ștergînd, în orice caz, diferența dintre definit și confuz, dintre individual și colectiv: lege a visării, copleșitoare, în cinci stadii, ca și numărul obiectelor astfel alcătuite (și care pare a covîrși vechea rînduială, a celor patru elemente antice ale lumii...).

În prelungirea acestora se află lucrările grafice, reprezentînd de fiecare dată cite un sorb, în linii colțuroase față de spirele nenumărate ce definesc suprafețele – fel de a spune, de pildă, că adîncurile insondabile ale visării urmează regulile lor, imuabile. Remarcabilă se arată și ultima componentă a expoziției, un perete înalt, lucind ca de smoală curgătoare, de fapt un *trompe l'oeil*, din simpli saci negri de plastic, savant încrețiti ca să dea ape viselor, potrivit cu strălucirea luminilor de ambient... Creată și din necesitatea practică de a masca o nișă, în cele citeva ceasuri de dinaintea vernisajului, piesa probează îndeajuns capacitatea unui artist, experimentat dar cu tinerețe de spirit intactă, de a întoarce în favoarea sa conformația unui spațiu expozițional dificil, el însuși o operă de artă, cu detalii de execuție care ar fi putut fura privirea, așa cum nu s-a întîmplat în „Octogonul” „Băii turcești”...

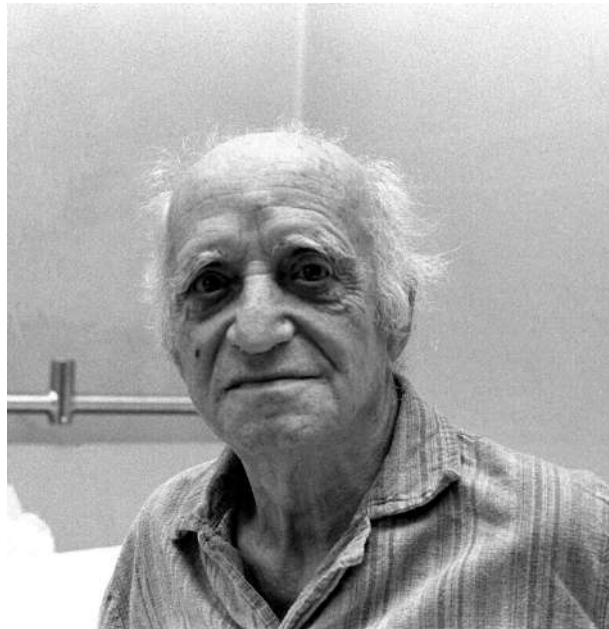

N. Carandino, memorialist (I)

Dacă dăm crezare unei mărturii¹, în 1986, ajuns la vârsta patriarhilor, N. Carandino credea că volumul al II-lea al memoriilor sale, aflat atunci încă în manuscris, „poate fi un bestseller”. Drept care, spunea el, „va fi trimis spre publicare în străinătate, căci aici nu avea sorti”. Și adăuga: „E un document de epocă. E tot ce va rămâne după mine.”

Neîndoielnic, opinia respectivă se baza în parte și pe faptul că volumul I, intitulat *De la o zi la alta*, fusese întâmpinat, în anii 1979–1980, cu o seamă de recenzii favorabile². Una dintre ele (cea a lui Bucur Țincu) detecta însă și o coloratură aparte a memoriilor respective – ele fiind ale unui „moralist” –, iar altele (a lui Gheorghe Grigurcu și a lui Artur Silvestri) – pe cea „picarească” ori „meridională”. Or, dacă aceste coloraturi, ca și stilul „artistic”, pot mări valoarea lucrării memorialistice, sunt și cazuri când, dimpotrivă, ele sfârșesc prin a i-o diminua. Cusururi deosebit de frecvente ale memorialiștilor sunt, mai întâi, ignorarea unor fapte în detaliu, apoi, subiectivismul, denaturarea faptelor (ale lor și ale altora) întru propriul beneficiu (fie acesta augmentarea meritelor, fie dezvinovățirea de acuzații, drepte sau nedrepte). În cazul volumului *De la o zi la alta*, recenzienții au semnalat în treacă unele inexactități: de pildă, ignorarea momentului când dispăre ziaristul și criticul ardelean Sever Bucur, supraevaluarea ori subevaluarea unor scriitori și publiciști (Victor Eftimiu, Camil Petrescu ș.a.m.d.) Și se cuvine spus că în epocă existau numeroase lacune în informația asupra unor evenimente și

chiar în anii de apogeu ai curentelor naționaliste, nu era deloc deranjant. Între tovarășii de joacă, se folosea însă limba română, limbă în care se țineau,

la școli de stat, și examenele anuale. Astfel trecerea la ciclul secundar nu-i putea pune adolescentului probleme. Însă, din cauza intrării României în război și a ocupării orașului natal de către inamici, elevul a trebuit să facă prima clasă la un liceu particular („al profesorilor asociați”). Mobilizat, medicul Carandino este luat prizonier cu tot spitalul său la Turtucaia; probabil a stat în lagăre bulgărești până în primăvara anului 1918.

Clasa a II-a (1917-1918?) și următoarele le face la Liceul „Nicolae Bălcescu”. În clasele finale, cu o seamă de colegi, constituie un cnaclu, întrunit săptămânal în locuința lui Mihail Polihroniade. Între membri se număra Petru Hechter, peste ani medic în Franța, nu însă și fratele său, viitorul scriitor Mihail Sebastian, ori Andrei Tudor, neadmiși fiindcă erau „puști”.

După bacalaureatul susținut în 1923, tânărul se înscrie la facultățile de Litere și Filosofie și de Drept din București, luându-și licența la cea din urmă în 1926. Și-a satisfăcut apoi serviciul militar (șase luni de „școală” la Timișoara și altele, mai multe, la regimente de artilerie din Constanța și din Brăila). Primind niște despăgubiri de război, mama îi subvenționează plecarea la Paris (în 1928, probabil) întru obținerea doctoratului. Dorința ei va rămâne neimplinită, fiul preferând libertatea unui program pe care și-l face singur, frecventând teatre, muzee, expoziții, Biblioteca Națională, dar și cafenelele și localurile de dans, hoinărind prin toate cartierele pariziene, ghidând uneori în metropola franceză turiști români ori străini.

Trimite din când în când corespondențe la ziarul „Cu-vântul” (semnat Ajax), scrie la „Documents franco-roumains” (publicație condusă de Felicia Paraschivescu) și colaborează cu câteva articole la ziarul parizian „L'Ordre”.

O reîntâlnește pe Lilly Gușeală, fiica profesorului său de geografie, acum actriță trimisă cu o bursă să se perfecționeze sub îndrumarea unor mari actori parizieni. După ce se căsătorește cu ea la primăria arondismentului al XVIII-lea, are posibilitatea să cunoască Școala Română de la Fontenay-aux-Roses și pe „ctitorul” ei, N. Iorga, precum și orașelul Montmorency, unde Jean-Jacques Rousseau își scrisese o seamă de lucrări.

Întoarcerea în țară are loc, se pare, în 1931–1932, stând sub semnul înfrângerii, al ratării. Reinsertia în viața socială românească este dificilă. Secretar

al unui avocat ardelean, năzuiește apoi să intre în presă. În 1933–1934, iscălește mai multe articole în hebdomadul „Țara noastră”, al lui Octavian Goga, în „Revista de studii sociologice și muncitorești”, apoi în „Credința” lui Sandu Tudor și în suplimentul ei, „Floarea de foc”. Intră totodată în redacția ziarului „Facla”, condus de Ion Vinea, la care ar fi fost inițial responsabil de pagina a doua (axată pe teme culturale), unde semnează cu numele propriu, cu inițialele (N. C., N. Car. și N. Crd.) sau cu pseudonime (Ajax, Aster, Antipater, trei – acesta colectiv, cu C.I. Șiclovanu, C. Panaitescu, Badea Marinescu și cu alții). Ar fi fost promovat prim-redactor după demisia, în 1934, a lui N. Davidescu. În ianuarie–februarie 1935 în pagina a doua a „Faclei” este găzduită ancheta *Scriitor evreu – scriitor român*, fără să se indice inițiatorul. În 20 mai același an se lansează altă anchetă, *De ce scrieți?*, de astă dată anunțul-preambul fiind semnat N. Car. Aproape 160 de scriitori au răspuns la întrebare, majoritatea în cadrul unor interviuri, luate de toți redactorii⁴. Tot N. Carandino inițiază în 1936 o anchetă privitoare la influența presei; câteva luni mai târziu ia atitudine în cazul nealegerii la Academie a lui E. Lovinescu. Anul următor semnătura sa dispăre mai multe luni din coloanele „Faclei”; când reappear, se află sub editoriale, dintre care nu puține pledează pentru un guvern național-țărănist, condus de Iuliu Maniu. O nouă rubrică, *Panerul cu raci*, ce reflecta viața parlamentară, este semnată Kalvincar (format din primele silabe ale numelor lui Leon Kalustian, Ion Vinea și N. Carandino). Ziarul trece însă prin momente grele: își micșorează formatul, iese în două pagini, iar în 1938 devine săptămânal.

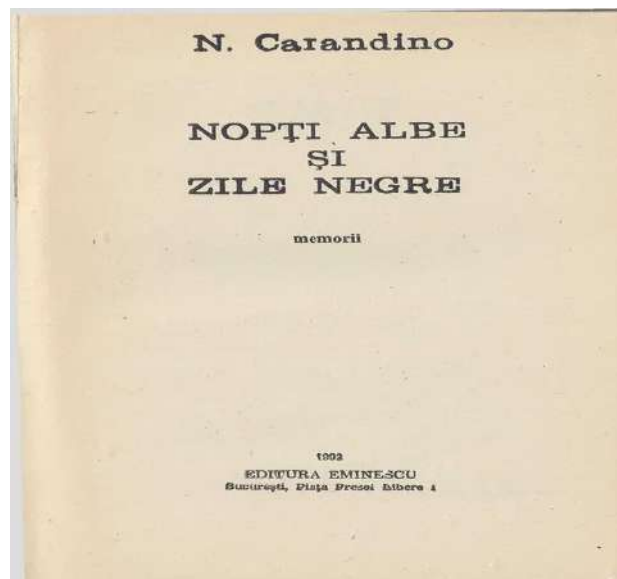
În interval, N. Carandino mai colaborează la revista „Bis” (1935), la „Reporter” (1936–1938), și foarte asiduu la gazeta săptămânală „Azi”, a lui Zaharia Stancu, semnând aici în 1938–1940, cronici teatrale, medalioane – Victor Eftimiu, Ion Mihalache, Panait Istrati etc. –, dar și articole de politică externă (asupra „lumii galbene” și a relațiilor ruso-chineze și chino-japoneze). Îl secondează, de asemenea, pe director în replica dată unor foști colegi, de stânga, ce reproșează revistei atitudinea față de războiul ruso-finlandez. Foarte critică este și opinia asupra directoratului lui Camil Petrescu la Teatrul Național.

La „România” și la „România literară”, conduse de Cezar Petrescu (1938–1940), N. Carandino este redactor. În paginile cotidianului dă la iveală biografia romanțată *Viața de glorie și de pasiune a mării cântărețe Darclée*, tipărită de îndată și în volum, apoi, un alt serial, *Viața de haz și de necaz a lui Constantin Tănase povestită de N. Carandino*, oprit la al XXX-lea foileton (va mărturisii târziu) la intervenția patriarhului-prim-ministru Miron Cristea.

În 1941 „ar fi pus pe picioare” „Rampa” lui George Gregorian, pe care a părăsit-o curând constatând înclinarea poetului director spre „combinații” cu directorii de teatru ori cu actorii dornici de reclamă. Este secretar de redacție la „Revista română” (scoasă de același Zaharia Stancu în 1941–1942) și la „Bis” (1942–1946; director Sandra Cocorăscu), și redactor la „Curentul” și „Curentul familiei”. Traduce și câteva piese de teatru (*Corabia lui Noe* de Sergio Pugliese și *Misteriosul Beverly* de Louis Verneuil și G. Beer), puse în scenă, dar netipărite.

Deși se mărginește în genere la publicistica pe chestiuni de teatru, este trimis (se pare în 1943) în lagărul de la Târgu Jiu, unde se află în compania lui Zaharia Stancu, a lui Victor Eftimiu, a lui Tudor Arghezi și a altora.

Plănuia cu Em. Socor să scoată după căderea dictaturii „un ziar independent”, iar cu Zaharia Stancu ar fi propus comisiei de armistițiu „ziarul de luptă anticomunistă” „Ofensiva”. După 23 august 1944, acceptă, la sfatul lui N.D. Cocea, să facă parte din „comisia de epurare”. Tot atunci, pe temeiul atitudinii din 1938, când pledează

personalități, inclusiv a lui N. Carandino însuși. Astfel, pentru a judeca memorialistica lui este necesară o permanentă confruntare a ei cu rezultatele cercetării mai atente a vieții și activității sale, cu cercetarea memoriilor altor actanți de pe scena politică ori publicistică, dar și cu ceea ce aduce nou istoria literaturii și istoria presei românești. Vom începe cu o biografie a publicistului, criticului de teatru, traducătorului și memorialistului nostru, care să țină cont de tot ce s-a descoperit în ultima vreme.

N. Carandino s-a născut la Brăila la 20 iulie 1905. Actul de naștere³ precizează că avea două prenume – Nicolaos-Haralambos –, iar părinții săi erau Elena (n. Morache), de 22 de ani, și Gherasim Carandino, medic, de 38 de ani. După băiat, familia se mărise cu două fete – Ivi (Ebe) și Valerie. Deși tatăl Elenei era grec (Muraky sau Murachis), ea se considera, precum mama ei, româncă, pe când soțul, care avea, cum va spune mai târziu fiul său, și „eredități românești”, se declara de etnie elenă. Făcuse studii superioare la Paris (cu profesorul Charcot) și la Bologna și avea o cultură bogată, biblioteca sa cuprinzând clasicii francezi, poeți romantici, dar și cărți de „ocultism”.

Potrivit amintirilor târzii, copilăria și adolescența lui N. Carandino „s-au petrecut în protipendada mai mult grecească” a Brăilei. În familie se vorbea atât în grecește, cât și în românește. Grec este și Dimopol, directorul pensionului particular, unde face ciclul primar. Până târziu, colegii de breaslă îi vor spune brăileanului „Grecul”, lucru de care,

1 Maria Cogălniceanu, *Întâlniri irepetabile*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2004, p. 72.

2 Vezi Virgil Ardeleanu, *N. Carandino: „De la o zi la alta”*, „Steaua”, an. XXX, nr. 10, octombrie 1979, p. 35; Bucur Țincu, *Memoriile unui „moralist”*, „Transilvania”, an. VIII, nr. 10, octombrie 1979, p. 32–33; Artur Silvestri, *Memoria picarească*, „Luceafărul”, an. XXIII, nr. 5, 2 februarie 1980, p. 2; Gh. Grigurcu, *Memoriile unui meridional*, „Amfiteatru”, an. XV, nr. 9, septembrie 1980, p. 10.

3 Este transcris în Maria Cogălniceanu, *N. Carandino. Labirinturi*, Florești, Ed. Limes, 2017, p. 13.

4 Vezi *De ce scrieți? Anchete literare din anii 30*. Text ales și stabilit de Gh. Hrimiuc-Toporaș și Victor Durnea, Prefață, note și index de Victor Durnea, Iași, Ed. Polirom, 1998.

→ pentru un guvern național-tărănist, Iuliu Maniu i-ar fi solicitat să scoată din nou ziarul partidului său, „Dreptatea”. Ar fi făcut-o „rechiziționând” imobilul, tipografia, hârtia, activele și o parte a redacției „Curentului familiei” (al cărui proprietar, Pamfil Șeicaru, se afla în Occident). În prima fază, pe frontispiciul „Dreptății” apare ca director Ion Livianu. Carandino ar fi ajutat și la fondarea ziarelor „Libertatea” (social-democrat) și „Curierul” (ce trebuia să câștige pe cititorii dispărutului „Curentul”), în care e prezent cu articole politice. Acum acuza foarte dur („vanzător de țară”) pe Liviu Rebreanu, decedat de puțină vreme. Mai târziu, când „comisia de epurare” devine un instrument politic, va constata abuzurile și va pune pe tapet „colaboraționismul” multora din tabără adversă.

Activitatea sa publicistică se reduce când este numit, în ianuarie 1945, director al Teatrului Național din București, funcție ce incumbă și pe cea de director general al Teatrelor. Nu rezistă decât până în martie, locul său fiind luat de Tudor Vianu și de N.D. Cocea. Între timp (mai precis, după instalarea guvernului Petru Groza), „Dreptatea” și „Curierul” sunt suspendate (ca și ziarele liberale). Activ rămăne doar „Ardealul” (director: dr. Anton Ionel Mureșeanu), în ale cărui pagini Carandino iscălește frecvent de prin iulie sau august 1945. Organul național-tărănist repare la începutul anului 1946, având ca director pe Nestor Badea, nepotul lui Ion Mihalache, al cărui nume se află pe frontispiciu până la mijlocul lunii martie. Către sfârșitul anului 1946, Iuliu Maniu va preciza într-o scrisoare deschisă că directorul ziarului este Carandino. După alegerile din noiembrie, „Dreptatea”, ca și conducerea partidului național-tărănist devin ținta principală a atacurilor celor de la cârma statului. În aceste condiții se infiripă ideea de a se continua lupta peste hotare. Pe acest fond are loc în iulie 1947 așa-zisul „episod Tămădău” – o tentativă de a părăsi ilegal țara, de fapt, o capcană menită să decapiteze partidul lui Iuliu Maniu. În cadrul procesului ce li s-a intentat celor arestați cu acest prilej („lot” mărit mult pe parcurs), sentința lui Carandino (din 27 noiembrie 1947) prevedea șase ani de „temniță grea”. Pedepsa, mărită la nouă ani și câteva luni, a ispășit-o în închisorile din Galați, București și Sighet. În cea din urmă a fost tovarăș de celulă cu Iuliu Maniu până la moartea acestuia. La eliberare (probabil, în toamna anului 1956) i se comunică că va avea domiciliu forțat încă cinci ani. Suplimentul de pedeapsă, ce ar fi durat totuși opt ani, a avut drept cadru localitățile Bumbăcari și Rubla, din Bărăgan, apoi Brăila, aici cu posibilitatea de a preda la o școală populară de artă.

Întors (în 1964?) în București, Carandino își reia treptat preocupările de dinainte de arestare. Din 1966 iscălește mai multe articole în revistele „Ramuri”, „Argeș”, „Gazeta literară”, „România literară”, „Steaua”, „Cronica”, „Almanahul literar”, „Almanahul Viața românească”, „Almanahul Flacăra”. De sub tipar îi ies și o serie de cărți circumscrise teatrului și literaturii dramatice, precum și traduceri din greaca veche, din neogreacă și din franceză⁵. Notă aparte face volumul memorialistic pomenit mai sus – *De o zi la alta*. Partea a II-a fusese depusă la aceeași editură, dar nu a primit aprobările necesare. Manuscrisul a ajuns la New York, unde a apărut sub titlul *File de istorie* (1986). Pentru relațiile sale externe, era urmărit neconținut de Securitate, care în 1987 i-a și confiscat mai multe manuscrise, între care și o serie de piese într-un act (*Meduza, Răni deschise, Bănuială, Nud, Noi femeile, La ora ceaiului, Încrucșarea*). După evenimentele din decembrie 1989 i se tipărește o antologie a publicisticii din „Dreptatea” și i se reeditează integral memorialistica sub titlul *Nopti albe și zile negre* (1993).

Un loc important în ceea ce revistele de cultură din anii '60 acceptă să-i publice lui N. Carandino sunt amintirile: mai întâi, despre scriitorii și pictorii cunoscuți (despre Mihail Sebastian, în „Argeș” 1967, despre Ion Vinea, Tudor Mușatescu, Ionescu-Sin, în „România literară”, 1970), apoi despre ziarul „Facla” și despre „studentia” la Paris, în „Steaua”, 1975, ori despre cafenelele bucureștene (în almanahuri). În fapt, astfel continua seria de medalioane consacrate oamenilor de teatru (întinsă, inițial, de-a lungul deceniului 1936–1945, apoi și în anii '60), în care schița biografică, lista spectacolelor de succes și portretizarea erau agămentate de „amintirile directe” – povestirea unor episoade ale relației dintre publicist și personalitățile respective.

Dar miza proiectului nu se reducea la o colecție de evocări, ci năzuia la o memorialistică a cărei structură de rezistență să fie constituită de etapele propriei vieți. Din păcate, în circumstanțele anilor 1965–1980, chiar cu privire la biografia de până la 23 august 1944, fostul deținut politic trebuia să se autocenzureze serios. La aceasta, desigur, s-au adăugat și cenzura „de partid”, „recomandările” redactorilor de carte etc. (În acest sens, Vartan Arachelian știa de la Leon Kalustian că volumul *De la o zi la alta* a adăstat în editură ani buni, cunoscând numeroase extirpări și modificări.)⁶

Cert este că, în forma păstrată, memoriile lui Carandino se mențin la un nivel de generalizare ce le diminuează valoarea documentară. În acest sens, elocvent este faptul că, deși autorul este multă vreme mândru de buna sa memorie, indicațiile cronologice lipsesc în cele mai multe relatări. Minusul, de care, desigur, memorialistul era conștient, l-a făcut să caute compensații.

Structura primei părți a memoriilor este „clasică”: o *Introducere* în care meditația, coagulată adesea în reflecții și aforisme, se împletește cu efuziuni elegiace (arcuite pe motivul „ubi sunt?”), apoi descrierea orașului natal, prezentarea sumară a rudelor, a părinților, și a „oamenilor” (locuitorilor), etapele școlărității, apoi a studiilor superioare.

Descrierea Brăilei începutului de secol al XX-lea decepționează însă în cele din urmă: prezentarea planului urbanistic este completată de una, sociologică, a locuitorilor grupați pe etnie, de o trecere în revistă, pe urmele „unui amic de pe vremuri” – Marin Ștefănescu), a câtorva „neamuri brăilene” (C.C. Hepites, George Cavadia, colonelul Th. Șerbănescu, Matila și Dan Ciocârdia), apoi de câteva amintiri dispartate (sărbătorirea zilei independenței Greciei, plimbările cu barca pe Dunăre, „luptele” cetelor de copii, grupați pe străzi).

Dacă viața familiei (portretele părinților, ale unchilor Iorgu Morache și Panait Carandino) este prinsă în tușe precise, în schimb, cu totul palid, nesemnificativ este tabloul „protipendăi mai mult grecești”, redusă la o Sirago, prietenă a ambilor părinți, la câțiva profesori, la un bogat și avar Embiricos. (Capitolele despre „frații Gigantes” și despre „italo-fanariota” familie de Roma, evocări interesante și chiar senzaționale în sine, dau impresia de corpuri străine lucrării.)

Dacă puținătatea amintirilor din pensionul Dimopol se datorește desigur vârstei fragede și timpului scurs, în schimb, inexplicabil este faptul

că pentru intervalul marcat de război, de ocuparea Brăilei de către dușmani, de prizonieratul tatei, de evenimentele anului 1918 narațiunea se mărginește la luarea în posesie a bibliotecii tatălui, la o vizită și la o discuție (pe tema lecturilor) cu un unchi ofițer bulgar.

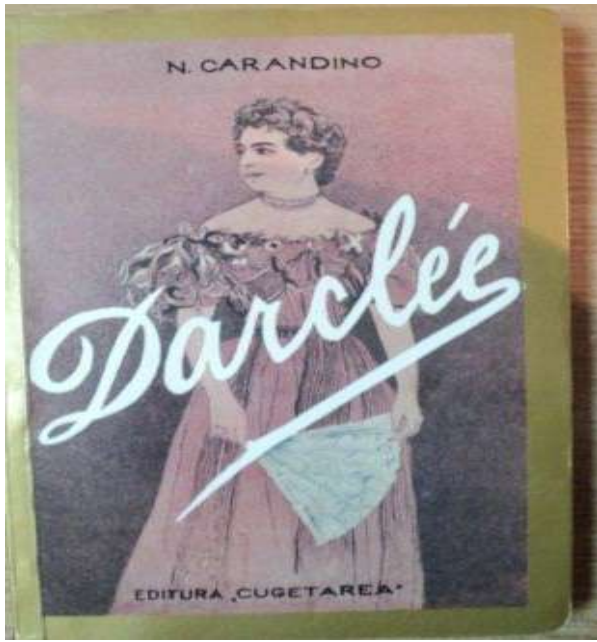
Un plus de culoare are prezentarea anilor de liceu, cu portretele sumare ale câtorva profesori și ale unor colegi angrenați în activitatea unui cenaclu, dar mai ales cu narațiunea „amozurilor” adolescentine, unul „la distanță”, altul sfârșit tragic prin moartea prematură a eroinei, Azurina.

„Anii studențești”, neîndoielnic, cu urme mai adânci lăsate în memorie, aduc și ei o galerie de portrete ale profesorilor de la Filozofie și de la Drept (N. Iorga, Vasile Pârvan, Nae Ionescu, C. Rădulescu-Motru, Alice Voinescu, G.G. Mironescu, George Plastara, Istrate Micescu ș.a.), multe obiective, altele trădând idiosincrazii politice. Mai interesantă poate este aceea a colegilor, între care se numără Toma Vlădescu, Ion Victor Vojen, Mircea Eliade, Haig Acterian, N.N. Mateescu, Vasile Marin, Mihai Polihroniade, Dinu Sighireanu, Barbu Brezianu, colegi care, apoi, vor avea destine atât de neobișnuite. (Autorul imaginează o consultare a unei clarvăzătoare, ce le-ar fi dezvăluit atunci viitorul: unii – savanți, profesori la universități americane, pariziene sau iberice, alții morți pe frontul spaniol, în Caucaz, ori în închisori.)

Approape la fel de substanțială este și prezentarea anilor „de armată”, cu portrete ale profesorilor de la școala militară, ale camarazilor și cu relatarea unor incidente cu valențe comice. Fără îndoială, însă episodul „studentiei” pariziene (probabil cel mai larg în volum) îi dă posibilitatea lui Carandino să-și manifeste talentul de povestitor, dar și firea tarasconeză. (Este cât pe ce să devină gigolo-ul soției „regelui diamantelor” din Chicago, cucerește o frumoasă și enigmatică tânără spaniolă, ce nu vine însă la a doua întâlnire, însoțește, fără frică, două frumoase actrițe în localuri rău famate, în care încăierările și loviturile de cutit sunt obișnuite etc.; recomandat de fiica generalului Louvat, căsătorită la Brăila, frecventează „jour-fixe”-ul mamei ei, unde se îndrăgostește de o enigmatică femeie, al cărei soț era paralizic, însă n-o mai regăsește, căci, crede el, „generăleasa” s-a străduit „să-i salveze” sufletul. Ar fi fost prieten cu fiul lui Argezi, Eli Lotar, și cu partenera acestuia, Germaine Krull, care i-a făcut cunoștință cu primul ei soț, un olandez ce ar fi regizat *Le chien andalou*. (În fapt, Joris Ivens a regizat peste câțiva ani *Pământ spaniol. Un chien andalou* a fost realizat de Luis Bunuel și Dali!) Un episod comico-satiric are ca eroi pe avocatul M. Calogno-mu, plecat – în urma unei decepții amoroase – să intre în legiunea străină în Maroc, și tânărul doctorand N. Smochină, tapat fără jenă, prezicându-i-se că va ajunge academician (ceea ce, precizează memorialistul, s-a și împlinit peste ani). Prilejul este folosit și pentru a nuanța portretul (caricatural) al lui N. Iorga.

Amplu este și capitolul consacrat „*Faclei*” și *spiritului ei*. Evident, el dovedește atașamentul față de poetul și publicistul Ion Vinea, însă valoarea sa documentară este scăzută. (Ultimii ani de apariție plutesc într-o ceață ce distorsionează totul.) În mod conștient, Carandino exagerează rolul ziarului „democratic”, recunoscând totuși că impactul în rândul cititorilor era minim. („Facla” ar fi fost citită însă în redacțiile marilor ziare!) Rămân fără răspuns întrebările de ce, estimp, este redactor ori colaborează asiduu și la alte publicații, uneori situate, din punct de vedere ideologic, la polul opus.

Suprapunându-se capitolului respectiv, cel consacrat lui Ion Vinea are aceleași cusururi, neglijând mereu indicațiile cronologice. Capitolul „*Lumea lui E. Lovinescu*” se reține, desigur, pentru atitudinea justă, însă relatarea omite că intervențiile „*Faclei*” (interviul cu Al. Rosetti, dezavuarea lui de către cel

⁵ Înregistrăm aici volumele publicate de-a lungul timpului: *Viața de glorie și de pasiune a mării cântărețe Darclée*, București, Ed. Cugetarea, 1938, ed. Brăila, 1995; *De la „Electra” la „Dama cu camelii”. Itinerar patetic*, București, Meridiana, 1971; *Autori, piese, spectacole*, București, 1973; *Actori de ieri și de azi*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1973; *Radiografii teatrale*, București, Ed. Eminescu, 1976; *De la o zi la alta*, București, Ed. Cartea românească, 1979; *Teatrul așa cum l-am văzut. 1935–1945*, București, Ed. Eminescu, 1979; *Nopti albe și zile negre*, postfață Pan Izverna, București, Ed. Eminescu, 1992, ed. îngr. Paul Lăzărescu, București, Fundația Academia civică, 2017; *Rezistența, prima condiție a victoriei*, ed. îngr. Paul Lăzărescu, postfață Valeriu Răpeanu, București, Fundația Pro, 2000; *Viața de haz și de nezac a lui Constantin Tănase*, pref. Vartan Arachelian, București, 2011; *Publicistică („Dreptatea” 1944–1947)*, București, Ars docendi, 2018. **Traduceri:** Marcel Raval, *Istoria Parisului*, București, Ed. Contemporană, 1942; Luigi Pirandello, *Să îmbrăcăm pe cei goi*, în Luigi Pirandello, *Teatru*, București, 1967; Sofocles, *Electra, Antigona*, pref. N. Balotă, București, Ed. Eminescu, 1974; Jean Cocteau, *Infernul mecanic*, 1979; Ioanna Tsatsos, *Jurnal de ocupație*, București, Ed. Eminescu, 1980; Evânghelos Avérof-Tossitza, *Când zeii ne binecuvântau*, pref. Romul Munteanu, București, Ed. Univers, 1981; Odysseas Elytis, *Cartea semnelor*, în *Iar un sentiment ca un cristal*, îngr. pref. și postfață Jordan Chimet, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1980; Charles Plisnier, *Căsătorii...*, București, Florisrom, 1993. ⁶ Vezi prefața lui Vartan Arachelian în mai sus citata *Viața de haz și de nezac a lui Constantin Tănase* (2011).

Marin Mincu, polemistul intratabil (II)

Aceste sumare considerații, cu tentă recapitulativă, ne ajută să înțelegem rolul lui Marin Mincu în *schimbarea de paradigmă* intervenită în mersul literaturii noastre, mutația fiind contabilizată, exclusivist, în contul optzeciștilor. Or, Marin Mincu vrea să treacă în scriitură experiențele fundamentale înlocuind viața cu scrisul; face, așadar, acest efort esențial, își „ascute” privirile de scriitor, proclamă *autodescrierea* ca veritabilă *ars poetica*. Totuși, pulsionile vieții, acea „energie biologică pulsională” își cer drepturile. Chiar poezia sa, indiscutabil de elaborație, ușor afectată, cenzurând combustia lirică prin filtrele intelectualismului artizan nu poate elimina „pulsatiunile sangvine” (observa Gh. Grigurcu, încă în 1972). Ea câștigă, astfel, în naturalețe, deși *autenticitatea scriiturii*, la M. Mincu, spre deosebire de marii interbelici (cei care, zicea criticul, falsificau realul) înseamnă *livrarea fără rest* a eului auctorial. Actul scriiturii înseamnă un act existențial complex și a scrie presupune *a te descrie*. Poezia, ca act semiotic, este – suntem avertizați – „o stare mediată a realului”.

Poet în primul rând, dar spirit scientizant, un doctrinar al poeziei (pasional și glacial, deopotrivă, cum observase Gh. Grigurcu), impenitentul Marin Mincu, în ipostază lirică, „funcționează ca teoretician” (Grigurcu 2000 : 121). El se vrea (și) *un profesor de poezie*. Marin Mincu a practicat experimentul *in vitro*. De la *Pradă realului*, mai cu seamă, el, poetul, se deschide total, lectorul-complice asistând la spectacolul scriiturii. Totuși, dacă pulsionile scripturale sunt unicele mărci ale realului, actantul liric va admite că, prin mediere, realul „pur” nu se lasă captat. În plus, *conștiința semiotică* nu ține cont de retorica tradițională, refuzând „prejudecățile” taxonomice, de gen (poezie, proză, eseu), survolând „mai multe moduri ale scriiturii”. Doar că poetul Mincu, prizat expeditiv, trăiește în umbra criticului; ieșirile în arenă, lansând aspre rechizitorii, au avut ecou, stârnind replici. În cazul lui, se știe, exercițiul critic a premers orice altă manifestare în câmpul literaturii. Iar criticul a răvnit bătaios *un spațiu al autorității*, fie și „prin auto-desemnare” (Popescu 2000 : 65), manifestându-se hiper-activ printre poeții-teoreticieni ai textului, alături de Ștefania Plopeanu, de pildă. Poetul, nota Monica Spiridon, se situează „pe o poziție de forță mai puțin acută decât criticul”, debutant, încă student, în *Gazeta literară* (nr. 18/1964, la *Tribuna cititorului*). Deși îl suspectează de „ciocoism liric”, Marian Popa pare convins că „viitorul îl va prefera pe poet”. Ceea ce ni se pare puțin probabil. Poetul debutase „trudnic” (Pop 2018 : 741), bătuit de coșmaruri și insomnii, invocând „constelații de vise tulburi”; *Cumpănă* (1968), *Calea robilor* (1970), *Eterica noapte* (1972) cultivă un imaginar grotesc, eteroclit și o retorică artificioasă. Totuși, „poet autentic”, va hotărî Ion Pop, ca tehnician care poate fi și tulburător-elegiac. Purcede la înscenări, poetizează banalul, știind că realul „pândește perfid”. „În salopetă de semnonaut” își înregistrează trăirile și vrea să nu falsifice realitatea. Probele sale lirice, odată cu saltul de la expresionismul arhetipal, de un vitalism involburat la *semiosis*, adică la autoreferențialitate, cinstind „falnică practică semnificată”, exprimă, recunoștea, „o poezie lipsită de limfă”. Va testa, rătăcit „între formele stării de real”, tocmai starea de slăbiciune a concretului (umilit); și va decreta, spășit, „conștiința fragilității”, pendulând între „codurile existenței convenționale” și „franșurii interstițiale”, îngrijorat că poezia ar putea fi un simulacru al realității. Criticul-poet, luând în stăpânire feciorelnica „lume de cuvinte” (lumea semnelor), străpunge pojghița virginală și proclamă, în numele poesisului, „facerea poemului”, avertizat că „oricând dă năvală realul”: „discursul pe care-l scriu, pe care-l trăiesc”.

Mitologia textualistă face loc unui discurs mixt. Existența ca scrib / producător de text, ambalând funcția autoreflexivă, nu alungă sensibilitatea. Asaltat de „fragilitatea vieții” și „pânda realului”, poetul vrea „un vers care doare”. Autenticistul Marin Mincu își notează ezitățile și neputințele, palpitul existențial mărturisitor, chiar dacă actul scrisului e tema poeziei (autoscriere). Încât de la *Proba de gimnastică* (1983) la *Pradă realului* (1985) și, de aici, la *Despre fragilitatea vieții* (1987) ori *Vine frigul* (2000), consemnăm „dăra vie a scriiturii”, teama de a-și trăda ființa, dispus a conserva / salva puritatea prin muțenie: „nu-mi mai secretă mâna / niciun vers care să / mă urmărească și în vis”. Rezultă, nota Ion Pop, un precipitat al reacției „dintre existențial și scriptural” (Pop 2018 : 747), gestul sacrificial (v. *Discurs despre miel*) sporind gradul de autenticitate. Care, sub „arsura cuvântului poetic”, în acele mici poeme postume (volum îngrijit de Ștefania Mincu și N. Tzone), recapitulând anii tomitani într-un oraș „murdar” („vid ovid”), sunt, sub impuls diaristic, notațiile unui „actant liber”. Confirmând o mai veche temere: „nici nu știi când te fură realul”. Dealtminteri, poetul se dorea „a fi mereu în miezul realului”, cum ne anunța, și prin titlu, în volumul din 2001.

Întocmind acea provocatoare antologie dedicată *Poeziei române actuale*, M. Mincu expertiza fenomenul liric din perspectiva textualizării poetice, oferind – nota Florin Mihăilescu – „o operă de personalitate”. Dincolo de observațiile (intemeiate sau răutăcioase) care, firește,

n-au întârziat, panoramarea retrospectivă, de un urias travaliu, urmărește un meandric proces metamorfic, mutând accentul pe elaborarea textuală (practica semnificată). Poezia experimentală induce o stare poetică „plasmatică”, dar, ne previne poetul-critic, nu poate suspenda funcționalitatea estetică. Marin Mincu evidențiază, în armura teoreticianului, elaborând demonstrații strănse, cu aparat critic tocmai „structurile paradigmatic”, cu rol modelizator, Ion Barbu rămânând un *model poetic activ*.

Evident că astfel de constatări, teoretizând pulsionile textuale, valabile pentru universul său scriptural nu puteau ocoli proza. Și curios, tocmai prozatorul Marin Mincu pare văduvit de / în acest colectiv efort exegetic. N-am putea spune că au lipsit comentariile. Dar nu s-a subliniat îndeajuns anvergura acestor preocupări și, îndeosebi, rolul lor inovator în câmpul prozastic. Iată, bunăoară, ciclul său romanesc, îmbrăcând formula jurnalului, schița, și el, recuperator, gesturi de pionierat, trecute, de regulă, sub o vinovată tăcere. *Intermezzo*, prin cele patru volume ivite, impune jurnalul ca „metodă a scriiturii autentice”. Iar „noua autenticitate” vrea să transfere în scriitură „eul (meu) cel mai viu” pornind de la premisa-șoc, adevărată deviză pentru scrisul lui Marin Mincu: „ești autentic atât cât ești în scriitură”. *Timpul trăirii* (glorificat de interbelici) devine *timpul scriiturii*. Iar în practica scripturală se trece de la „tirania ficțiunii” la implicarea eului, dispersat acum într-un fragmentarism care subliniază polifonia eului auctorial. Această „angajare” elimină ipoteza unui proces impersonal, scriptorul fiind anihilat (alungat) în / din universul textual. Dimpotrivă, ca demers confesiv, romanul ciclic propus de M. Mincu se hrănește dintr-un fond biografic, aducând la lumină, cu vervă și rigoare analitică, în distribuție secvențială, idei și stări care trăiesc într-un incitant halou meditativ, de conotație sexuală. Intervine, să notăm imediat, și filonul oniric; dar și distanțarea temporală, evenimentele nefiind prezentate „la cald”. Ispita jurnalului, aflăm, l-a încercat de timpuriu. Elevul Mincu dintr-a șasea încercase să prindă, disciplinat, ecoul unor întâmplări care, peste ani, capătă pregnanță, prestanță și „personalizare grafică” și ne invită să pătrundem în „pliul scriiturii corporale”. Prozatorul știe că „narația este ritm” și, în consecință, vrea să capteze pulsivitatea narativă, să acceadă la un scris natural, fără „brizbanțuri textualizante”. Importantă este însă ritmica ideatică. Cu apetit pentru problematizarea semiotică, acest *homo fausticus* se lansează într-o expediție prozastică de largă respirație, în pofida fragmentarismului, încercând chiar să „dinamiteze teoria genurilor”. Într-o lungă și densă *Postfață*, însoțind al treilea volum (ultimul în ordine editorială), Octavian Soviany, beneficiind de șansa unei lecturi „etapizate”, observa că Mincu manevrează dezinvolt „contrapunctul scriptural”, regizând „conflictul” dintre două scriituri arhetipale (masculin / feminin). În rama unei „ecrituri sexuate” (cf. Marian Popa), dezvoltând un imaginar „turmentat”, prozatorul, blamând scrierea ingenuă (lipsită adică de autenticitate) ne livrează chiar fluxul viu al scriiturii, dezvoltându-se fără menajamente, cu o sinceritate nudă. Putem desluși în acest hățis textual, polinuclear, hiperintelectualist, câteva linii de forță, „funcționând” coagulând ca *suprategie*: fie că e vorba de slăbirea paradigmei faustiene prin avalanșa consumatorismului sau de scriitura androgenă ca substitut al actului erotic, pledând pentru complementaritatea vocilor, fie că invocă obsesiv femeia textualizată (notând, cu vizibilitate satisfacă, virtuțile penetrante ale grafiei virile), Marin Mincu rămâne mereu interesant. Chiar dacă uneori, dezamăgit de text, promite rescrierea lui. Evident, e „incriminată” neputința de a transla în cuvinte tensiune gnomică, limbajul corporal, tonusul vital. Ca în cunoscutele sale stihuri care, năzuind la a împușca „versul așteptat”, sfârșeau prin a recunoaște: „mă apucă să scriu dar pe măsură ca bat la mașină / observ cum viața dispăre”. Bineînțeles, inocența e definitiv pierdută iar substituția s-a înisnat victorios: asistăm, prin text, chiar la „facerea” lui.

Anunțând proiecte urieșești și încumetându-se să le și isprăvească, fără a se împotmoli într-un prelungit „șantierism”, blamând clișeistica lenevoasă, Mincu a trezit, inevitabil, mari invidii. Care l-au însoțit cu tenacitate. Pe urmele lui, cu preluări (tacite, de regulă) au călcat mulți; și e curios că „beneficiarii” își ignoră cu nonșalanță precursorii. Obsesia corporalului, *viziunea corporalistă* sunt, indiscutabil, achiziții în cărțile anilor '80; ele poartă posesiv pecetea unei generații, uitând pe cei care au lansat, fie și embrionar, astfel de inițiative. De unde și lamento-ul criticului, agasant și iritant – presupunem – pentru cei din preajmă; dar îndreptățit, totuși.

Pentru Marin Mincu, observăm, Lumea se intersectează cu Textul. El admira cu finețe interpretativă meandrele textuale ale unui rău sau hățisurile textuale ale codrului; îl încearcă o senzație proustiană la *Stephans Dom* și face o cură de intertextualizare forțată la Firenze; iedera îi pare un „text verde” iar primăvara poate fi suprarealistă; în fine, ca să nu lungim șirul acestor exemplificări, mai amintim de un soare boticellian, de o Doamnă S. care, firește, „va coborî din text” sau de natura care, la Clocociov,

se manifestă vangoghian. Și fiindcă veni vorba de *blazonul clocociovist*, etalat cu superbie, să amintim și de fermecătoarele pagini în care autorul evocă *evenimentele absolute* ale copilăriei slătine. Coborând în „infanție” speră să recupereze o stare aurorală; apartenența la acel spațiu îi procură bucuria de a invoca *Bolta* ca spațiu inițiativ ori extatismul prilejuit de plimbările duminicale „la câmp”. Tot din tunelul memoriei țâșnesc imaginile cu Vețeanu, un „zeu decăzut”, martor al unei alte ere și care anunță un mare roman (amânat). Ajuns o „momâie sacră”, acest Vețeanu, „străin de real” își construiește o figură abjectă pe care, într-o libertate absolută, sfidând normele, o și trăiește. Mitizat de conștiința infantilă a lui Marin, acest ins șovăielnic, jerpelit, vădind curajul renunțării, retras în „viziuna” lui anunță un „roman postapocaliptic”. El are uriașul merit – recunoaște autorul la vârsta matură – de a-i fi indus „demonia căutării”, nărav care, negreșit, nu l-a părăsit. Dar *Jurnalul florentin (Intermezzo, IV)* aduce la rampă, spuneam, „femeia textualizată”. Scrisorile unei Monica vorbesc despre un joc intelectual, fără impuls posesiv, energiile erotice ale maestrului spiritual refuzând ocazia acuplării, implicit „tristețea cărnii”. Respectând o intimitate strict intelectuală, protagoniștii preferă un comportament ambiguu. Imaginarul substituie trăitul, discipola florentină, bânuită – uneori – de „infatuare scripturală” nedepășind faza de *amor intellectualis*; adică stadiul interstițial, altfel spus, evitând *alunecarea* în act, maculând relația.

Scriitor vindicativ, impunând prin profesionalism și siguranța tonului, Marin Mincu era mereu în mișcare. S-ar părea că agitația îi pria, conducând la „întețirea gândirii”. S-a construit răbduriu pe sine, prins, nevindecabil, în „capcana scriiturii”. Chiar dacă „atitudinea țanțoșă” (cf. M. Iorgulescu) deranja, n-ar trebui ca țafnele omului să eclipseze meritele teoreticianului. Distant, refuzând „jegul declarațiilor” (iscate de amicitii bachice), orgolios, chiar reclamăgiu (supus, de fapt, unui tratament nedrept), statuarul Marin Mincu, un spirit febril, fantasm, reprezentă, fără tăgadă, un nume important al literaturii postbelice. *Polemos*, ca posibil manual de critică literară (cum sugerează Bogdan Crețu), vădind coerență și consecvență ideatică, vehiculând criterii severe, dovedind alonjă teoretică etc., încearcă să repare o posteritate nedreaptă. „Salahor și martir”, deopotrivă (cf. Adina Kenereș), Marin Mincu se înscrie în competiția exegetică, atent la tectonica literară, încercând să se lepede de „toxinele otrăvite ale invidiei”. Fiindcă pentru incisivul Mincu, cheltuindu-se eruptiv, cu ifose autoritate, critica s-a vrut, totuși, „o formă superioară de empatie”.

În *Figuri ale textului anteic* (Editura *Ideea Europeană*, 2016), reunind texte despre „șase iubiri mari”, Dorin Popescu aducea în atenție figura „spadasinului” Marin Mincu, cel care, în anii tomitani, încercase să clădească o școală de reflecție critică / excelență academică, sfidând „blestemul ancestral al lui Ovidius”, cum zice exegetul, dorind acolo o instituție de cultură „zdrăvană și năzdrăvană”, „într-un Küstenge anchilozat de frici și inerții”. Articolele consacrate Maestrului, patru la număr, sub genericul *Un eres neînțeles*, evocă strădaniile celui „oltean mare”, un exaltat animat de proiecte urieșești într-o „lume piper-nicită” (invidioasă, firește), ispitit să dureze, pe „ruinele eretice” ale urbei, ca antrenor cultural, o *școală paideică*. Și să aibe urmași. Dintre ei, chiar dacă „o fotografie de grup” nu s-a încheat, Dorin Popescu, încredințat în forța mentoratului, propune o *introspecție morală*, trudit, la rândul-i, la „șansa paideică” a Tomisului. Chit că Profesorul, înlăturat cu zarvă (Florin Anastasiu, în *Balul pufuleților*, povestește penibilul episod), rămâne „un eres neînțeles”. Critic doctrinar, cu aparat, lansând campania textualistă și recunoscând că ofilitul textualism este „o iluzie estetică”, polivalent și vindicativ, cu „orgoliu imens”, „gongoric” (cf. N. Manolescu), în consecință, lesne iritabil, quijotescul Marin Mincu, iubind „neatârnamarea”, navigând contra curentului este un *nume-reper*. El, polemistul intratabil, înțelegând că polemica e „ca sarea în bucate”, a desfășurat un *program critic* de coerență sistemică și a visat la o „civilizație a polemicii”. Premiat în străinătate (Premiul *Eugenio Montale*, 1989; Premiul *Herder*, 1996), Marin Mincu rămâne încă un nedreptățit acasă.

NOTE

Grigurcu (2000) : Gheorghe Grigurcu, *Poezie română contemporană*, vol. II, Editura revistei *Convorbiri literare*, Iași.

Iovănel (2021) : Mihai Iovănel, *Istoria literaturii române contemporane (1990-2020)*, Editura *Polirom*, Iași.

Mincu (2011) : Marin Mincu, *Polemos: duelul cu / în idei*, ediție îngrijită, prefață, note și comentarii de Bogdan Crețu, Editura *Compania*, București.

Pop (2018) : Ion Pop, *Poezia românească neomodernistă*, Editura *Școala Ardeleană*, Cluj-Napoca.

Popescu (2000) : George Popescu, *Marin Mincu. Eseu despre autenticitatea scriiturii*, Editura *Eminescu*, București.

Un scriitor născut în Iași: B. Fundoianu (I)

B. Fundoianu se numără printre cei câțiva scriitori români cu o dublă carieră literară: o parte din textele pe care le semnează sînt concepute în limba română, cealaltă parte în franceză. Studiarea raporturilor dintre scrierile în română și cele în franceză devine astfel indispensabilă pentru corecta cunoaștere a acestei personalități. Deși la prima vedere „trecerea” de la o limbă la alta reprezintă doar o schimbare de haină lingvistică, „ființa” scriitorului rămînînd aceeași (nu s-a spus despre Panait Istrati că e... scriitor român în haină lingvistică franțuzească?), în realitate asemenea transferuri sînt mai complicate. Pentru scriitor limba nu este, lucru prea bine știut, un simplu instrument pe care-l poți înlocui fără probleme. Ea e coloana vertebrală a eului său; schimbarea limbii în care scriitorul se exprimă conduce la modificări semnificative, la remodelări ale personalității creatoare. Studiarea modului în care personalitatea creatoare se „multiplică”, apărînd într-o ipostază nouă nu e, desigur, lipsită de relevanță. Examinarea textelor semnificative pentru atitudinea față de literatura română a lui B. Fundoianu poate fi un prim pas într-o asemenea cercetare.

*

Înainte de a deveni scriitor de limbă franceză B. Fundoianu desfășoară în română o febrilă activitate de critic literar, de eseist și de gazetar. Emigrează în Franța în 1923, la 25 de ani, după ce în 1921 publicase în România *Imagini și cărți din Franța*, carte care a stîrnit reacții datorită afirmațiilor despre literatura română din *Prefață*. Ce lucruri „scandaloase” spusese autorul de doar 23 de ani în mult invocata *Prefață*? Să urmărim succesiunea argumentelor sale. Pentru început, Fundoianu reia afirmațiile referitoare la relațiile dintre literatura română și literatura franceză. E vorba, mai exact, de caracterul de pură imitație a literaturii franceze pe care l-ar avea literatura română. „Descoperirea” acestei dependențe, cum precizează chiar autorul, nu-i aparținea. Fusese pusă în discuție cu... vehementă, de pildă, de una din figurile marcante ale epocii: Nicolae Iorga. În studiul său Fundoianu nu-l contrazice pe masivul istoric, doar radicalizează sensurile observațiilor acestuia. Nu de influență, nu de simbioză ar fi vorba, susține tînărul critic, ci de parazitism. „Nu vreau să afirm aici, lucru vechi, că

literatura noastră trăiește cu aceea a Franței într-o agreabilă simbioză; asta ar însemna dacă respectăm sensul cuvîntului luat din botanică, că trăiesc în comun, într-o căsnicie și că una folosește celeilalte. Istoria literaturii ne stă de față și ne spune că literatura noastră a fost un simplu parazitism. D. Iorga a notat admirabil cîndva cît am fost de franțuziți cu logofătul Conachi, lamartiniani cu Bolintineanu, hugolatri cu Alecsandri. Lista se poate continua. Bălcescu nu l-a uitat pe Lamennais, cum nu l-a uitat Costache Negruzzi pe Prosper Mérimée. Macedonski a început cu Musset și a sfîrșit cu Mallarmé. De la 1900 pînă astăzi, peisajul literar își datorește orientarea și substanța lui Baudelaire, și lui Verlaine, și lui Laforgue.” Rarisim, literatura română s-ar fi

aflat totuși în situația de a se elibera din această prea sufocantă intimitate. „De două ori literatura noastră a încercat să scape de coitul acesta prea excesiv: o dată cu Filimon, care aducea în bagajul lui literar romantismul german, și a doua oară cu Eminescu, figura reprezentativă a întregii ideologii de la Convorbiri literare.” Faptul că Eminescu se dezvoltă în alt mediu cultural decît cel al literaturii române i se pare dureros, iar încercarea lui Iorga de a lupta cu evidenta influență franceză fără sens. „E dureros faptul că singurul nostru scriitor genial a înmugurit în alt copac, a crescut în alt cocon decît cel în care îndeobște literatura noastră s-a desfășurat. Dar asta nu schimbă cu nimic așezarea problemei, și dl Iorga a făcut un lucru fără sens cînd a luptat împotriva influenței la noi a culturii franțuzești.” De ce ar fi vorba de un lucru fără sens? Pentru că „o cultură poate da orientări și sfaturi, materiale și stimulente; nu creează, în tot cazul, oamenii de geniu. Întîmplător - grație cărui hazard chimic -, Eminescu, care ținea de literatura nemțescă, a fost un miracol - cum, întîmplător, logofătul Conachi, omul celeilalte înrîuriri, a fost un maniac.” Și, după ce constată că genialitatea lui Eminescu n-a schimbat ordinea influențelor, proclamă imposibilitatea noastră de a asimila, lipsa talentelor remarcabile ș.a.m.d. „Cultura noastră numără deci un geniu - dar acesta n-a împins deloc spre coasta Rinului barca istoriei noastre literare, rămasă pe țărmii civilizației franceze. Dacă literatura noastră a fost un continuu parazitism, vina n-o poate culege cultura Franței, ci neputința noastră de a asimila - mai mult: lipsa talentelor remarcabile, capabile să facă dintr-o nutriție străină ceva ordonat și propriu.”

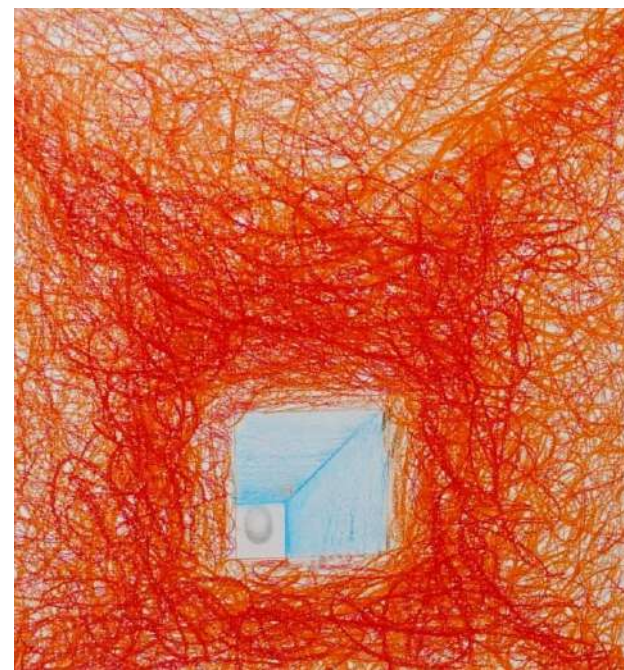
Și autorul se întrebă, retoric, dacă nu cumva ne lipsește... sufletul, „un suflet diferit și personal”, „de vreme ce nu putem crea o literatură care să stea în picioare, fără nici o atîrnare în afară”? Și precizează, pentru a nu fi greșit înțeles: „Să nu se spuie că aluzia îi condamnă numai pe „simbolisți”. Ce lesne e să reduci sufletul lui Sadoveanu la sufletul slav și ce penibil e să afli - ceea ce demonstrează foarte bine Gh. Lazcu pe la 1848 - că sufletul „poetului țărănimii”, Coșbuc, se găsește nefelurit în poeziile populare sîrbești sau cehe. În lipsa acestui suflet, am fost nevoiți să ne împrumutăm de aiurea, și iată ceea ce face situația noastră de plîns. Dacă o orientare literară străină e întotdeauna un folos, un suflet străin e întotdeauna o primejdie.”

*

Lipsiți de „suflet” propriu, în timpul care a trecut de la apariția primului „talent remarcabil”, Eminescu, la cel de al doilea, Arghezi, literatura română a reușit un singur lucru: să fixeze limba literară. Ieșind astfel din sfera „imitației proaste” a intrat, „cu toată hărnicia”, într-o nouă categorie. În sfîrșit, ajungem la sintagmele incriminate. „Cultura noastră a evoluat, și-a desinat o figură și o stare, a devenit o colonie - o colonie a culturii franțuzești”

Iată dar cum literatura română, cea cu care nu puțini se mîndresc, plini de convingere, e prezentată ca o biată colonie a literaturii franceze... Autorul încearcă să nuanțeze această condiție. „Atîrnăm de literatura franceză din pricina bilingvității noastre - cel puțin a clasei suprapuse.” Bilingvism, totuși, incomplet, ține să sublinieze autorul, pentru că „nu putem scrie în franțuzește, ceea ce ar fi singura conduită logică - iar în românește, unde imităm în „cercul nostru strîmt”, nu aducem culturii generale nici o contribuție și nici un folos”. Condiția noastră pare a fi, din această perspectivă, condamnată. „Ca literatură personală, nu putem interesa pe nimeni. Va trebui să convingem Franța că intelectualicește sîntem o provincie din geografia ei, iar literatura noastră un aport, în ce are mai superior, la literatura ei.” În timp ce Fundoianu recomandă așteptarea recunoașterii noastre drept colonie a literaturii franțuzești, severul diagnostic contravenea, fără îndoială, atmosferei de entuziasm afirmare națională (inclusiv literară) din care se nutrește în acel

moment intelectualitatea românească. Opinia a părut exagerată și au protestat inclusiv autori care se pronunțau deschis pentru sincronizarea literaturii române cu literatura occidentală (precum E. Lovinescu, la a cărui revistă, „Sburătorul literar”, Fundoianu publicase). Vom reveni la replici și proteste. Deocamdată e important să punem în evidență faptul că observațiile lui Fundoianu sînt neobișnuite doar prin radicalismul lor și prin soluția întrevăzută. Altfel, acuzele de imitare a literaturii

franceze (între timp, să fim corecți, am trecut la imitarea altor literaturi...) nu lipsiseră nici pînă la Fundoianu. Nicolae Iorga, pe care, cum am văzut, autorul îl citează, condamnase furtunos aservirea noastră literară. Fundoianu nu merge în direcție opusă, doar că, în locul refuzului scrierilor prea... contaminate, consideră că imitația e prea adînc înrădăcinată pentru a o mai putea refuza și că onest ar fi să ne recunoaștem pur și simplu... colonie a literaturii franceze. Tema împrumuturilor era cunoscută și frecventată - Fundoianu o radicalizează...

*

Nici selecția autorilor români considerați de Fundoianu purtători ai unui spirit original (atît de puțini la număr!) nu șochează prin originalitate. Am văzut din pasajul reproduș mai înainte că autorul nostru considera totuși că există și autori necontaminați de împrumuturi, reprezentanți ai spiritului românesc. Îi cita pe Filimon și pe Eminescu, apoi pe Arghezi. Admirăția nețărîmărită pe care tînărul Fundoianu o arăta talentului lui Arghezi e de nezdruccinat. Dar nu e singurul scriitor român apreciat de fugacele critic. Din numeroasele articole publicate în presă se pot desprinde și alte figuri de autori prețuiți pentru culoarea locală a scrisului lor. Creangă, de pildă. De altfel, după *Imagini și cărți din Franța* Fundoianu proiecta publicarea unui volum de *Imagini și cărți românești*.

Putem așadar proba fără dificultate că atitudinea drastică a lui Fundoianu față de literatura română își află rădăcinile în pozițiile ceva mai puțin severe, urmărind o altă „rezolvare”, ale lui Nicolae Iorga. Iată ce susținea acesta (la 1903!) despre misiunea intelectualului român. „Ceea ce avem de făcut înainte de toate e purificarea, întregirea și mai ales răspîndirea culturii noastre”, întrucît în România avem „un stat pentru toți, și o cultură pentru boierii și parveniții din funcții.” Concluziile lui Iorga nu erau nici ele blînde atunci cînd spunea: „Avem un stat național fără o cultură națională, ci cu o spoială străină, franțuzească”. Fără cultură națională, cu o spoială străină, franțuzească, ar fi trebuit să lăsăm deoparte ceea ce, greșit, imitasem, pentru a începe o cultură proprie. În intervenția sa, Fundoianu pune sub semnul întrebării capacitatea noastră de a o lua de la început, pe o altă direcție.

Carmen-Maria MECU

Un mare învățat, o mare conștiință: psihologul Nicolae Mărgineanu¹

„Din acest an [2023] sunt acordate bursele profesor Nicolae Mărgineanu (1905-1980), celebrul profesor de psihologie al Universității Clujene care a făcut 16 ani de închisoare, acuzat în mod absurd ca spion american și dușman al poporului, în timpul regimului comunist. Cărțile profesorului Mărgineanu au făcut carieră internațională: *Psihologia exercițiului*, 1929; *Psihologia învățării*, 1930; *Problema evoluției*, 1931; *Analiza factorilor psihici*, 1938; *Psihologia persoanei*, 1940; *Psihotehnică*, 1943; *Natura științei*, 1968; *Psihologie și literatură*, 1971; *Condiția umană*, 1973; *Psihologie logică și matematică*, 1975 (sunt doar câteva dintre cărțile sale). După prăbușirea regimului comunist din România au apărut și memoriile sale de închisoare, precum și dosarele de urmărire de către Securitate: *Amfiteatre și închisori*, 1991; *Un psiholog în temnițele comuniste. Documente preluate din arhiva CNSAS*, 2006”

(RUXANDRA CESERIANU, text publicat pe FB).

În cele ce urmează, voi întreprinde un studiu de caz asupra *reflecției științifice și culturale-civice* a savantului Nicolae Mărgineanu. Am folosit lucrările sale de psihologia persoanei, psihologia și filozofia culturii precum și memoriile, pentru a pune în evidență mai întâi *o reprezentare a relației dintre culturi* (cu un nucleu despre *concertul culturilor* și o zonă adiacentă referitoare la *transferul prin reciprocitate între culturile „majore” și culturile „minore”*), apoi *o viziune deschisă proprie specialistului / omului de știință și un stil democratic de personalitate*.

I. Reprezentarea despre relația dintre culturi

Concertul culturilor, am putea numi nucleul acestei reprezentări. Prima ei trăsătură o reprezintă *substituirea competiției feroce și ne-loiale printr-o cooperare* care să permită realizarea destinului specifice, căutarea unității în multiplicitate. Nicolae Mărgineanu selectează o metaforă a artistului Constantin Brâncuși pentru a revela sensul existenței comunitare: „Oamenii – spune Brâncuși – nu ajung să se înțeleagă, deoarece ei își potrivească viața în comun după scara unei piramide fatale. Ei vor cu toții să ajungă în vârf și se încapățânează să se înlăture unii pe alții, când ar fi mult mai natural să trăiască la fel ca și florile de pe o pajiște, unde fiecare își găsește locul ei și primește în mod egal lumina soarelui și prospețimea bății de vânt, binecuvântarea cerului și violența furtunilor. Când oare vor învăța oamenii să urmeze exemplul minunat pe care natura îl oferă?” (1969, p. 253).

A doua trăsătură a *concertului culturilor* se conturează a fi *cunoașterea de sine prin celălalt*. O variantă a *funcției oglindă* lacaniene, funcționând prin reciprocitate, între reprezentanții diferitelor culturi. N. Mărgineanu (1973) preia dintr-o lucrare a lui Mircea Eliade o legendă indiană repovestită de H. Zimmer, a cărei esență constă în ideea că *străinul* îi poate revela indigenului valorile proprii. Psihologul observă cu finețe că aceasta presupune existența unor *asemănări de fond* între cei doi. Aș adăuga: ambii posedă *valori*, bogăție de care nu devin conștienți decât văzându-se în oglinda pe care le-o oferă celălalt. În *Amfiteatre și închisori* (1991) găsim un exemplu de

astfel de oglindire: În temnița de la Aiud a fost închis de comuniști și contele maghiar Adam Teleki (fiul fostului prefect care ridicase închisoarea, pe la 1900). El era stimat de toți românii - închiși acolo tot de comuniști - atât pentru comportarea sa *demnă* (pe care și ei o aveau), cât și pentru *omenia* cu care se purtase cu românii din Transilvania în timpul ocupației maghiare dintre 1940-1945. La rândul său, Teleki afirma că el însuși primise pilde de *omenie* de la românii pe care îi cunoscuse (*Op. cit.*, p. 198). Ne putem întreba asupra *identității de fond* a oamenilor din diferite culturi. Perso-

nologul Mărgineanu subliniază că - așa cum cercetările o arată - nu există deosebiri de inteligență ori de aptitudini (aspecte ereditare) între popoare ori între rase. El a putut verifica „pe viu”, în universitățile apusene pe care le-a urmat, că „primitivii”, studenții negri, puși în același condiții de educație, dau randament la fel de bun ca și cei albi (1969, p. 127). El afirmă: „De aceea, asupra «culturii», monopol nu are nici un popor din lume, iar «ales» - cum o dată s-a crezut - nu e nici un neam” (*Op. cit.*, p. 127). Lipsa de suport științific a concepției privind inegalitatea raselor a fost susținută cu teme-

ritate de către N. Mărgineanu în plin fascism, în lucrarea sa *Psihologia persoanei*, din 1941. Condițiile socio-culturale favorizează un mod specific de dezvoltare și de organizare / integrare a trăsăturilor în personalitatea colectivă a unui popor, precum și o evoluție diferită a lor (1969, p. 208-209 sus), susține savantul. Ideea este reluată în lucrarea *Condiția umană* (1973), unde autorul accentuează rolul contextului în producerea culturii și necesitatea contextualizării aprecierilor cu privire la popoare și culturi: „[...] cultura e o *realitate socială*, alta de la popor la popor, după cum diferite sunt și condițiile care o determină, ca organizația socială, mărimea populației, poziția geografică și istorică etc., în adevăr, nu avem nici un motiv - înțelegem în ordin științific - să credem că poporul român, pus exact în aceleași condițiuni ca cel francez, nu va produce tot atâta cât geniul francez și invers” (p. 234).

Cea de-a treia asemănare, care ar putea întemeia cunoașterea de sine prin celălalt, vine din *practicile morale* ce pot însoți religii extrem de diferite: „Credințele reprezintă - cum ar spune Pârvan - «forma» istorică și geografică din interpretarea lumii, în vreme ce regulile de conviețuire dintre oameni exprimă «ideea» care stă la bază” (1969, p. 136). În universitățile prin care a umblat, tânărul român a trăit sentimentul continuității morale. În acele împrejurări, el constată cu uimire că regulile de comportare exprimate prin *proverbele* din satul său nu diferă în conținut (în *ideea* de la bază, n.n.) de cele elaborate de către dascălii săi „străini”, în tratatele lor de Etică, inspirate din Platon și Aristotel (1991, p. 16). Experiența de detenție (16 ani petrecuți în închisori comuniste) îi va revela importanța valorilor umaniste comune supraviețuitorilor gândirii și acțiunilor extremiste ori imperialiste din toate timpurile: „[...] the few survivors (din lagărele hitleriste și staliniste - n. n.) confess unanimously that the only thing that kept them alive - and helped them to escape from the *inhuman atrocities*, [...] was their firm belief in the leading principles of *human values* that have made men human beings” (1998, p. 20); „[...] the fight for Freedom Justice, Love and Truth triumphs even if their supporters fall, as Socrates, Jesus and many others are proving it” (*Idem*, p. 190).

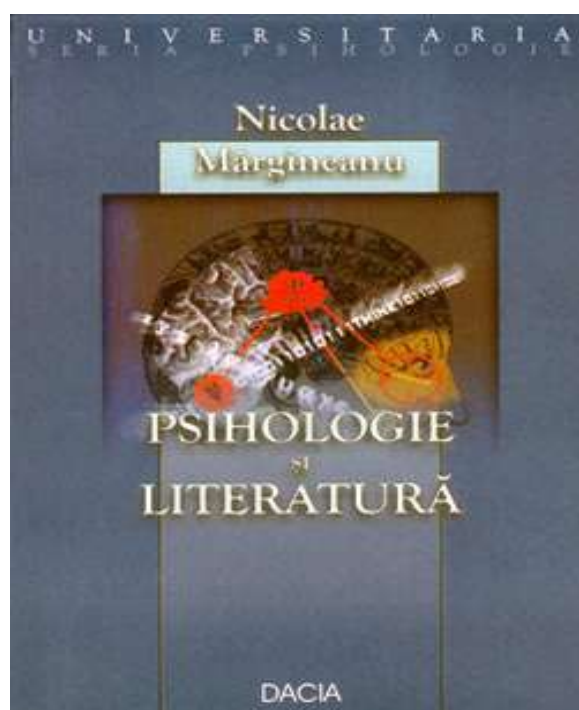
Cei aflați în concert sunt împreună pentru că iubesc muzica și au organul cu care s-o audă (ca muzică pământească sau / și ca „muzică a sferelor”). Ei cântă însă la instrumente diferite. Armonia cere ca niciun instrument să nu-și afirme agresiv partitura ori timbrul. Niciun popor nu este îndreptățit să-și impună specificul său cultural altor popoare. În viziunea lui N. Mărgineanu, culturile particulare participă la „universalitatea culturii umane”. Ele se asociază într-un întreg pentru că fiecare aduce, ca ofrandă, specificul său, nu pentru că unele reușesc „generalizarea specificității (lor, n. n.) asupra celorlalți” (1969, p. 209-210).

Transferul prin reciprocitate între „culturile minore și culturile majore” reprezintă o zonă adiacentă și în același timp generatoare / regeneratoare a nucleului reprezentării deschiderii culturale. Mărgineanu distinge între cultură (sau civilizație) majoră și cultură minoră, „pe urmele lui Berr, Toynbee și Beard”. Prima, „legată de cetate și litera scrisă”, constituie obiectul istoriei, cealaltă, „legată de organizarea primitivă cu caracter de trib, gintă sau clan ori familie numai”, este cercetată de antropologie. Autorul român rezolvă într-o manieră proprie problema continuității / discontinuității celor doi termeni.

Ca un prim sens al transferului prin reciprocitate, el consideră că civilizația majoră continuă cultura minoră, în sensul „rodirii” culturii majore din cea minoră, așadar istoria se bazează pe antropologie. Istoria universală, ca „istorie a omenirii însăși” le conține pe amândouă (1969, *passim*). Diferențele culturale de tipul mai sus enunțat, major și minor, există atât în exterior, între popoare diferite, cât și în interiorul aceluiași popor. În ultima situație, intelectualii din culturi scrise diferite se vor înțelege mai ușor între ei decât cu conaționalii din culturi minore: „Căci oricare ar fi deosebiri-le între un intelectual bucureștean și unul de la Paris, Londra, Berlin, Roma sau New York, e cert că ele sunt mult mai mici decât acelea dintre același intelectual și Ion sau Gheorghe dintr-o comună situată la câțiva kilometri distanță de București” (1999, p. 221). Cu toate acestea, există exemple de soluții de continuitate, atât între culturi scrise diferite dezvoltate, cât și între culturi majore și culturi minore. Este cazul intelectualilor români care, înainte de instaurarea comunismului, se formau în universități europene și / sau americane, însușindu-și teorii și perspective culturale diferite. Pentru a-și satisface nevoia de congruență personală, ei trebuiau să integreze, să lege aceste perspective. În același timp, mulți dintre ei proveneau din comunități rurale, așa că erau nevoiți să acordeze la nivelul propriei ființe culturale stratul primar al „culturii minore” cu straturile secundare ale „culturilor majore”. Totodată, ei trebuiau să participe la dezvoltarea unei culturi scrise specifice în propria lor țară, unde reveneau după studiile în străinătate.

N. Mărgineanu remarcă faptul că, din ceea ce dascălii lor străini îi învățau, studioșii români selectau ideile care „se potriveau conștiinței românești”, așadar își construiau cultura majoră pornind de la cea minoră, operând în final o „sinteză adecvată realităților noastre” (1969, p. 165-166). *Puterea de a nu aluneca spre extreme*, de a nu privilegia o perspectivă științifică, estetică, filozofică în detrimentul alteia la fel de valoroasă pentru un ochi echidistant, *capacitatea de sinteză* își au sursa în *simțul măsurii* și *al armoniei* pe care toate produsele culturii minore a țaranului român le dezvăluie. Iată cum descrie psihologul acest gen de transporturi: „Dar această bătălie pentru măsură, în vederea unei interpretări cât mai realiste a lumii [...] vine în primul rând din *simțul măsurii țaranului român* [...] folclorul nostru

– ca și arta (majoră, n. n.) - [...] este o continuă mărturie a măsurii” (*Op. cit.*, p. 167). În folclorul românesc, simțul măsurii este vizibil, spre exemplu, prin modul în care sunt alese culorile. „În octaedrul culorilor, simțul cromatic al meșterilor populari alege stări intermediare: între culoarea spectrală pură (din mijlocul octaedrului) și polul superior (albul), ori între culoarea spectrală pură și polul inferior (negrul), rezultând pentru privitor culori «stînse»” (*Op. cit.*, p. 181-182). Rafinamentul culorilor impresionează atât în realizarea costumelor populare cât și a icoanelor pe sticlă ori a covoarelor. N. Mărgineanu citează opinia savantului american Hadley Cantril (a cărui lucrare *Tiparele precupărilor umane* a presupus cercetarea a

peste 600.000 de persoane alese din 13 țări și străbaterea, numai de către el, a 400.000 km) așa cum rezultă ea din interviul acordat în 1967 revistei românești „Tribuna” din Cluj, opinie prin care distinsa personalitate aprecia gustul și simetria bisericilor din Maramureș. Mărgineanu adaugă faptul că arhitectura acestor biserici integrează *simțul realității*, pe de o parte, corpul orizontal, „care vrea să cuprindă pământul în brațe” așa cum ciobanii se aștern în fața furtunii cu burta la pământ, și pe de alta *sentimentul încrederii*, exprimat prin turnul care „se înalță spre zarea senină a cerului” (*Idem*, p. 186-187). Un alt exemplu de transfer prin reciprocitate din cultura minoră în cea majoră, dar și de condiții ce pot favoriza o stare de revelație și sinteză identitară îl reprezintă evoluția lui Brâncuși. Climatul de creație din Paris, interesat de arta abstractă și de explorarea artei primitive, i-a reactualizat viitorului creator al sculpturii moderne lumea copilăriei petrecute în satul natal și l-a făcut să valorizeze și să valorifice apoi în opera sa arta tradițională românească: „Fără studiile și atmosfera Școlii din Paris [...] (Brâncuși, n.n) nu și-ar fi «regăsit» nici propria sa «individualitate» și nici «particularitatea» sensibilității artistice a neamului din care făcea parte. El are revelația trecerii paradoxale prin care avangarda și tradiția schimbă tehnici și valori, găsește întregirea reciprocă dintre concepția de avangardă a artei plastice contemporane, bazată pe spațiul neeuclidian, și apoi interpretarea pre-euclidiană a spațiului din arta noastră populară sau cea africană ori polineziană” (*Idem*, p. 247). Meștesugul lui Brâncuși, care nu lucra cu vitează, ci cu gândul la desăvârșirea formei, ca meșterii din satul lui, se transmite - cum o remarcă Herbert Read - elevului său H. Moore, însămânțând la distanță cultura majoră a lumii prin cultura minoră a țării sale (*Idem*, p. 256). Cât despre Brâncuși însuși, N. Mărgineanu citează afirmația lui James Joyce, după care destinul acestuia se putea împlini numai la Paris,

dar „prin transplantarea sufletului nației sale în Orașul Luminilor” (*Idem*, p. 255).

Cel de-al doilea sens al transferului prin reciprocitate se conturează dinspre cultura majoră spre cea minoră, datorită - la fel ca în cazurile mai sus discutate - unor *minți deschise*, sensibile la semnalele venite din exteriorul comunității în care s-au născut, unor oameni doritori să-și lărgească câmpul de conștiință. Ei vor accepta să asimileze cunoștințe, valori și tehnici necunoscute de tradiție, fără a-și modifica radical identitatea.

Unul dintre exemplele ce pot fi aduse spre a dezvolta această idee îl reprezintă fratele psihologului N. Mărgineanu, țaran rămas în satul natal, care îi cere cu obstinție celui ajuns la oraș, și mai avut, să-l ajute să-și cumpere un tractor, ca să-și poată lucra cu metode moderne pământul. Un altul ar fi cel al țaranului din județul Hunedoara, care l-a impresionat pe Seton Watson jr. prin interesul arătat soartei Ligii Națiunilor (*Idem*, p. 71). În aceeași ordine de idei, în satul tradițional, învățătura de carte era înalt valorizată, în sensul că alături de respectarea obiceiurilor, țaranii luminați erau gata de orice sacrificiu pentru a-și trimite copiii înzestrați și însetați de carte să învețe la oraș: „În adevăr, țaranul român a iubit nu numai datina și legea din bătrâni, ci a visat și cartea și meseria de la oraș, spre care și-a îndreptat odraslele sale chiar dacă în acest scop a rămat cu nasul prin pământ” (*Idem*, p. 71). Mărgineanu afirmă că au existat chiar situații în care mentalitatea țăranilor a fost „mai progresistă decât a multor intelectuali plecați din rândurile lor” (*Ibidem*). „Patriarhalismul” celor care valorizau excesiv tradiția respingând valorile civilizației orășenești este considerat de către psiholog o „modă citadină, de import, preluată de la țările foarte industrializate” (care au nostalgia satului dispărut, n. n.). O modă *însușită* fără discernământ, de către persoane care n-au reușit să integreze valorile tradiției și ale contemporaneității într-o manieră adecvată situației de *aici și acum* din țara lor (*Ibidem*).

II. Savantul și cetățeanul: deschidere culturală în știință; personalitate democratică.

Viziunea deschisă, democratică, a omului de știință N. Mărgineanu circumscrie mai multe aspecte. Mai întâi, ea este prefigurată de perioada formării în mari culturi diferite: germană, franceză, engleză, americană. Cu o capacitate de asimilare de invidiat, el studiază la Universitățile din Leipzig, Berlin și Hamburg (1929), Paris (1935) și Londra (1935), apoi își continuă pregătirea ca cercetător științific la Universitățile Harvard, Yale, Columbia, Chicago și Duke (1932-1934), în calitate de bursier al Fundației Rockefeller.

Un al doilea aspect ar fi cel al varietății de

preocupări, dar o varietate centrată anume asupra structurii, dezvoltării și ameliorării condiției umane și a metodelor sale de studiu, așa cum rezultă din topic-urile lucrărilor mai jos citate: *Psihologia exercițiului* (1929), *Psihologia învățării* (1931), *Elemente de psihometrie* (1938), *Psihologia persoanei* (1941), *Psihotehnica* (1943), *Problema evoluției* (1931), *Psihologie și literatură* (1970), *Orientare școlară și profesională* (1972), *Psihologie logică și matematică* (1975), *Subsemnul omeniei* (eseuri de filozofia culturii) (1969), *Condiția umană - aspectul ei bio-psiho-social și cultural* (1973), *Depth and Height Psychology* (1998, lucrare apărută postum, redactată în limba engleză).

În al treilea rând, el face o afirmație explicită asupra necesității formării multidisciplinare a specialistului, în speță a psihologului, care nu poate fi doar specialist, asemenea cercetătorului din științele naturii; el trebuie să mai cunoască, în datele lor esențiale măcar, sociologie, antropologie culturală, teoria valorilor și filozofia culturii, pentru a putea aborda omul, condiția sa, atât din perspectivă experimentală, de laborator (utilizând metode matematice pentru stabilirea de relații bazate pe măsurători), cât și din perspectiva validității logice, a posibilității de aplicare a datelor experimentale la situații concrete de viață, a valorilor de cunoaștere și a limitelor fiecărei teorii psihologice în condițiile unui mediu socio-cultural clar definit.

Mărgineanu proiecta un institut care să se ocupe de condiția umană reunind „atât psihologia, cât și sociologia, precum și antropologia culturală, cel puțin, dacă nu și teoria valorilor” (1973, p. 6). Autorul *Condiției umane* afirma că a făcut el însuși „un efort înspre completitudinea de determinare [atât] logică [cât și] matematică a condiției umane” scriind „o lucrare de psihologie social-culturală a persoanei umane, care valorifică atâta sociologie și antropologie culturală câtă este necesară pentru a înțelege și preciza acțiunea societății și culturii asupra personalității umane” (*Op. cit.*, p. 7 - s. n.).

Nicio știință adresată studiului omului n-ar trebui să manifeste porniri „imperialiste”. Această afirmație sintetizează o a patra caracteristică a viziunii deschise despre care vorbim. Considerând persoana umană o realitate complexă, savantul român revelează valoarea egală a psihologiei generale, diferențiale, evolutive, abisale, biologice și sociale pentru conturarea obiectului psihologiei persoanei care - în concepția lui - nu poate fi „nici numai o psihologie a caracterului și temperamentului - cum vor caracterologii - ori o psihologie socială - cum vor sociologii - sau o biopsihologie, cum vor medicii și biologii; ea nu poate fi nici numai o psiholo-

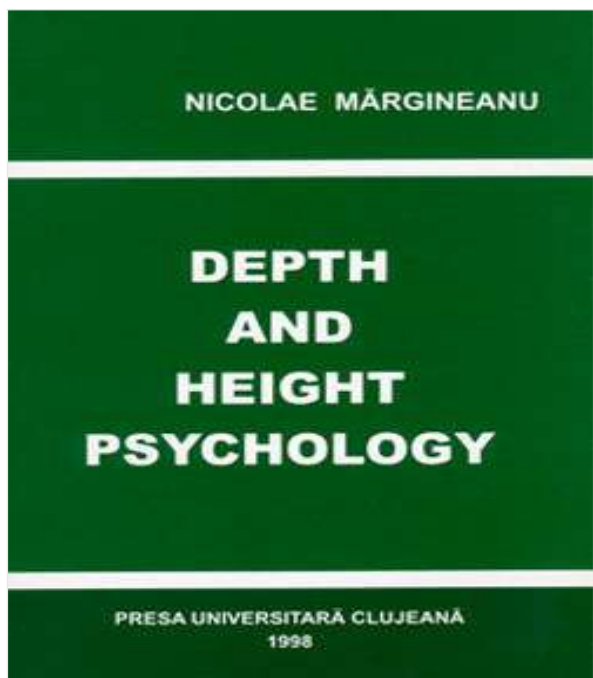
gie dinamică și abisală - cum vor psihanalistii - sau o tipologie spirituală - cum vor Dilthey și Spranger - ori o matematică și geometrie a unei hipersfere factoriale, cum vor exponenții analizei factoriale” (*Idem*, p. 71).

A cincea caracteristică a deschiderii viziunii științifice a lui Nicolae Mărgineanu, în strânsă legătură cu a treia, mai sus analizată, se desprinde din lucrarea *Psihologia persoanei* (1999, o reeditare a lucrării din 1941). Aici el recunoaște valoarea abordării idiografice a personalității, alături de cea nomotetică. Deși consideră că metoda statistică și cea experimentală au o mare valoare pentru că sunt exacte, riguroase și mai puțin dependente de dotarea psihologului care le aplică, el recunoaște și necesitatea folosirii pentru înțelegerea persoanei în mediul său a metodei clinice, a biografiei, a studiului de caz, a analizei scrisului și a mișcărilor expresive în general, căi prin care se extrage o mai bogată informație.

Viziunea științifică pe care o schitez se completează cu un al șaselea aspect cercetat de către savanți, referitor la complementaritatea părților într-un întreg. În ultima sa lucrare, *Depth and Height Psychology* (1998), N. Mărgineanu revine asupra problemei celor două tipuri de logici implicate în studiul personalității. El afirmă aici că logica tradițională (a lui Aristotel, Bacon și Mill), specifică abordării științifice după modelul fizicii newtoniene - o logică aditivă a propozițiilor corecte despre faptele obiective -, ar trebui completată cu logica relațională și procesuală a științei contemporane (care are ca model fizica câmpurilor electromagnetice), unde accentul cade pe semnificația logică a părților în întreg și a întregului în lumea sa (într-un alt întreg, mai complex - n. n.). Această din urmă logică a fost inaugurată de Goethe și Hegel, apoi elaborată de Windelband, Dilthey, Max Weber și Husserl, Heidegger și Jaspers. Ea presupune accentuarea semnificațiilor corecte ale valorilor umane, sociale și culturale, care sunt conectate organic (alcătuiind un întreg - n. n.) cu lumea faptelor (*Op. cit.* p. 23). În acest spirit vede psihologul român structura biologică și structura psihologică participând la aceeași unitate. Cooperarea, complementaritatea lor este asemănătoare celei din câmpul electromagnetic sau celei din relația masculinitate-feminitate (*Op. cit.*, p. 53). În *Psihologia persoanei* (1999), el consideră de asemenea că între aspectele bio-psihologic și psiho-social ale persoanei se instaurează o reciprocitate datorată complementarității lor (*Op. cit.*, p. 67). Adaptarea este concepută în același mod: complementaritate, influențare reciprocă organism-mediu (nu opoziție, nu dualism), proces simultan activ și pasiv, deoarece comportamentul unei ființe trebuie să țină seama nu doar de propriile nevoi, ci și de posibilitățile mediului (1998, p. 36). Aceeași logică relațională și procesuală fundamentează aserțiunile autorului român despre continuitate și discontinuitate / schimbare și identitate în istoria persoanei. El consideră că între cei doi poli (schimbare absolută versus identitate absolută) există o serie gradată de combinații cu pondere diferită, cele mai probabile de regăsit în realitate fiind combinările mijlocii (reflectând un optimum psihologic de schimbare și de identitate, un echilibru dinamic al aspectelor contradictorii - n. n.) (1999, p. 53). Mărgineanu afirmă existența unei relații asemănătoare celei de mai sus între potențializarea și actualizarea factorilor determinanți ai persoanei. Într-un anumit moment biografic ei pot fi actualizați, respectiv potențializați în grade diferite și în sensuri de devenire contradictorii, ceea ce ar putea explica conversiunile (manifestări care pot să-i apară unui ochi dualist ca întâmplătoare) (*Op. cit.*, p. 237).

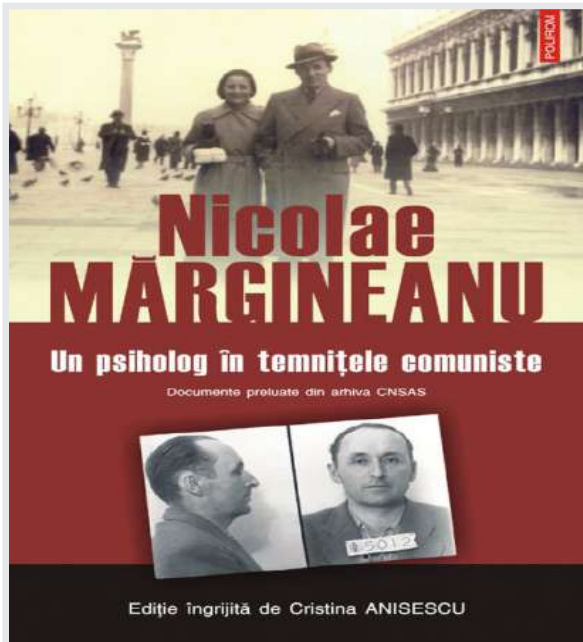
Simțul măsurii este propriu nu doar viziunii lui N. Mărgineanu asupra personalității, ci și modului său de a aprecia teoriile științifice, metodele pedagogice. Un corolar al celei de-a șasea trăsături ar fi combaterea hybris-ului. El nu este de acord cu două teorii radicale: una care susține armonia tendințelor înnăscute ale omului, mediul fiind răspunzător de apariția conflictelor psihologice în personalitatea acestuia, și cealaltă care susține că tendințele înnăscute se caracterizează prin anarhie și conflict, în vreme ce educația (ca manifestare a mediului social) instaurează armonia în personalitate. Cu exemple pertinente, el relevă că, atât între tendințele sufletești înnăscute, cât și între cele dobândite (deprinderi, obișnuințe) există deodată și armonie, și conflict. Mai mult decât atât, cele două tipuri de tendințe pot fi atât corelate (cele înnăscute acționând în slujba celor dobândite), cât și contradictorii (1999, p. 498-499). Psihologul combate de asemenea două tendințe didactice radicale: cea a autoritarismului absolut versus cea a libertății absolute a elevului. Pe același teritoriu, el susține că atât metoda clasică, „expozitivă” de predare, cât și „metoda activă, interogatoare”, modernă, sunt necesare în practica învățării (*Op. cit.*, p. 318).

Respingerea hybris-ului se manifestă și prin modul în care el acceptă imixtiunile nespécialiștilor în teritoriul psihologilor. Teoriile psihologice se pot verifica prin intuițiile scriitorului: „În lucrarea de față (*Psihologie și literatură* - n. n.) cazuistica aparține scriitorilor, iar interpretarea psihologilor. Cele două operații (descrierea și interpretarea cazurilor - n. n.) sunt astfel separate. De aceea verificarea teoriei psihologice prin intuiția scriitorului este mult mai de preț (decât atunci când psihologul, cunoscător al teoriei, „vede” cazul prin schemele sale - n. n.). Curente de psihologie analizate rezistă la această confruntare.

Ceea ce constituie o probă în plus că ele au valoare obiectivă” (1970, p. 10, s.n.). De cele mai multe ori suntem puși în fața credinței psihologilor că ei validează, prin teoriile pe care le construiesc și le verifică experimental, intuiția scriitorilor, ceea ce face cu atât mai interesantă perspectiva expusă mai sus. În continuare, N. Mărgineanu afirmă explicit reciprocitatea celor două stiluri cognitive, posibilitatea lor de a se valida unul prin celălalt: „ceea ce înseamnă și o invitație pentru strângerea rândurilor în vederea verificării psihologiei prin literatură și a literaturii prin psihologie” (*Ibidem*). Privindu-l pe „celălalt” în acest fel, N. Mărgineanu mai aduce o corecție mitului specialistului: cineva care nu este psiholog poate îndeplini rolul de psihoterapeut. Iată cum o pune

el însuși în cuvinte: „Cartea lui Ch. Beers, *Mi-am regăsit mintea*, ilustrează aceste mecanisme [de apărare], vindicate de înțelepciunea profesorului său de literatură franceză, nu de psihologie. Ulterior Beers înființează *Asociația de Igienă Mintală* [...]. Aceasta înseamnă că psihoterapia nu solicită imediat un specialist și poate fi, uneori, și mai strălucit efectuată de o personalitate laică, al cărei prestigiu intelectual și moral este, însă, deosebit” (*Idem*, p. 53).

O ultimă trăsătură a acestui caz exemplar de viziune deschisă, democratică, în știință ar fi *vocația integratoare, creatoare de legături și de întregiri*. Un prim exemplu îl constituie modul în care N. Mărgineanu își argumentează afirmația că „bucuria de viață” rezultă din cooperarea bazată pe *dragostea oamenilor pentru semenii lor*, și nu din succesele întrecerii nemiloase dintre oameni. Pentru dezvoltarea afirmației sale, el reunește argumente de autoritate extrase din lucrarea profesorului Robinson (de la Universitatea Columbia), *Individul în formare*, din lucrările scrise de Adler în ultimul deceniu al vieții sale, precum și din opera lui Shakespeare (*Idem*, p. 82). Un alt exemplu ne arată cum ilustrează el preocuparea pentru *complexe* (complexul Oedip, complexul de putere) în literatura beletristică, adunând în aceeași ogradă autori de limbă americană, engleză, germană și rusă, din epoci diferite: „*Din jale s-a intrupat Electra* a marelui dramaturg american ilustrează ambele complexe, iar în *Straniu interludiu* intervine numai complexul Oedip, ca și în *Frații Karamazov* sau *Hamlet*. Același complex îl întâlnim în *Sparkenbrooke* de Ch. Morgan, *Muntele vrăjit* de Thomas Mann, *Forsyte Saga* și *Comedia modernă* de Galsworthy, *Copii și amanți* de D. H. Lawrence etc.” (*Idem*, p. 55).

Un argument final în favoarea vocației integratoare și - implicit - a viziunii deschise a omului de știință român este contribuția sa la sinteza perspectivelor științifice asupra condiției umane, prin introducerea conceptului *coeficient de personalitate*. Dimensiunile coeficientului de personalitate sunt:

(1) *dezvoltarea sub semnul completitudinii a concepției despre lume și viață* a individului (presupunând dezvoltarea cognitivă, volitivă, emotivă);

(2) *integrarea ideilor sale în sistem, după o logică rațională, integrarea estetică a emoțiilor și sentimentelor, după o logică afectivă, integrarea faptelor sale* – prin reguli de conduită – după o *logică volitivă*. Această dimensiune aduce unitatea în multiplicitate a personalității, continuitatea în discontinuitate a istoriei personale;

(3) *integrarea în condițiuni de simetrie și armonie. Simetria (sau simțul măsurii) se referă la nevoia ca „personalitatea umană [să fie] clădită atât pe funcțiile elementare biologice cât și pe inimă și cap, anume într-o justă proporție pentru fiecare”* (1973, p. 330, s. n.). *Armonia (sau bunul simț) se referă la întregirea reciprocă a părților ponderale: „Adevărul nu țâșnește numai din cunoașterea senzorială sau din pătrunderea ei rațională, ci din întregirea lor reciprocă cu ponderea cuvenită fiecăreia. Caracterul nu se încheagă numai din organizarea tendințelor (înnăscute - n. n.) sau sistematizarea valențelor (social-culturale - n. n.), ci din întregirea lor reciprocă, cu pondere proprie fiecărei părți. Fericirea însăși nu înseamnă bucurie eternă, ci ea izvorăște din învingerea conflictelor. Fără balanță armonioasă de temperament și fire, fericirea nu este, de asemenea, posibilă”* (*Ibidem*);

(4) *conjugarea armonioasă a omului cu societatea pe baza libertății individuale și a justiției sociale, pentru obținerea atât a stării de bine materiale, cât și a celei spirituale. Estimarea coeficientului de personalitate presupune așadar evaluarea întregirii reciproce dintre structura bio-piho-socială a persoanei, pe de o parte, și condiția sa economică și socială, pe de alta, în contextul unei culturi date, la un anumit moment istoric al ei. Pentru o completă și justă apreciere, vor trebui să fie conjugate metodele logico-matematice cantitative, cu cele logice calitative, ambele structurate din perspectiva unei logici a valorilor.*

Stilul democratic al personalității lui Nicolae Mărgineanu se manifestă prin mai multe componente. Mă voi opri în mod special asupra celei axiologice.

În *Amfiteatre și închisori* (1991), profesorul mărturisește că atunci când - fiindu-i frică pentru soarta copiilor săi - a fost tentat să se îndepărteze de *Adevăr și Dreptate* în timp ce scria o declarație cerută de comandantul închisorii, o voce interioară l-a readus pe calea corectă (p. 259). El a respectat *Adevărul* chiar fiind amenințat cu tortura, refuzând să depună mărturie în favoarea amestecului Americii în treburile interne ale României: „Oamenii aceștia au fost corecți. Au făcut (necon condiționat) raportul de retrocedare a Transilvaniei. Pot acum, în loc de recunoștință, să arunc asupra lor acest blam?” (*Op. cit.*, p. 37). I se cerea să afirme că a fost atras într-un complot pus la cale de magnați ai industriei și politicieni americani împotriva „clasei muncitoare”, că aceștia l-au șantajat - condiționând retrocedarea Transilvaniei către România la Conferința de Pace de la Paris, prin participarea sa la complot. După propriile afirmații, faptul că a avut un ferm sistem de valori l-a făcut - asemenea altor intelectuali - să reziste tuturor atrocităților detenției: „Aceste condiții criminale (cele din închisoarea de la Aiud - n. n.), *inimaginabile prin neomenia lor*, le-am putut suporta tot numai cu această încredere în propria noastră conștiință, unde găseam suficient liniște sufletească ca să nu ne pierdem *încrederea în noi*. În *oameni și în noi*. Și în *dreptatea în lume*, care în cele din urmă trebuia să vină” (*Op. cit.*, p. 207, s. n.).

Profesorul și soția sa și-au păstrat credința în valorile umaniste chiar după experiențele dure reprezentate de trădarea colegilor și de aruncarea în închisoare (a patriotului N. Mărgineanu): „nu [suntem] încă destul de dotați ca să pricepem și *excepțiile inumane*, nu numai *regulele umane*. Reguli în care credem chiar și acum când am fost victima neomeniei aceluia care umblă în două picioare, dar nu sunt și oameni” (*Idem*, p. 30).

Simțul măsurii și al armoniei (bunul simț)

au participat la integrarea în sistem a valorilor lui N. Mărgineanu. Astfel se poate explica al său *patriotism în lumina Adevărului*, pe care îl regăsim sub diferite nuanțe. Ministrul Berry, de la Misiunea Americană în România și fost coleg la Universitatea Harvard, îi recunoaște meritul esențial în a-l fi convins că Transilvania trebuie să fie retrocedată României în întregime și îi apreciază patriotismul. N. Mărgineanu acceptă că își iubește țara nespun de mult, *dar numai în lumina adevărului* (aici, cel istoric), așa cum i se potrivește statutului său de om de știință. Patriotismul său autentic, probat prin fapte, nu-l împiedică să diagnosticheze „*delirul de dorință*”, „*Wunschdelir*”, al politicienilor care atribuiau o importanță exagerată poziției României la gurile Dunării, motiv pentru care, în concepția lor, englezii și americanii „*nu-și puteau permite luxul de a o pierde*” (este vorba despre sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial, n. n.) (*Idem*, p. 76). Același „*patriotism în lumina Adevărului*” îl determină să recunoască atât *omenia* de care administrația românească a dat dovadă în teritoriile ocupate de Antonescu (în timpul aceluiași război, când România lupta împotriva U.R.S.S.), cât și abuzurile unora dintre ofițeri (*Idem*, p. 61).

Atitudinea echilibrată a celui care caută să împace obiectivitatea omului de știință cu subiectivitatea omului empiric, utilizarea cu complexitate a criteriilor (în sensul că

defectele și calitățile umane nu se polarizează atunci când mintea operează cu ele), *flexibilitate mentală și interpersonală, capacitatea de a schimba perspectivele* completează portretul de personalitate democratică al lui N. Mărgineanu.

El rămâne pentru noi un prototip de gândire și de acțiune atât în câmpul psihologiei, cât și în acela mai vast, al culturii contemporane.

Bibliografie primară

1. (1969), *Sub semnul omeniei*, Editura pentru Literatură
2. (1970), *Psihologie și literatură*, Editura Dacia, Cluj
3. (1973), *Condiția umană*, Editura Științifică și Tehnică, București
4. (1991), *Amfiteatre și închisori*, Editura Dacia Cluj-Napoca
5. (1998), *Depth and Height Psychology*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca
6. (1999), *Psihologia persoanei*, Editura Științifică, București